

ARTEPAKT

LETO II, ŠTEVILKA 2 DECEMBER 2018

ede, v sili si smemo pomagati tudi s **tujo**, samo da je dotičniku, ki jo bo bral, razumljiva.« »Naša slovenščina je eden
vejo, kaj je prav in kaj ne.« »Kaj mi je bilo storiti? Zasadilo se je **Cvetje**, menda **prvi slovenski mesečnik** s platnica-
nice zastonj, če hoče, naj jih spravi, če mu niso všeč, naj jih zavrže... Med tri tisoč naročniki bo sčasoma le mogoče
sal, sem pisal iz ljubezni do Slovencev, vseh skupaj, kaker tudi vsakega posebej.« »Naš
... Podlaga pravopisu in zgodovinsko opravičen izreka.« »Le izreka XVI. stoletja more biti podlaga našemu
ževni izreki je in mora biti dolenjski in notranjski dialekt, ne zato, ker domači dialekt tega ali tega, temuč prvič zato,
dialektu razni slovenski glasovi po spričevanju domačih kakor ptujih jezikoslovcev najrazločniše ohranjeni. Ali nevgla-
brez ozira na druge le **kranjščino** posadil na prestol.« »Glede tujk ne moremo reči, da jim je prijatelj, vendar tudi ne
ku, ki jo bo bral, razumljiva.« »**Naša slovenščina je eden najlepših jezikov na svetu.**« »Napake in
storiti? Zasadilo se je **Cvetje**, menda **prvi slovenski mesečnik** s platnicami, in ne vem, od kod mi je prišla misel: na
iso všeč, naj jih zavrže... Med tri tisoč naročniki bo sčasoma le mogoče komu kaj dopovedati.« »Bil je najmodernejši
ljubezni do Slovencev, vseh skupaj, kaker tudi vsakega posebej.« »Naš **pravopis**, znanstveni, kaker tudi vsakdanji,
opravičena izreka.« »Le izreka XVI. stoletja more biti podlaga našemu **pravopisu** in meja, čez katero ne smemo seči
njski **dialekt**, ne zato, ker domači dialekt tega ali tega, temuč prvič zato, ker je ta dialekt temelj naše **književne**
nju domačih kakor ptujih jezikoslovcev najrazločniše ohranjeni. Ali nevgljenosti in preproščine se mora znebiti in tu
prestol.« »Glede **tujk** ne moremo reči, da jim je prijatelj, vendar tudi ne prehud sovražnik. Dokler je mogoče, rabimo
a je eden najlepših jezikov na svetu.« »Le in nordijsko se imele popravljati po šolah; žal da mnogi učitel-
s platnicami, in ne vem, od kod mi je prišla misel: na platnice bom dal, kar bom napisal. Kdor si naroči **Cvetje**, dobi
mogoče komu kaj dopovedati.« »Bil je najmodernejši **slovenski jezikoslovec** svoje dobe in velik reformator.« »Vse,
ej.« »Naš pravopis, znanstveni, kaker tudi vsakdanji, mora biti, če hočemo, da bo vreden tega imena, zgodovinsko -
mu pravopisu in meja, čez katero ne smemo seči nazaj, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenarejanje.« »Podlaga
, ker je ta dialekt temelj naše književne slovenščine, ta izreka ji torej takorekoč prirojena, drugič zato, ker so v tem di-
sti in preproščine se mora znebiti in tu stopijo ostali dialekti v svoje pravice ... Ne hrepenim in ne iščem, kako bi brez
svražnik. Dokler je mogoče, rabimo **domače besede**, v sili si smemo pomagati tudi s tujo, samo da je dotičniku, ki jo
zika bi se popravljati po šolah; žal da mnogi učitelji sami ne vejo, kaj je prav in kaj ne.« »Kaj mi je bilo storiti?
bom dal, kar bom napisal. Kdor si naroči **Cvetje**, dobi zraven platnice zastonj, če hoče, naj jih spravi, če mu niso
slovenski jezikoslovec svoje dobe in velik reformator.« »Vse, kar sem napisal, sem pisal iz ljubezni do slovenščine in iz
ora bi se popravljati po šolah, da bo vreden tega imena, zgodovinsko - formalen ... Podlaga **pravopisu** ima biti zgodovinsko
naza, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenarejanje.« »Podlaga **književni** izreki je in mora biti dolenjski in **no-**
e slovenski jezikoslovec svoje dobe in velik reformator.« »Vse, kar sem napisal, sem pisal iz ljubezni do slovenščine in iz
iti ... Podlaga **književni** izreki je in mora biti dolenjski in **notranjski dialekt** v svoji pravici ... Ne hrepenim in ne iščem, kako bi brez ozira na druge le **kranjščino**
v sili si smemo pomagati tudi s tujo, samo da je dotičniku, ki jo bo bral, razumljiva.« »**Naša**
kaj je prav in kaj ne.« »Kaj mi je bilo storiti? Zasadilo se je **Cvetje**, menda **prvi slovenski**
če hoče, naj jih spravi, če mu niso všeč, naj jih zavrže... Med tri tisoč naročniki bo sčasoma le mogoče komu kaj dopovedati.« »Bil je najmodernejši
ncev, vseh skupaj, kaker tudi vsakega posebej.« »Naš **pravopis**, znanstveni, kaker tudi vsakdanji, mora biti, če hočemo, da bo vreden tega imena, zgodovinsko -
Le izreka XVI. stoletja more biti podlaga našemu **pravopisu** in meja, čez katero ne smemo seči nazaj, ako se nočemo zgubiti v samovoljno prenarejanje.« »Podlaga
mači **dialekt** tega ali tega, temuč prvič zato, ker je ta dialekt temelj naše književne slovenščine, ta izreka ji torej takorekoč prirojena, drugič zato, ker so v tem di-
ce najrazločniše ohranjeni. Ali nevgljenosti in preproščine se mora znebiti in tu stopijo ostali dialekti v svoje pravice ... Ne hrepenim in ne iščem, kako bi brez
i, da jim je prijatelj, vendar tudi ne prehud sovražnik. Dokler je mogoče, rabimo **domače besede**, v sili si smemo pomagati tudi s tujo, samo da je dotičniku, ki jo
etu.« »Vse, kar sem napisal, sem pisal iz ljubezni do slovenščine in iz formalen ... Podlaga **pravopisu** ima biti zgodovinsko formalen ... Podlaga **književni**
e prišla misel: na platnice bom dal, kar bom napisal. Kdor si naroči **Cvetje**, dobi zraven platnice zastonj, če hoče, naj jih spravi, če mu niso všeč, naj jih zavrže... Med tri tisoč naročniki bo sčasoma le mogoče komu kaj dopovedati.« »Bil je najmodernejši
eni, kaker tudi vsakdanji, mora biti, če hočemo, da bo vreden tega imena, zgodovinsko - formalen ... Podlaga **pravopisu** ima biti zgodovinsko formalen ... Podlaga **književni**
ez

Artepakt

Študentska revija študentk in študentov Fakultete za humanistiko Univerze v Novi Gorici

Vodja projekta Artepakt: Anika Velišček

Urednica: Anika Velišček

Lektorica: Ana Cukjati

Oblikovalka: Larisa Nagode, študentka programa Digitalne umetnosti in prakse, Akademija umetnosti Univerze v Novi Gorici

Naslovnica: Larisa Nagode, študentka programa Digitalne umetnosti in prakse, Akademija umetnosti Univerze v Novi Gorici

Oblikovalec spletne revije: Samo Bihar, študent programa Medijske vsebine in prakse, Akademija umetnosti Univerze v Novi Gorici

Administrator spletne revije: Anej Žagar

Stiki z javnostmi: Anja Polajnar, študentka programa Humanistika III. stopnja; Anika Velišček

Avtorji člankov po abecednem vrstnem redu:

Vesna Bajc, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Barbara Batagelj, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Martin Batagelj, študent programa Kulturna zgodovina I. stopnja

Adrijana Berlot, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Lara Brankovič, študentka Pedagoškega študijskega programa Slovenistika II. stopnja

Lionella Costantini, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Ana Cukjati, študentka Pedagoškega študijskega programa Slovenistika II. stopnja

Vojko Ferletič, študent programa Kulturna zgodovina I. stopnja

Laure Keyrouz, študentka programa Humanistika III. stopnja

Dijoneta Koca, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Eva Mori, študentka programa Kulturna zgodovina I. stopnja

Maruša Mugerli Lavrenčič, študentka programa Humanistika III. stopnja

Anika Velišček, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Zala Zbičajnik, študentka programa Slovenistika I. stopnja

Dr. Barbara Zlobec, Osimska štipendistka

Anej Žagar, študent programa Slovenistika II. stopnja, smer Literarne vede

Izdajatelj: Avtorice in avtorji revije

Nova Gorica, december 2018

Letnik II, številka 2

Revija je brezplačna, tiskanih izvodov je 50, prosto dostopno na spletni strani <http://projects.ung.si/artepakt/>.

Tisk: A-media, d.o.o.

Število natisnjenih izvodov: 50

ISSN: 2591-0574

Razmnoževanje in fotokopiranje dela v celoti ali po delih brez predhodnega dovoljenja avtorjev je prepovedano. Avtorji člankov prevzemajo odgovornost za vsebino svojih člankov. Avtorji fotografij so zapisani pod fotografijami. Avtorske pravice so urejene. Uporabljamo tudi prosto dostopne fotografije.

Citate, ki so na naslovnici, smo pridobili na naslednjih straneh:

Papa, Janez. Brat Stanislav Škrabec OFM, spletna stran, dostopno prek https://www.franciskani.si/?page_id=51 (dostop 15. 10. 2018).

P. S. Z. 1902. O. Stanislav Škrabec. V: *Dom in svet (Ljubljana)*, letn. 15, št. 2, str. 77–82. Dostopno prek: <<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-CS-4FP7SJ/5cbb72ca-769a-486f-8bf2-96ae76d2eb3e/PDF>>, 10. oktober 2018.

Spletna stran:

<http://projects.ung.si/artepakt/>

Facebook:

<https://www.facebook.com/artepakt/>

Elektronski naslov:

revijaartepakt@gmail.com

Dragi bralci!

Približuje se konec leta. Mnogi že delajo obračune z letom, ki odhaja, mnogi pa že načrte za tisto, ki prihaja. Da ostanemo še nekaj trenutkov v tem času, v sedanjosti.

Študentje smo veseli, da postavljamo pred bralke in bralce novo številko revije *Artepakt*, že tretjo po vrsti. Podpisan pakt iz imena revije še vedno drži, saj smo se tudi ob tej priložnosti zbrali in sodelovali pri našem projektu, ki nas polno zaposluje, radosti, veseli, zabava in od nas zahteva precej vztrajnosti in iznajdljivosti. Maloštevilna ekipa študentov se je več mesecev trudila, da ponudi vsebine s področij humanistike, družboslovja, umetnosti, kulture, pedagogike, medijev, zgodovine. Za vsakega nekaj.

Ob tej priložnosti se vračamo v preteklost, h koreninam. Slovenija se letos spominja Ivana Cankarja, Pisatelja, Dramatika, Človeka, ki je videl in napovedal prihodnost. Slovenija, predvsem pa Goriška, ki jo je zaznamoval, se spominja tudi Stanislava Škrabca, Jezikoslovca, Pisatelja, Človeka, ki je ljubil slovenščino. Škrabec, frančiškanski pater, je z rodne Hrovače na Dolenjskem prišel v samostan na Kostanjevico nad Gorico. Poleg poučevanja v samostanu je urejal samostansko knjižnico. Ukvarjal se je s slovenščino, jo raziskoval in pisal znanstvene objave. Velja za očeta slovenske fonetike in za najpomembnejšega jezikoslovca 19. stoletja. V prostem času se je ukvarjal z urejanjem samostanskega vrta in cvetjem. Na Slovensko je prinesel gladiole. Razprave je pisal v *Cvetju z vrtov svetega Frančiška*, ki so danes zbrane v štirih knjigah.

Letošnje leto se je zvrstilo mnogo prireditev, ki so na različne načine obujale spomin na Škrabca in se povezovala z njegovim delom v širšem smislu. Pri tem smo sodelovali tudi Škrabci, študentje Fakultete za humanistiko, ki se je nekoč imenovala Šola za slovenske študije Stanislava Škrabca. Poleg revije smo izvedli dve mozaični prireditvi za dijake Šolskega centra Nova Gorica z naslovom Zakaj je humanistika kul?.

Škrabčevo leto se je zaključilo s slavnostno prireditvijo v Kulturnem domu v Novi Gorici 6. oktobra, na dan Škrabčeve smrti. Kulturni dom, ki je bil poln do zadnjega kotička, je bil kraj, kjer smo prisluhnili besedi in glasbi. Nataša Konc Lorenzutti, ki je skupaj s Samanto Kobal

napisala scenarij za prireditev, je ob koncu recitirala misli iz enega izmed Škrabčevih spisov: »Mi bi ta jezik morali ljubiti kot dragoceni dar, ki nam ga je Bog dal, varovati ga skrbno vsake poškodbe in učiti se ga z vso pridnostjo in natančnostjo. Brez učenja ni znanja, brez znanja ne blagostanja, ne uspeha, ne napredka. Najboljše orgle ne bodo lepo pele tistemu, ki se ni zadošti orglati učil. Najpopolnejši, najplemenitejši jezik ne bo rešil svojega naroda, ako ga ta ne ceni, ako se zanj malo meni. Prej ali potlej se bo takemu narodu jezik potujčil, pohabil in potrl, dokler ne bo naposled popolnoma zamrl in izginil, in s svojim jezikom bo tak nemaren narod sam izginil s tega sveta – podlaga tujčevi peti! Glejmo, da ne bomo mi tak narod!«

Premislimo te Škrabčeve besede in si sami ustvarimo mnenje o njih.

Vabimo vas k branju, nas je delo navduševalo, naj vsebina navduši vas.

Srečno!

Anika Velišček,
vodja projekta *Artepakt*, urednica revije

KAZALO

UVODNIK	3
KAZALO	4
AKTUALNO	5
Stanislav Škrabec – slovenščina nekoč in danes	5
Škrabčeva humanistika	9
Humanisti na Radioteleviziji Slovenija ..	12
Manica Janežič Ambrožič	12
Mario Galunič	14
Meta Škvarč	16
Andrej Stopar	18
PRAVOPIISNE DILEME	20
Zapis časa	20
Mirku ali Mirkotu?	21
Zapis znaka &	22
Bombon ali bonbon?	23
Karseda ali kar se da?	24
STROKOVNO	26
Pismo za Menojkeja	26
Sokolstvo pri nas	30
Uskoki	33
UMETNOST	36
GLEDALIŠČE	36
Bonton v gledališču	36
GLASBA	37
Ko glasba vstopi v svet televizije	37
FILM	40
Cannes	40

LITERATURA	42
Vsakdanji vtisi	42
Michael Biggins, Američan, ki pre- vaja slovensko literaturo in predava slovenščino	42
Maske	44
PLES	45
Plešemo z Miho Peratom	45
ŠKRABCI	49
48. Primorski slovenistični dnevi, 5.–7. 4. 2018, Sežana	49
RTV Slovenija na Fakulteti za humanistiko	49
Zakaj je humanistika kul? navdušuje mlade	50
Malta Program Mediterranean Imaginaires: Literature, Arts, Culture in vtisi	50
Športnica Zala: »Šport je moj način živ- ljenja, ki me vzgaja in motivira, da sem boljši človek«	51
Eva Mori, kulturna zgodovinarica – nada- ljuje se zmagovita odbojarska pot ...	52
Profesorica Barbara Zlobec, Osimova ští- pendistka	52
Projekt Digitalizacija kulturne dediščine aleksandrink	53
Izdaja zbornika Goriški izobraženci skozi zgodovino	54
EDUKA2	54

Stanislav Škrabec – slovenščina nekoč in danes

Anika Velišček

Poglejmo si delo Stanislava Škrabca še поблиže s strani strokovnjakinje doc. dr. Helene Dobrovoljc. Je višja znanstvena sodelavka na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, kjer pripravljajo slovarje, jezikovne priručnike in znanstvene razprave, ter predavateljica na naši fakulteti. Poleg tega je predsednica Pravopisne komisije pri SAZU in ZRC SAZU, ki se ukvarja s pripravo novega slovenskega pravopisa. Posveča se problemom sodobnega slovenskega jezika, standardizaciji oz. normativistiki, sinhroni leksikografiji ter predstavljanju problemov sodobnega knjižnega jezika in pravopisja v javnosti. Moderira Jezikovno svetovalnico ZRC SAZU, kamor lahko naslovite vprašanja, če naletite na jezikovno dilemo. Govorili bova tudi o aktualnih izzivih v slovenščini nasploh in jezikovnih zadregah.

Helena Dobrovoljc (Foto: Osebni arhiv Helene Dobrovoljc)

Zakaj je Stanislav Škrabec tako pomemben za Slovenijo in slovenščino?

Stanislav Škrabec je očitno izkazoval veliko zanimanje za jezikovna vprašanja že kot srednješolec, kar ga je popeljalo v jezikoslovne vode tudi kot bogoslovca, učil se je ruščine, seznanjal se je z drugimi slovanskimi jeziki, predvsem hrvaščino in čakavskim narečjem. Poznavalci Škrabčevega življenja pravijo, da je bil odločilnega pomena za Škrabčevo delovanje zgled Josipa Marna, kasneje pa druženje s stanovskim kolegom p. Ladislavom Hrovatom, in to v obdobju, ko so bila nekatera vprašanja slovenščine in njene govorne in pisne podobe še nerešena. Škrabec je s svojim naravnim občutkom za jezik in prebujajočim se jezikoslovnim duhom dobro

zaznal razhajanja med dejansko jezikovno rabo in govorjenim jezikom. V nasprotju s sodobniki, ki so pisno in govorjeno slovenščino pogosto želeli usmerjati v skladu s tedanjimi političnimi in nacionalnimi cilji Slovencev, se je Škrabec usmeril v zgodovino, v obdobje prvih protestantskih zapisov, torej 16. stoletje, regionalno pa na govor Kranjske (predvsem doljenjščino). A ni opozarjal le na posebnosti posameznih ravnin jezikovne zgradbe, v katerih je iskal čim bolj utemeljen sistem – tako v glasovju kot tudi pri zapisu, oblikah (zlasti glagolskih), skladnji (predvsem besednem redu). Njegovo delovanje je bilo posvečeno tudi skrbi za položaj slovenščine v družbi (npr. v prizadevanja za slovenski bogoslužni jezik in uveljavitev slovenščine v šolah ter javnem življenju). Izumil je svoj umetni jezik – evlalijo, ukvarjal se je s stenografijo, v svojih drobnih opazkah »prestregel« marsikatero delo in objavo ter vse ocenil, komentiral ... Bil je torej vsestranski jezikoslovec in razumnik, ki je v hierarhiji vrednot najvišje postavljaj resnico. Tudi zapisal je tako: »Da, ljudje božji, pot do napredka je resnica ...« (Škrabec, Cvetje, 1902).

V letošnjem, Škrabčevem letu se zdi, da je postal prava zvezda, da smo ga revitalizirali. A Škrabec je bil »najden« že prej. Za to je bil odgovoren dr. Jože Toporišič. Kaj je bil povod za to?

Težko govorimo o konkretnem povodu. Je pa mogoče iz siceršnjega delovanja Jožeta Toporišiča razbrati tudi morebitne motive, ki jih je pri obujanju Škrabčevega spomina verjetno pomagala zdramiti tudi frančiškanska skupnost. Toporišič, ki se je v prvih obdobjih profesionalnega delovanja sam čutil odrinjenega od središča slovenističnega jezikoslovja, saj je lahko deloval le v Zagrebu kot lektor, je pri svojem znanstvenem delovanju rad »poskrbel« za tiste jezikoslovce, ki so bili po njegovem mnenju premalo spoštovani, vsekakor pa preskromno upoštevani glede na dejanski doprinos k jezikoslovju in k razvojnim smernicam slovenskega knjižnega jezika. Sam je pogosto govoril o četverici: Kopitarju, Škrabcu, Brezniku in Šolarju. Medtem ko je imel Breznik tudi institucionalno podporo in je vzgojil rod učencev, ki so nadaljevali njegovo delo, so drugi trije ostali nekako zapostavljeni. Pomembno Kopitarjevo jezikoslovno dejavnost je v zgodovini krivično zasenčila znana Prešernova zabavljica na njegov račun (*Le čevlje sodi naj Kopitar ...*), čeprav je bil med drugim pobudnik reforme slovenske pisave in iskalec skupnih slovanskih jezikovnih temeljev. Šolar pa je bil kot strokovnjak za glasoslovje po vojni na montiranem političnem procesu zaprt z obtožbo narodnega izdajstva, zato je bil kot velik strokovnjak za glasoslovje ter soavtor slovnice štirih zamolčan in prezrt. Škrabec je v frančiškanski skromnosti in osebnostni samosvojesti ostal brez monografsko dostopnih del, čeprav je po Toporišičevih besedah veljal

za največjega jezikoslovca slovenista v 19. stoletju. Tudi zato si je Toporišič prizadeval za izdajo Škrabčevih zbranih del in ovrednotenje Škrabčevega dela na nizu simpozijev, imenovanih Škrabčevi dnevi.

Stanislav Škrabec

Jezikoslovce se velikokrat sodi po izdanih slovniceh in priročnikih. Škrabec ni izdal slovnice, njegov prispevek so razprave *Cvetje z vrtov svetega Frančiška*. Kakšno vrednost za jezikoslovje imajo te razprave? Kako so v 19. stoletju sprejeli take razprave in kako jih sedaj?

Tudi Škrabec je v prvih letih svojega delovanja veliko pisal in objavljajal (*Učiteljski tovariš*, *Soča* ...), a zaradi polemične narave svojih spisov ni bil vedno zaželen avtor; njegove prispevke so pogosto celo zavrnili (npr. pri Slovenski matici). Toliko bolj sproščeno je zažive-la njegova jezikoslovna misel, ko je kot frančiškan na Kostanjevici urejal verski list *Cvetje z vrtov svetega Frančiška* in na platnicah objavljajal jezikoslovna opažanja, polemike, tudi razprave, v katerih je izkazoval široko razgledanost po jeziko(slo)vni problematiki. Danes Škrabčeve razlage sprejemamo kot bogat vir utemeljitev in gradiva, pa tudi kot pričevanje o jezikoslovni misli njegovega časa.

V obdobju, ko je Škrabec vstopil v svet jezikoslovja, je

imela veljavo predvsem tako imenovana tradicionalna gramatika. Za prave jezikoslovce svojega časa so veljali le strokovnjaki za klasične jezike, historično jezikoslovje, etimologijo ... Škrabec je kot poznavalec vsega naštetega spretno posegal tudi v sočasne jezikoslovne pojave in poskušal aktualne dileme pojasnjevati z vidika historično-etimološke upravičenosti. To je bila težka naloga. Zgodovinska utemeljenost posameznih jezikovnih oblik, četudi še tako sistemskih, namreč ni mogla biti razlog za uveljavitev nekaterih jezikovnih realnosti v knjižnem jeziku. Pravzaprav taka napetost med sinhronim in diahronim pogledom na jezikovni sistem, ki se odraža na eni strani v sprejemanju jezikovne rabe, na drugi strani pa v zazrtosti v idealizirana jezikovna »nebesa«, obstaja še danes. Lahko bi rekli, da ta razkorak med obema vejama jezikoslovja najpogosteje občutijo uporabniki jezikovnih priročnikov, ki si težko pojasnijo, da so nekateri jezikovni pojavi, ki jih poznajo že celo življenje tudi v knjižnem jeziku, z vidika jezikoslovja nezaželeni oz. nepravilni. Primer, ki dobro ponazarja povedano, je *izgovarjava*, saj naj bi izhajal iz iterativnega glagola *izgovarjati*, v rabi pa po pogostnosti močno prevladuje normativno odsvetovani zapis *izgovorjava*. Podobno je pri trpnem deležniku (*za*)želen, ki izhaja iz glagola želeti; slovnicearji preganjajo obliko željen, ki je v rabi pogosto prevladujoča. Gre torej za tihi boj za prevlado sistema in rabe, ki ga občutimo še danes, kaj šele v Škrabčevem času.

Škrabec velja za očeta slovenskega glasoslovja. Kakšna je bila njegova predstava glasovnega sistema?

V glasoslovju je Škrabec iskal kompromise med slovenščino 16. in 19. stoletja. Celovito, takole v pogovoru, seveda ni mogoče predstaviti vseh razsežnosti Škrabčevih prizadevanj, lahko pa predstavimo nekaj temeljnih smernic.

Škrabec je zagovarjal na primer obstoj devetih dolgih samoglasnikov: poleg danes sprejetih še dodatna e in o (imeli bi torej po tri e-je in o-je). Precej se je ukvarjal s polglasnikom, toda mesto polglasnika v sočasni govorici je predvideval ob vzpostavljanju stanja iz obdobja protestantov (npr. *keteri*, *kaker*, *lahko*). Škrabec je prvi temeljito preučil kratki nedoločnik. Precej časa je namenil tudi soglasniku *l*, njegovim različicam. Želel je uveljaviti razvrstitveno pravilo, torej da bi pisali *angelj*, ker ljudje v teh položajih izgovarjajo »čisti *l*«, v opoziciji do *pepel*, ko izgovarjamo na koncu dvoustnični [ɥ], pišemo pa *l*. Razmišljajal je o uveljavitvi trdega, bezjaškega *l*, saj so ga poznali protestanti. Dosledno je zavračal zev (celo hiat je zapisoval kar kot hijat), tudi v umetnostnih besedilih; ob tem se je oprl na ljudsko pesem (torej ljudski govor), ki naj bi ga vztrajno odpravljala. In še in še. Tudi če njegove inovacije niso

bile sprejete, imajo velik pomen njegove rekonstrukcije zgodovinskega poteka oz. razvoja posameznih pojavov.

Tedaj je bila živa tudi misel o ločevanju jezika preprostega ljudstva od jezika izobražencev, za slednje, predvsem za jezikoslovce, je predlagal tudi sistem naglasnih in diakritičnih znamenj. Sicer pa Škrabec ni bil naklonjen jezikovnemu razslojevanju. Pri pojavu elkanja oz. branja po črki, ki ga je tedaj zagovarjal predvsem družbeno višji sloj Slovencev, saj se je želel v govorici čim bolj oddaljiti od preprostega ljudstva, je prepoznal nemški vpliv, zato ga je tudi zavračal in s tem vplival na Levčev pravopis (ta je uveljavil zapis *bravec*, ki ga pišoči niso sprejeli).

Škrabec se je zavzemal tudi za to, da je slovenski jezik čist, brez tujk. To je še danes izjemno kompleksno in aktualno vprašanje. Kakšen je vaš pogled na tujke v slovenščini?

Vprašanje prevzemanja besed iz drugih jezikov je bilo vedno aktualno, v obdobjih Škrabčevega delovanja je bilo tudi družbeno občutljivo: ideologija jezikovne ogroženosti je iskala pomoči v purističnem preganjanju vsega, kar je dišalo po nemščini. Nadomestila so iskali – upravičeno in neupravičeno – v drugih slovanskih jezikih, v stari cerkveni slovanščini, npr. Levstik. Škrabec pa je tudi pri tujkah oz. prevzetih besedah pričakoval oblikovanje oz. pisanje po zakonih 16. stoletja, npr. *psaljem*, *psaljter*, *Daljmacija*. S temi zahtevami seveda ni prodr.

Res so bile tujke predmet obravnave tudi v Breznikovi dobi in v obdobju obeh povojnih pravopisov (1950 in 1962). Pri Brezniku bolj strogo, kasneje bolj blago. Tako lahko v malem pravopisnem slovarčku, ki ga je Breznik leta 1920 spisal za dijake škofijske gimnazije, preberemo, da se besed, označenih s križcem, ne sme rabiti. A ni prepovedoval le germanizmov, temveč tudi besede iz italijanščine in francoščine. Prepovedane so bile npr. besede *dama*, *damski*, *elan*, *naiven*, *kostim* ..., namesto njih pa je priporočal rabo besed *gospa*, *gospejni*, *ognjevitost*, *preprost* ali *neuk*, *kroj* ... Pregled teh predlogov z današnje perspektive kaže, da se je kljub prepovedim razvoj odvil v drugo smer: najpogosteje smo obe besedi obdržali, ne moremo več govoriti o popolni sinonimiji, temveč se med seboj pomensko razlikujejo: ne le to, da slovenski prevod besede *kostim* danes nikakor ni *kroj*. Še več: tudi *dama* in *gospa* nista v vseh besedilnih okoljih zamenljivi. *Gospa* je precej bolj nevtralen izraz, medtem ko z izrazom *dama* opozorimo tudi na poseben način vedenja ali videza.

Iz zgodovine se torej naučimo, da tudi prevzeta beseda lahko razbremeni obstoječo, ki je pomensko preo-

bremenjena, zato je apriorno prepovedovanje rabe tujk preživeto in nima takega jezikovnokulturnega učinka, kot so nas želeli s temi posegi prepričati nekdam. Celo nasprotno.

Če pomislim samo na prelito črnilo ob prerekanju, kako naj se imenuje *CD*: ali *CD-ROM* ali *cede* ali *plošček* ali *zgoščanka*, danes pa je predmet z izrazom vred ob razvoju tehnologije odšel v pozabo. Ko pa o njem vendarle pišemo, pogosto in brez težav uporabljamo *zgoščenko*. Da se temu ovinku izognemo, je veliko mogoče narediti z ustreznim prevodom v pravem trenutku, kar se je izkazalo pri prevajanju računalniških operacijskih sistemov, ki so danes na vseh računalnikih: nobenih težav nimamo s *tiskalnikom*, ki ga uporabljamo namesto *printerja*, *namizjem* namesto *desktopa*, *prenosnikom* namesto *laptopom* ... Zlasti na področju strokovnega izrazja, ki se v posameznih strokah hitro determinologizira, lahko veliko naredi stroka sama že ob pojavitvi besede.

Seveda pa je uporaba tujk v položajih, ko imamo povsem pomensko ustrezne slovenske besede, največkrat odraz jezikovne malomarnosti in neozaveščenosti. Pogosto smo le slabo poučeni, da imamo ob tuji *kvaliteti* tudi domačo *kakovost*, ob *efektu učinek*, ob *patchworku krpanko* in podobno. Proces učenja v jeziku je večer, odnos do tujk pa je povezan predvsem z jezikovnim nadzorom posameznika.

Samostan na Kostanjevici nad Novo Gorico danes, kraj, ki ga je Škrabec zaznamoval.

Vemo, da se je Škrabec zavzemal tudi za to, da se v šolah uči pravilne rabe, da se popravlja nepravilnosti. Čemu bi morali učitelji v šolah po vašem mnenju namenjati največ pozornosti? Kakšen pouk slovenščine manjka?

V razpravah o smernicah sodobnega pouka slovenščine se največkrat ne zavedamo, da je slovnični sistem eden od »zapisov« jezиковne resničnosti, ki naj bi jo učenci prepoznali tudi v svojem lastnem govoru in pisanju. Zdi se mi, da je največja slabost sodobne šole prav nepovezanost učenja slovnice in lastne besedilne tvornosti. S slovnico in terminologijo različnih jezikoslovcev imajo nemalokrat težave že učitelji, kaj šele učenci. Mnogi učenci ob razmeroma zapleteni slovnični terminologiji, ki je niti ne razumejo, sicer vestno naučenih glagolskih oblik ali paradigem nekega zaimka niso sposobni poiskati v besedilu, čemur se ne gre čuditi. Hkrati pa jih učenje jezika na ta način ne usposobi za ubesedovanje misli in stališč, ki se mlademu ustvarjalnemu človeku porodijo v glavi ob lastnih in družbenih stiskah in radostih, ki jih doživljajo. Tudi naloga učiteljev ni lahka, začrtana metodologija pa jo še otežuje. Zdi se mi tudi, da bi bilo treba pouk jezika in slovnice ter pravopisa ločiti od pouka književnosti – v srednjih šolah se slovnica prepogosto opušča in se obravnava le ob vajah za maturitetne naloge, kar je slabo, zoženo na razumevanje pričakovanih nalog in ponavljanje lanskih ali predlanskih maturitetnih nalog. Jezikovna svetovalnica na Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU pa priča o tem, da se uporabniki ne znajo orientirati po osnovnih priročnikih, četudi so ti dosegljivi »na klik«, njihova jezikovna usposobljenost pa se nanaša na leta osnovnošolskega učenja slovenščine. Pouk slovenščine bi bilo, zlasti v tehničnih in naravoslovnih strokah, smiselno razširiti tudi v prve letnike bolonjskega študija ... No, verjetno bi tudi učitelji lahko prispevali precej takih idej.

Jezik nas obdaja ves čas, brez jezika pravzaprav ne moremo. Se premalokrat zavedamo, da imamo krasen jezik, da se lahko prosto pogovarjamo, da je to uradni jezik v Evropi? V zgodovini vendarle ni bilo vedno tako ...

Status sodobne slovenščine v Evropski uniji je res izjemen dosežek, ki nas postavlja pred mnoge večje jezike v Evropi, ki nimajo take veljave, npr. katalonščino, ki jo govori okoli deset milijonov ljudi. Tudi družbena vloga in polnofunkcijska zastopanost slovenščine v državi Sloveniji je danes samoumevna, take izkušnje v zgodovini nimamo. Zgodovina slovenščine je zgodovina jezikovnih prizadevanj posameznikov in skupnosti – od Tru-

barja do Japlja, od Vodnika do Prešerna, od Škrabca in Cankarja do sodobnikov.

V elektronski dobi se postavljajo pred slovenščino v Evropski uniji novi izzivi: že v obdobju 70. let prejšnjega stoletja se je govorilo o možnostih strojnega prevajanja in napovedovanja jezikovnih vzorcev ... In če smo še pred desetimi leti govorili o tem, da je pred vrati tehnologija, ki omogoča povezovanje govorca v enem jeziku in naslovnika v drugem jeziku brez človeškega posrednika, lahko danes trdimo, da smo te goste v hišo že sprejeli. Evropska unija je skupnost več jezikov, jezikovne meje znotraj evropske večjezikovne družbe bodo glede na smernice politike EU postale vse bolj prepustne in v jezikovnem smislu zgolj provizorične. Zato si je treba prizadevati tudi, da bo slovenščina lahko postala strojno podprt jezik, in to ne le pri orodjih, pomembnih za govorce slovenščine (črkovalniki, slovnični pregledovalniki, elektronski bralci), temveč tudi za tiste, ki slovenščine (še) ne obvladajo. Prihodnosti slovenščine je namreč tudi v orodjih, ki omogočajo portugalskemu študentu poslušati predavatelja na slovenski fakulteti, ki govori v slovenščini, v svojem jeziku, v portugalščini. Prihaja čas, ko bo za širjenje mednarodnega vpliva in veljave naroda manj pomembna velikost jezikovne skupnosti od števila razvitih uporabnih jezikovnotehnoloških orodij. To so novi izzivi za nove generacije ali za našo generacijo: nič lažji od Trubarjevih in Škrabčevih.

Anton Breznik je dejal, da je Škrabec največji jezikoslovec 19. stoletja in velik reformator. Kdo so danes reformatorji slovenščine? Vi, raziskovalci, ki se ukvarjate z normo? Ali nismo na neki način reformatorji jezika po malem čisto vsi govorci, ki jezik govorimo, uporabljamo?

Reformatorji jezika smo govorci, ki dnevno uporabljamo jezik v vseh pojavnih oblikah in smo sposobni prepoznavati pestrost položajev, v katerih ubesedujemo vsak svojo, a hkrati skupno slovenščino. Razvoj slovenščine v vsej raznolikosti, ki jo ponuja sodobna doba, v kateri se dnevno število besedil oz. javno objavljenih besedil skokovito povečuje, je skoraj neulovljiv. S številom besedil se spreminja tudi družbeno zaledje nosilcev knjižnega jezika – tega ne predstavlja več le peščica kanoniziranih avtorjev, zglednih piscev in pisk, temveč se knjižni jezik uresničuje pri sporazumevanju precej večjega dela jezikovne skupnosti. Knjižni jezik se tudi diferencira, pojavlja se v več variantah, kar zahteva od jezikoslovcev, ki ga opisujejo, več demokratičnosti in upoštevanje jezikovne heterogenosti. Pospešena dinamika prinaša spremembe tudi v jezikovne zgradbe. Mislim, da smo s tega vidika tudi privilegirani v primerjavi z generacijami pred nami, saj imamo možnost opazovati velike »spremembe«, ki se

odvijajo pred našimi očmi. Nobena sprememba ni zanemarljiva, čas bo pokazal, kaj je prehodnega značaja in kaj se bo ohranilo.

Slovenci se velikokrat pritožujemo nad mnogimi »težavami«, ki jih imamo s pravopisom, uporabo jezika, ko javno nastopamo, izborom besed, uporabo roditelja, narečij ... Slovenci glede uporabe jezika veljamo za zelo kritične, kajne? Morda celo preveč?

Tarnanje nad jezikovno malomarnostjo je pogosto povezano z napačnimi predstavami o jezikovni pravilnosti in s slabo uzaveščenostjo jezikovne raznolikosti. Jezikovne navade nastajajo v skupnosti, jezikovnih manir se učimo drug od drugega z dobrim zgledom, ne z iskanjem napak in dokazovanjem lastne superiornosti. S tega vidika se mi zdi precej neposrečen izraz skupine, ki si prizadeva za jezikovno kulturo na Twitterju, #grammarnaci.

Naš jezik je zrelo ustaljen in polnofunkcijski, uporabljajmo ga in uživajmo v raziskovanju izraznih možnosti, ki jih ponuja. Taka raba zahteva tudi nekaj odgovornosti in nekaj ustvarjalnosti, jezikovnokulturne ozaveščenosti ... in nekaj truda, kot velja za vse človeške dejavnosti, pri katerih si prizadevamo za več in bolje.

Intervju je potekal v slovenščini. Škrabec bi rekel, da je potekal v enem najlepših jezikov na svetu.

Škrabčeva Humanistika

Lionella Costantini in Anika Velišček

Naša fakulteta, Fakulteta za humanistiko, ima zanimivo preteklost. Pobuda za šolo, ki bo študentom ponudila svež in poglobljen študij na področjih humanistike, je prišla iz okolja. Strokovnjaki so menili, da je v naši regiji, ki je neposredno povezana s sosednjo Italijo, tudi za slovenistične vede možnost pri uresničevanju slovenskih državnih in narodnostnih interesov na zahodnem obrobju slovenskega nacionalnega prostora. To področje je večjezično in večkulturno – prav ta dva pojma sta bila vpletena v predmetnike študijskih programov.

Najprej je bila Šola za slovenske študije Stanislava Škrabca in je prve študente vpisala v akademskem letu 2004/2005. Bila je del takratne Politehnike v Novi Gorici. Poimenovanje po Škrabcu ima velik pomen, saj je v neposredni bližini fakultete, v samostanu na Kostanjevici nad Novo Gorico, živel in deloval pater in jezikoslovec Stanislav, ki je pustil velik pečat v tem prostoru. Obenem je ŠŠŠŠŠ, kot je bila kratica izobraževalne ustanove, študentom sprva ponujala univerzitetni študijski program Slovenistika, ki je vseboval predmete tako s področij književnosti kot jezikoslovja.

Na začetku akademskega leta 2006/2007 se je šola preimenovala v Fakulteto za humanistiko, programu Slovenistika se je pridružil še program Kulturna zgodovina in program, ki je danes na voljo kot podiplomski študij, Migracije in medkulturni odnosi.

Takrat je študij trajal štiri leta. Diplomanti so ob zaključku fakultete dobili naziv diplomirani slovenist/slovenistka oz. zgodovinar/zgodovinarica. Študentje so se ukvarjali s slovensko književnostjo in slovenskim jezikom na programu Slovenistika ter z najrazličnejšimi področji zgodovine na programu Kulturna zgodovina. Programa sta se, tako kot danes, izvajala v obliki predavanj, seminarjev in vaj. V dva programa se je lahko vpisalo približno 40 študentov. Prenova študijskih sistemov po bolonjski reformi je prinesla še dodatne spremembe, ki so pomembno vplivale na študijske programe in izbiro študentov.

Danes Fakulteta za humanistiko ponuja programe prve in druge stopnje. Po treh letih študija na študijskih programih Slovenistika ali Kulturna zgodovina

vina imajo študentje možnost nadaljevati študij še dve leti na magistrskih programih literarne vede, jezikoslovne vede, izobraževalne vede in digitalna humanistika. Migracije in medkulturni odnosi (Erasmus Mundus) je izjemno priljubljen program na drugi stopnji, saj se osredotoča na človekove pravice, demokratične vrednote, socialno državo in trg dela, torej na izzive, s katerimi se soočajo tako države članice EU kot širše globalni svet. Izvaja se s podporo elitnega programa za mednarodno sodelovanje ter izmenjavo študentov in profesorjev na področju visokega šolstva Erasmus Mundus. Študij se v prvem letu izvaja v Nemčiji in na Norveškem, drugo leto pa študentje glede na izbiro modulov potujejo na tisto partnersko univerzo, ki izbrane module izvaja. Na voljo je omejeno število štipendij.

Študij je brezplačen za vse študente iz Slovenije, držav članic EU in drugih držav, ki so s Slovenijo podpisale mednarodni sporazum, ki ureja pravico do brezplačnega študija v Sloveniji.

Na Fakulteti za humanistiko imajo študentje možnost študirati v tujini tudi prek programa Erasmus+. V tujino lahko odidejo na prakso ali študirat. V zadnjih letih je bila na fakulteti najbolj popularna Češka.

Do sedaj je na Fakulteti za humanistiko diplomiralo prek 141 študentov, in sicer :

- Univerzitetni študijski program Slovenistika (star program): 39 diplomantov,
- Študijski program prve stopnje Slovenistika: 53 diplomantov,
- Študijski program prve stopnje Kulturna zgodovina: 27 diplomantov,
- Študijski program druge stopnje Slovenistika: 22 magistrantov.

Fakulteta za humanistiko je v zadnjih letih povezana z Raziskovalnim centrom za humanistiko in Centrom za kognitivne znanosti jezika. Predavatelji sodelujejo tudi v dveh doktorskih programih Fakultete za podiplomski študij Univerze v Novi Gorici: Humanistika in Jezikoslovje.

Za dejstvi in številkami so predvsem ljudje, nekdanji študenti. Ob tej priložnosti so nam zaupali, kako so se imeli med študijem in kaj vse jim je študij prinesel.

Manca Koren, diplomantka programa Kulturna zgodovina I. stopnja

Ko sedaj gledam na svoja študentska leta, se mi

prebudijo lepi spomini. Spominjam se številnih ur, ki smo jih preživel na predavanjih, med katerimi so bila nekatera zelo zanimiva in smo jih z zanimanjem poslušali, nekatera pa malo manj, vendar smo jih vseeno prestali s pomočjo odlične kave iz našega kavomata in dobrega vzdušja v razredu. V prav lepem spominu sta mi ostali ekskurzija v Špeter ter vodeni ogled po Ljubljani in kulturnih institucijah. Prav tako kot na predavanjih tudi na ekskurzijah ni manjkalo zanimivih stvari, številnih novih informacij in seveda veliko zabave in smeha. Torej, če povzamem, je bila odločitev za študij na fakulteti zelo dobra, prinesla je veliko znanj, novih poznanstev, prijateljstev in zabave.

Jani Rijavec, diplomant programa Kulturna zgodovina I. stopnja

O študiju zgodovine na Fakulteti za humanistiko imam za povedati same dobre stvari. Pohvalil bi profesorje in vse, ki skrbijo, da študij nemoteno teče. Predvsem profesorji so se za vsak predmet in za vsako uro posebej odlično pripravili in naredili predavanja izredno poučna in hkrati zanimiva. Čeprav naša študijska skupina ni bila najbolj številčna, je bil študij prav tako zanimiv, saj smo se med seboj bolj spoprijateljili. Dobra plat tega je bila tudi ta, da so nam profesorji lahko posvetili več svojega časa, in to ne samo med predavanji.

Dr. Megi Rožič, magistrica literarnih ved in doktorica humanistike (vse tri stopnje na Fakulteti za humanistiko in Fakulteti za podiplomski študij UNG)

Za študij slovenistike sem se odločila zaradi želje, da bi delala na področju šolstva. Tekom študija pa se mi je odprla cela paleta možnih zaposlitev in prav s tega vidika sem zelo hvaležna, da sem se odločila za to smer, ugotovila sem, da so znanja, ki smo jih pridobivali med študijem, prenosljiva na številna področja; danes jih na primer s pridom uporabljam na delovnem mestu karijerne svetovalke in trenerke mehkih veščin. Študij je bil zelo razgiban, zastavljen tako, da je vedno zajemal sodobne in aktualne probleme družbe in jezika, prav to nam je kot študentom dajalo občutek koristnosti. Morda za konec še nasvet za vse tiste, ki se odločajo za študij slovenistike, jezikoslovja, humanistike ali družboslovja nasploh: v družbi postajajo ljudje s tega področja vedno bolj iskani, zaradi avtomatizacije procesov in tehnoloških sprememb je delo na področju medosebne komunikacije in odnosov vedno bolj v ospredju, je tisto, kar bo onemogočilo propad civilizacije. Prav zato je vloga slovenista, družboslovca ali humanista v takšni stvarnosti več

kot pomembna in potrebna, slovenistična znanja pa so odlična podlaga za uspešno karierno pot.

Asjaflora Povše, diplomantka programa Slovenistika I. stopnja

Na študijska leta na Univerzi v Novi Gorici imam večinoma lepe spomine. Že od osnovnošolskih let sem si želela študirati nekaj v povezavi z jeziki in zato je bila slovenistika dobra izbira. Sama sem se med kolegice hitro vklopila, saj je bilo vzdušje sproščeno in smo dekleta sprejemale druga drugo, takšne kot smo. Seveda se je kdaj vnel kak manjši prepir, a to je normalno v vsaki skupini ljudi. Veseli me tudi, da sem tekom študija spoznala kolegico, s katero sva postali dobri prijateljici. Najino prijateljstvo se nadaljuje še danes.

Jezikoslovje me je nekoliko bolj zanimalo od področja književnosti. Mogoče je to povezano tudi s tem, da imam težave s spravljanjem svojih zamisli v smiselno celoto, ki bi lepo izgledala na papirju. Bolj mi ležijo stvari, za katere je treba najti konkretne rešitve.

Eden zanimivejših predmetov na področju jezikoslovja in tudi na splošno mi je bil Pravopisno normiranje in vprašanja sodobne normativistike, ki ga je poučevala

doc. dr. Helena Dobrovoljc. Na koncu svojega študija sem jo tudi izbrala za mentorico svojega diplomskega dela.

Študij slovenistike prinaša študentom kvalitetno izobrazbo na področju jezikoslovja in književnosti z odlično strokovno podkovanimi predavatelji in bi ga bodočim študentom, ki se vidijo v teh vodah, vsekakor priporočila.

Prostori Fakultete za humanistiko v Rožni Dolini
(Foto: Spletna stran UNG)

Humanisti na Radioteleviziji Slovenija

Humanistika je zelo širok pojem, tudi delovna mesta humanistov so lahko zelo različna. Tokrat bomo od blizu spoznali karijerne poti štirih prepoznavnih obrazov RTV Slovenija, ki vsak s svojo zgodbo živi s humanistiko. Spoznajmo Manico Janežič Ambrožič, Maria Galuniča, Meto Škvarč in Andreja Stoparja.

Anika Velišček

Manica Janežič Ambrožič

Francistka in novinarka na čelu Informativnega programa Televizije Slovenija

Manica Janežič Ambrožič je od marca letos odgovorna urednica Informativnega programa na Televiziji Slovenija. Je dolgoletna voditeljica in zadnja leta tudi urednica informativnih oddaj na TV Slovenija, vrsto let je vodila osrednjo informativno oddajo Dnevnik, je tudi avtorica zunanjepolitičnih dokumentarcev. Za svoje delo je prejela številne nagrade, med drugim dva viktorja. Na RTV Slovenija je prišla še kot študentka francoskega jezika in novinarstva. Diplomirala je na temo Molièra in njegovih komedij.

Odločili ste se za študij francoskega jezika in novinarstva. Kaj vas je spodbudilo za ta študija?

V srednji šoli, na celjski Kajuhovi gimnaziji, sem imela profesorja francoščine Slavka Deržka, ki me je z veliko učiteljske moči in vneme vpeljal v svet francoščine in francoske kulture. Ta svet še danes dojemam zelo osebno, zelo intimno. Ko grem v Francijo, se počutim doma; tam mi je še vedno zelo lepo.

Novinarstvo je drugačna zgodba. Konec 80. let prejšnjega stoletja se je svet pred našimi očmi spreminjal. Jemalo ga je s tečajev, v Evropi so se dogajale korenite spremembe, države so propadale in obetal se je nov, drugačen čas in svet. Izjemen čas za mladega, razmišljujočega človeka.

Od nekdanj me je zanimalo dogajanje v družbi, doma sva se z očetom veliko pogovarjala o politiki, vse otroštvo sem denimo redno spremljala oddaji Dnevnik in Zrcalo tedna. Odločitev za študij francoščine in novinarstva je bila zato zame povsem na dlani in logična.

Ste si želeli kdaj poučevati francoščino?

Ne, o službi v šolstvu nisem nikoli razmišljala.

Ko ste prišli na televizijo, ste si mogoče želeli, da bi delali v kulturnem uredništvu, vodili kakšno literarno, jezikovno oddajo?

Informativni program se mi je zdela prava odločitev, predvsem pa zunanja politika.

Manica Janežič Ambrožič (Foto: Žiga Culiberg)

Še vedno imate naziv najmlajše voditeljice Dnevnika v zgodovini oddaje. Tako mlad človek in takšna odgovornost. Čemu ste se na začetku najbolj posvečali? Zdaj pravite, da »ob dobri vsebini lahko gledalci manj izrazito delo pred kamero novinarju oprostijo, če le nagovarja.« Kdaj ste prišli do te ugotovitve?

Dnevnik sem začela voditi pri rosnih letih, ko sta se te-

levizija in televizijska krajina v Sloveniji spreminjali. Oddaje se ne učiš voditi – nekaj pride s talentom, ki ga imaš ali pa ne. Začneš v manjših oddajah in ko dobiš veliko priložnost, jo zagradiš ali pa ne. Jaz sem jo in do letošnjega marca je moje življenje v pretežni meri krojila oddaja ob 19. uri zvečer. Predvsem čutim odgovornost do našega dela: novinarskega, voditeljskega, uredniškega. In to odgovornost jemljem presneto resno. Najprej in predvsem sem novinarka (v različnih vlogah), sem v službi javnosti, velik izziv pa je zame od samega začetka mojega dela na TV Slovenija tudi televizijska kreativnost. Na TV Slovenija je nešteto priložnosti za ustvarjalno televizijsko dokazovanje in ambicioznost na področju vsebine in forme, a predvsem šteje vedenje, znanje, odgovornost. Javni medij ima posebno poslanstvo v družbi, odpirati moramo teme, ki so pomembne za družbo in njen razvoj. Nagovarjamo ranljive družbene skupine, manjšine, odpiramo teme, ki jih drugi mediji ne. Imamo bogato dopisniško mrežo doma in po svetu. Moramo gledati naprej, z dobro vsebino in sodobno televizijsko formo. Upam, da gremo naprej.

Poznamo vas tudi kot voditeljico drugačnih oddaj – volilnih soočanj, okroglih miz. Kakšne lastnosti/kompetence mora imeti voditelj takšne oddaje? Najbrž je razlika pri pripravi in izvedbi takšne oddaje ter vodenjem Dnevnika.

Predvsem vodenje soočenj je izjemno naporna naloga. Nikoli jih ne izpelješ tako, da prepričaš vse gledalce – vedno se po soočenjih različnih mnenj in sogovornikov oglasijo gledalci, češ da si bil pristranski, da so bile teme izbrane slabo ... Izjemno dobro izkušnjo imam z delom v paru z Dejanom Ladiko. Podobno razumeva televizijo, po ure in ure sva za zaprtimi vrati kovala oddaje, izbirala teme, iskala argumente za umestitev tem in vprašanj, tehtala, diskutirala, iskala ključne podatke ... Ko se oziram nazaj, se prav nekaterih oddaj, ki sem jih pripravljala v dobri, odgovorni in kreativni družbi, najtopleje spominjam.

Ste izjemno podkovani v poznavanju zunanje politike. Ima pri tem veliko vlogo tudi vaše znanje francoščine? Če ne bi bili francistka, mislite, da bila prav zunanja politika področje, ki bi vas poklicno najbolj zanimalo?

Zagotovo bi me zunanja politika najbolj zanimala, mi je pa prav znanje francoščine odprlo kar nekaj vrat pri iskanju intervjujev v tujini.

Voditi tako veliko število sodelavcev, kot je uredništvo IP, je zagotovo velik izziv. Kakšna urednica/vodja ste? Gledalci vidi-

mo le končni izdelek, pomembne zgodbe pa ostajajo v zakulisju.

Ne vem, kakšna odgovorna urednica sem. Imam dobre in slabe lastnosti kot vsak od nas. Naš program se trudim ustvarjati z veliko energije, ambicijami in novimi zamislimi. Kako se borim z mlino na veter, je drugo vprašanje. Včasih ne najboljše. Včasih se mi zdi, da gre veliko energije v nič. Zelo osebno jemljem tudi vse zapise v medijih, vse pikre pripombe na račun našega programa – pogosto se mi zdijo krivične. Verjamem, da moramo naš program ustvarjati odgovorno do družbe in naših gledalcev, da smo v službi javnosti in da nas mora predvsem – in res predvsem – zanimati prihodnost.

Veliko se govori o jezikovni kulturi novinarjev, voditeljev. Kako se vi odzivate na komentarje gledalcev? Kakšen je vaš pogled na nivo jezika v informativnih oddajah? Kot urednica »sankcionirate« večkratne jezikovne zdrse novinarjev/voditeljev?

Pozorna sem na jezikovne zdrse in napake, vedno se za napake v našem programu opravičim, o tem se s kolegi pogovarjamo. Na RTV Slovenija res veliko pozornosti namenjamo jeziku, a v časovni stiski, v katero nas postavlja zahteva po ažurni informaciji čim prej, če ne takoj zdaj, se zgodijo napake. Ne jemljemo jih z levo roko, zavedamo se naše vloge in našega poslanstva.

Urednico Informativnega programa TVS občasno vidimo tudi kot voditeljico Dnevnika (Foto: Katja Goljat in Matjaž Rušt)

Mario Galunič

»Ljudje imajo včasih od slovenistov nerealna pričakovanja«

Mario Galunič je eden najbolj prepoznavnih televizijskih obrazov pri nas. Že 25 let je voditelj in urednik razvedrilnih oddaj na TV Slovenija, kjer je zaposlen še danes. Študiral je slovenistiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in še pred koncem študija začel delati na RTV Slovenija. Leto in pol je bil tudi učitelj slovenščine na osnovni šoli v Ljubljani. Poznamo ga kot voditelja priljubljenih oddaj ZOOM, Spet doma, Moja Slovenija in številnih glasbenih festivalov (EMA, Slovenska popevka, Melodije morja in sonca). Za svoje delo je prejel pet medijskih nagrad viktor in pet gongov popularnosti. Od leta 2014 do letos je bil odgovorni urednik Razvedrilnega programa na Televiziji Slovenija, pod njegovim vodstvom so med drugim nastale oddaje Vse je mogoče, Kdo bi vedel, Vikend paket, Vem!

Pevka Nuška Drašček in Mario sta letos povezovala Popevko 2018 (Foto: Žiga Culiberg)

Priljubljeni televizijski voditelj priznava, da je naklonjen slovenščini od osnovne šole dalje: »Moja naklonjenost slovenščini in književnosti izhaja še iz časov šolanja na takratni Srednji družboslovni šoli Maribor, današnji Prvi gimnaziji Maribor. Slovenščina je bila številka ena že v osnovni šoli, tega predmeta sem se zmeraj veselil.« Na to, da si je izbral študij slovenistike, je pomembno vplivala tudi njegova dve leti starejša sestra: »Kamenček v mozaiku je bila tudi njena izbira – tudi ona si je izbrala slovenistiko. Ljubo mi je bilo, kar je študirala, potem sem se tudi sam odločil za to pot, le na drugi fakulteti.« Želel je postati učitelj, to je bila takrat njegova ideja, zato se je vpisal na pedagoško smer enopredmetnega študija. »Bilo nas je 12 v letniku, osipa niti ni bilo. Poudarek je bil na jezikovnih predmetih in tudi drugih slovanskih jezikih. Jaz sem ob študiju slovenistike študiral v lektoratu tudi češčino. Bil sem zelo dober, dobil sem celo štipendijo češke vlade, nekaj časa sem tudi preživel na Češkem. Tudi rusko sem se učil, vendar se ruščina ni tako prijela, saj sva se premalo časa družila. Študij slovenistike je torej bil bolj slovansko naravnan,« svojo študijsko pot pojasnjuje in dodaja, da so ga poučevale legende. »Eden izmed njih je bil dr. Jože Toporišič, pri katerem sem študiral Slovenski knjižni jezik od prvega do četrtega letnika. Eno leto me je ta predmet učila tudi dr. Breda Pogorelec. Dr. Ada Vidovič-Muha je bila oseba, ki sem ji bil zelo naklonjen, fascinirala me je kot osebnost in znanstvenica. Zelo sem jo občudoval, navdihovala me je.« Slednja je bila tudi njegova mentorica pri pisanju diplomskega dela na področju jezika, dr. Helga Glušič pa je bila njegova mentorica pri pisanju diplomskega dela na področju mladinske književnosti.

Želje po poučevanju so se mu kmalu izpolnile, slovenščino je učil na Osnovni šoli Spodnja Šiška v Ljubljani še kot absolvent. Učiteljska izkušnja mu je prinesla marsikateri izziv, še posebej, če vemo, da je istočasno delal tudi na Televiziji Slovenija, kjer je začel z vodenjem oddaje ZOOM: »V nedeljo sem imel oddajo v živo, v ponedeljek pa sem prišel v razred. To je bil za otroke velik preskok, zame kot učitelja pa tudi. Živel sem skorajda dvojno življenje – prijaznega in všečnega voditelja ter učitelja, ki je v popolnoma drugi vlogi. Takrat sem bil zelo mlad, mislil sem, da bom vse dosegel, če bom le dovolj strog. Danes se mi zdi, da sem bil do otrok morda preveč zahteven.« Kmalu je ugotovil, da to ni njegovo življenje, da to ni on. Po letu in pol je povedal ravnateljici, da tega ne bo zmogel: »Kot učitelj padeš v rutino, hočeš nočeš. Domov hodiš s skrbmi zaradi stroke in obremenjen s človeškimi zgodbami, ne nazadnje si v osnovni šoli bolj vzgojitelj kot učitelj. Po drugi strani me je delo na televiziji okupiralo bolj, kot sem pričakoval. Hotel sem biti bolj pripravljen. Učitelj nisi zato, da hodiš v službo po plačo. To je poslanstvo, način življenja, podobno kot televizija. Ko sem se poslovil, sem videl, da so bili učenci z mano kar zadovoljni, bili so priza-

deti, ker sem jih zapustil sredi šolskega leta.« Mnogo let kasneje se je v šolo tudi vrnil, in sicer na zasebno fakulteto DOBA v Mariboru, kjer je bil nosilec predmeta Javno nastopanje in retorika. Za to delo se je moral še dodatno izobraziti, večinoma pa je znanje črpal iz svojih bogatih in dolgoletnih izkušenj z delom pred kamero in na odrih. »Tam so bili študentje, ki so študij plačali in ki jih je to zanimalo. To je bilo drugačno delo kot v osnovni šoli. Včasih mi je bilo žal, da nisem svoje pedagoške kariere začel na kakšni srednji šoli ali zahtevni gimnaziji, da bi prišel v stik z bolj homogenim, ambicioznim in vedoželjnim občinstvom kot v osnovni šoli.«

Mario Galunič (Foto: Žiga Culiberg)

Po vseh teh letih se je Galuniča prijel vzdevek kralj nedeljskih večerov, saj je nešteto let vodil oddajo ob nedeljskih večerih, a v televizijski svet je vstopil precej naiven, nikogar ni imel, ki bi izhajal s tega področja. Televizija ga je fascinirala, veliko je nastopal že kot otrok v osnovni in srednji šoli. Ob koncu študija je videl

razpis za avdicijo za delo na regionalnem informativnem programu, se prepustil občutku in šel na avdicijo: »Potem so se stvari dogajale hitro – znani rek se je potrdil: če ima človek voljo in če si človek nekaj želi, je vse nagnjeno k temu, da se uresniči. Hitro sem dobival priložnosti. Takrat je bila pri nas samo ena televizija, ker ni bilo še zasebnih. Voditelji so imeli dovolj časa, da zrastejo, ni bilo bitk za gledanost, kot so sedaj. To so bili drugačni televizijski časi. Ko smo dobili konkurenco, sem že bil eden od bolj vidnih televizijskih voditeljev našega programa.«

Ena izmed pomembnih sestavin oddaj je tudi jezik in s tem povezano vprašanje, kakšno zvrst jezika naj uporabljajo nastopajoči: »S to temo sem se veliko ukvarjal in se še zmeraj. O tem imam mnenje, dokončnega odgovora pa še ne. Ustvarjamo oddaje na javni televiziji, ki ima neko poslanstvo. Smo ustanovljeni in plačani s strani gledalcev. Gledalci so na jezik televizijskih govorcev zelo občutljivi. Razvedrilo je morda od vseh žanrov na televiziji v 'nekoliko boljši poziciji', ker obstajajo vloge, ki ne zahtevajo zbornega jezika ali ozko knjižne izreke. Humoristi lahko svoje vloge opravijo v svojem dialektu ali kakšni drugi jezikovni zvrsti, ki ni knjižna. Vsi voditelji, ki nastopajo, pa bi morali vedeti, kaj je to zborni jezik, četudi delajo prekrške, zavestno in nezavestno. Znati bi morali tudi razložiti, zakaj se norme ne držijo. Mislim, da se živ jezik spreminja, govorica se je na srečo nekoliko sprostila. Gledalci z obrobnih narečij postanejo občutljivi, če nekdo na javni televiziji govori 'preveč po ljubljansko', kot radi rečejo. Se pa ne zavedajo, da naredijo ljubljansčini kdaj krivico. Ljubljana je tudi jezikovno središče, tukaj se stika več narečnih skupin. Knjižni jezik se je oblikoval na podlagi dolenjskih in gorenjskih govorov. Primorci, Štajerci in Prekmurci pa govorijo obrobne dialekte in bi to morali razumeti in sprejeti, kar je včasih težko pojasniti ljudem, ki teh stvari niso študirali. Opažam, da so ravno ljudje s teh področij najbolj občutljivi. Gorenjci in Dolenjci nimajo toliko težav, če nekdo govori 'po ljubljansko', z razliko od Štajercev, ki imajo glede tega največ pomislekov. Potrebno je pogledati tudi nacionalno mentaliteto. Jaz nisem navdušen nad tem, da ljudje pred kamero govorijo tako kot na cesti ali v baru, zdi se mi, da je treba nivo jezika dvigniti ali biti vsaj pripravljen na to. Če se govori naravnost v kamero, je potrebno govoriti knjižno, če se s kom pogovarjaš po telefonu v studiu, mogoče nekoliko manj, lahko si privoščiš odstopanja od norme. Svojo normo si oblikujemo sami, redko znamo skriti področje, s katerega prihajamo – nekateri bolj, drugi manj. Mogoče se to še najbolj pozna pri samoglasnikih, zelo rad ugibam, od kod prihaja govorec, ki ga prvič slišim, redko se zmotim.«

»Ljudje imajo včasih od slovenistov nerealna pričakovanja. Pričakujejo, da poznamo odgovore na vse zagate iz glave takoj, da zmeraj govorimo in pišemo brezhibno,

da ne delamo prav nobenih napak. Včasih imajo tudi strahospoštovanje in se že vnaprej opravičujejo, češ da ne bodo na istem jezikovnem nivoju, kot si ti. To je v ljudeh. Od nas je odvisno, ali jih popravljamo in jim damo ves čas vedeti, da ne znajo jezika tako dobro kot mi. Tega ne počnem. Kot voditelj vidim, da jezikovnih pasti nikoli ne zmanjka. V oddajah v živo prihajamo v nevarne situacije, ko te lahko kakšen slab govorec hitro potegne kakšno jezikovno stopnico nižje, kot bi hotel. Na to vplivajo trema, stiska s časom, čustva, napetost med snemanjem. Ko se pogledaš, vidiš, kako si se pustil speljati na področje, ki si ga ne bi želel,« poda svoj pogled voditelj, ki je do pred kratkim bil tudi odgovorni urednik Razvedrilnega programa. O tem pove: »Zraven urednikovanja me je presenetilo veliko organizacijskega dela, sestankov, veliko izgubljenega časa ... RTV Slovenija je javni zavod, ki ima vse bolezni kot drugi javni zavodi. To je težka diagnoza, ki je ne moreš kar tako ozdraviti. Veliko se je potrebno ukvarjati s kadrovskimi stvarmi, z motiviranjem ljudi, birokracijo, ostanki prejšnjega sistema v glavah ljudi. Tega je zagotovo preveč. Vsebinskega dela pa je vedno premalo.«

Ko z Mariem pogledava njegovo delo ter omeniva talent in delo, brez pomisleka odgovori: »Mislim, da je potrebno imeti eno in drugo v velikih količinah. Samo trdo delo ni dovolj in samo talent ni dovolj. Čeprav bi si upal reči, da sem že videl dokaj uspešne in zelo talentirane voditelje, ki niso nagnjeni k trdemu delu, pa so prišli kar dobro skozi, vsekakor bolje kot tisti, ki so trdo delali in niso imeli talenta. Če misliš resno, če misliš od tega živeti, se moraš ves čas izobraževati, se gledati, kar je zelo težko, vendar brez tega ne gre, saj moraš biti kritičen do sebe. Videl sem, da lahko leta in leta delaš pred kamero in misliš, da že vse znaš, a prej ali slej se v nastopanju pojavijo napake, ki jih prej nisi imel in jih moraš odpraviti. Ne moreš biti ves čas v vrhunski formi in ves čas zadovoljen. Kot v športu. Jaz se zanašam na trdo delo, pri tem znam biti prav neizprosni, seveda pa računam tudi na svoj talent, še posebej v kritičnih situacijah, ampak brez dela in priprav ne bi mogel pred kamere. Zahteven sem do sebe in drugih.«

Študij slovenistike mu pri delu, ki ga danes opravlja, izredno koristi: »Nedvomno se počutim pogosto privilegiranega. Pa ne zato, ker sem prebral vse Cankarjeve drame in romane 19. stoletja, ampak zato, ker sem zelo suveren v jeziku in je to moje najmočnejše orožje in orodje. Sem artikulan, znam napisati to, kar mislim, oziroma povedati to, kar čutim; to je dar, ki ga nima vsak. Pogosto srečujem ljudi, ki so v velikih stiskah, ki ne zmorejo ubesediti tega, kar bi radi. To je naložba, ki nima cene.«

Meta Škvarč

»Pomembno je tudi, koliko si samoiniciativen«

Zakaj si je izbrala študij slovenistike, kako je začela z delom na radiu in kako se je Meta Škvarč, ki prihaja s Cola nad Ajdovščino, spopadla s primorskim narečjem in zborna izreko, preverite v prispevku, ki je lahko navdih, ko iščemo svojo karierno pot.

Meta ob slavnostni podelitvi diplom maja letos (Foto: Osebni arhiv Mete Škvarč)

Meto Škvarč lahko slišite enkrat na mesec v študentski oddaji Radio Bla bla na Radiu Koper. Ob študiju honorarno dela na Radiu Koper v mladinski redakciji. Je diplomirana slovenistika, ki trenutno opravlja magisterij na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Preden se lotimo njenega trenutnega radijskega dela, pogledajmo v preteklost. Meto je slovenščina zanimala od vedno, a zanimalo jo je tudi novinarstvo: »Že kot otrok sem zelo rada brala knjige in to ljubezen ohranjam še danes, slovenščina pa mi je ljuba že od osnovne šole dalje. Ko sem se v gimnaziji odločala za študij, sem kolebala med slovenistiko in novinarstvom. Odločila sem se za slednjega, saj je tudi moj oče novinar, tako da mi je ta poklic že od nekdaj blizu. Šele na drugo mesto sem postavila študij materinščine. Takrat se mi je namreč zdelo, da mi lahko študij na Fakulteti za družbene vede nudi več, glede na to, da me je zanimalo novinarsko delo.

Zaradi visoke omejitve na novinarstvu sem bila sprejeta na študij slovenistike na ljubljanski Filozofski fakulteti. Čeprav nisem bila sprejeta na novinarstvo, se mi zdi, da mi tudi študij slovenistike omogoča vsa potrebna znanja za opravljanje dela novinarka.«

Ker jo je zanimalo delo na radiu, vendar ni bila sprejeta na študij novinarstva, je iskala možnosti, da bi lahko vseeno opravljala tako delo. Na Radio Koper je prišla že v prvem letniku študija, ko je dobila kontakt Neve Zajc, urednice študentske oddaje Radio Bla bla, ki jo je povabila na razgovor. »Moje začetno delo je bilo pisanje vesti oz. novic in priprava krajših prispevkov, uvajala sem se tudi pred mikrofonom in počasi začela s samostojnim vodenjem študentskih oddaj,« pojasnjuje Meta, ki je tudi v svoje diplomsko delo vključila svoje delo na radiu. »Pisala sem diplomsko nalogo z naslovom *Kontrastivna analiza pogovornih oddaj na Radiu Koper in Radiu Robin s pravorečnega stališča* pod mentorstvom prof. dr. Hotimirja Tivadarja. Moja hipoteza je bila, da bo jezik na nacionalnem Radiu Koper bolj pravorečno pravilen kot na komercialnem Radiu Robin. Izbrala sem sedem pogovornih oddaj z obeh radijev, na podlagi katerih sem analizirala glasoslovje, oblikoslovje in besedje ter s tem preverila, ali moja hipoteza res drži. Moja pričakovanja so se delno potrdila, saj so se tudi na Radiu Koper pojavljale značilnosti splošno ali knjižno pogovornega jezika, seveda v manjši meri kot na Radiu Robin, kjer je bilo zaznati tudi narečne značilnosti. Ob tem naj poudarim, da ravno spontan in naraven jezik vzpostavi most med novinarji oz. voditelji in poslušalci, tako da uporaba nek-njižnega jezika na komercialnem radiu ni slaba stvar. Na drugi strani pa je naloga nacionalnega radia ta, da skrbi za kulturo govora, tako da sem od pisanja diplomske naloge dalje bolj pozorna na svoj jezik.«

Zvesti poslušalci nacionalnih radijskih programov, med katere sodijo Prvi program Radia Slovenija, Val 202, Program Ars, Radio Maribor in Radio Koper, vemo, da novinarji in napovedovalci obvladajo zborna izreko in se na govor pred mikrofonom tudi več časa pripravljajo. Radijskega govora se je celo študijsko leto učila tudi Meta, ki je morala ukrotiti svoje primorsko narečje: »Vsi novinarji, ki so del nacionalnih radijskih programov, potrebujejo dovoljenje za nastopanje pred mikrofonom, za kar skrbi Center za kulturo govora. Sama sem bila v izobraževanje vključena v letu 2015/2016, ko sem bila na fakulteti vpisana v dodatno leto. To se je izkazalo za dobro odločitev, saj je izobraževanje obsežno – sestavljeno je iz teoretičnega in praktičnega dela ter poteka od oktobra do junija. Smer študija mi je bila pri izobraževanju v veliko pomoč, saj sem že imela nekaj znanja s področja fonetike, ki je glavna tema teoretičnega dela. Obiskovala sem tudi bralne vaje, kjer sem se učila dihanja s prepono, pravilne priprave glasilk, pravilnega sedenja za mikrofonom. Z branjem različnih besedil sem popravljala ustre-

zen register, hitrost govora, smiselno členjenje besedila, poudarke, intonacijski potek. Ravno pri bralnih vajah sem imela na začetku največ težav zaradi narečnega govora. V primorskem narečju namreč vokala [e] in [o] izgovarjamo širše kot v knjižnem jeziku. Z mentorjem sem to narečno posebnost sčasoma odpravila, vendar se vseeno kdaj zalotim, da mi v knjižnem govoru še vedno uide kakšen preširoki [e].«

Glede na širok nabor predmetov, ki so del študija slovenistike, ji znanja pri radijskem delu pridejo prav, a je morala svoje znanje še razširiti: »Vsa znanja, ki sem jih do sedaj pridobila s študijem, so mi pri delu na radiu v veliko pomoč, sploh kar se tiče študijskih predmetov, pri katerih smo se ukvarjali s fonetiko, pravorečjem. Seveda je treba za pisanje novinarskih besedil poznati tudi pravopisna pravila. Na novo sem se naučila uporabljati programe za obdelovanje zvoka, saj prispevke montiramo sami, nekaj vaje je potrebne tudi za spoznavanje opreme v studiu.«

Ko govorimo o delu v medijih, pogosto omenjamo talent in delo ter kako se slednja povezuje. Voditeljica oddaje Radio Bla bla, ki je na sporedu ob petkih, pravi: »Temu ne bi rekla ravno talent, ampak je pri takem delu pomembna predvsem barva glasu, zdrav glas ter ne prehude narečne prvine in govorne napake. Seveda te mora tako delo veseliti. Pomembno je tudi, koliko si samoiniciativen; dela, da prideš do svojega radijskega glasu, je kar veliko, če upoštevamo, da govorno izobraževanje traja eno leto, znanje pa je potrebno tudi obnavljati in nadgrajevati.«

Bodoči magistrici želimo veliko uspeha pri dokončevanju študija in zvestih poslušalcev oddaje Radio Bla bla ter premnoge radijske izzive.

Meta Škvarč v studiu Radia Koper (Foto: Osebni arhiv Mete Škvarč)

Andrej Stopar

Radijski urednik Andrej Stopar o svojem delu na različnih področjih

Andrej Stopar, rojen leta 1972, je po izobrazbi univerzitetni diplomirani komparativist in profesor zgodovine. Na naši univerzi je doktoriral iz zgodovine. V disertaciji se je ukvarjal z raziskovanjem podobe Slovenije v Rusiji in Sovjetski zvezi v času osamosvajanja naše države. Trenutno je odgovorni urednik Prvega programa Radia Slovenija. Dolga leta je bil dopisnik RTV Slovenija iz Moskve, kar je vplivalo tudi na njegovo televizijsko, radijsko in publicistično delo. Med drugim je avtor nekaj dokumentarnih filmov in knjig *Pax Putina* (Goga, 2014), *Putin* (Mladina, 2017).

Andrej Stopar (Foto: Barbara Reya)

Če pogledava nazaj, bi rekli, da vas je v srednji šoli zanimala slovenščina? Od kod ideja za študij primerjalne književnosti? Ste si predstavljali, kaj bi s takšno izobrazbo delali?

Predvsem bi rekel, da sta me zanimali književnost in zgodovina. Študij zgodovine in morda arheologije je bil zelo visoko na spisku mojih želja. Pa vendar sem se sprva

odločil za nekaj povsem drugačnega, za medicino, si kasneje premislil in se vpisal na primerjalno književnost, literarno teorijo in zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Bolj kot jaz so se z razmišljanjem, kaj bom počel s to izobrazbo, ukvarjali drugi. Jaz sem želel poglobiti znanja na področju, ki me je resnično zanimalo. Zame je štel to. Svoje odločitve nisem nikoli obžaloval. Že kot študent sem začel delati na Radiu Slovenija, sprva na Valu 202, nato pa sem leta delal na Programu Ars, kjer sem spremljal področje humanistike in družboslovja. Tako sem svoja študijska spoznanja nenehno preverjal in nadgrajeval tudi v praksi. Precej idealno delo, bi rekel. Šele kasneje sem iz izobraževalnega uredništva prešel v zunanjepolitično in se odločil za mednarodnopolitično komentatorstvo. Ne glede na uredniški položaj to ostaja prioriteta mojega poklicnega zanimanja.

V enem intervjuju ste dejali, da ste preprosto prišli na radio in ste tam ostali. Kakšne vaše lastnosti in znanja so prepričale odgovorne, da ste ostali? In kako je radio prepričal vas?

Moji predstojniki so ves čas poudarjali, kako pomembni so moja razgledanost, radovednost, analitične sposobnosti, občutek odgovornosti in zanesljivost. Ker sem veliko pozornosti posvečal jeziku in zborni izreki, je bilo jasno, da je radio moj naravni medij. Sam o teh kakovostih, ki naj bi jih imel, težko sodim. Čeprav rad pišem in me delo na televiziji zelo zanima, radio ostaja »moj« medij. Je izredno komunikativen medij, pa vendar dovolj intimen – z veliko možnostmi za intelektualno delo in miselne ekskurze.

Pomemben del v vašem poklicnem delu predstavlja Rusija, tam ste živeli veliko let in za radio in televizijo poročali o tamkajšnjem dogajanju. Kakšno je življenje novinarja dopisnika?

Izjemo pestro, aktivno, hitro, intenzivno. Življenje, v katerem so meje med zasebnim in poklicnim skoraj popolnoma zabrisane. Življenje, v katerem je malo prostega časa in prostih dni. Življenje, ki ga mora družina razumeti in sprejeti. Potrebno je veliko prilagajanja in improviziranja, zato ne ustreza vsakemu.

Izkušnja Rusije vas je prepričala, da ste napisali številna dela v povezavi z največjo državo na svetu. Tudi vaša doktorska disertacija ima to vsebino. Kdaj in kako ste se odločili za doktorat? Vas je zgodovina že od nekdaj zanimala? Kako je bilo pisati doktorat in raziskovati med redno službo?

Pišem veliko kolumn in krajših besedil. Pripravljam pa nekoliko predelano knjigo na podlagi doktorata. Zanj sem se odločil, ko sem proti koncu drugega mandata v Rusiji spoznal, da se mi je nakopičilo precej znanja, ki bi ga bilo

treba nekako sistemizirati, urediti, uokviriti. Odločil sem se za temo, ki mi je blizu poklicno: za mednarodno politiko, novinarstvo in diplomacijo. Arhiv ruskega zunanjega ministrstva in sovjetski oz. ruski časopisi v obdobju 1990–1992 so bili namreč moji glavni viri. Poleg tega se je ruski oz. sovjetski pogled na razmere v SFRJ v sklepnem času njegovega obstoja zelo razlikoval od pogledov v posameznih republikah nekdanje Jugoslavije, ki so se podajale na pot samostojnega življenja. Drugačni pogledi so me zmeraj zanimali. Prepričan sem, da bi morali zanimati vse, ki jih privlači lastna zgodovina, pa čeprav ni nujno, da se z drugimi stališči strinjajo. Glavnino raziskovalnega dela sem opravil v Moskvi, kjer mi je poleg natančne organizacije dela zelo pomagala časovna razlika med Moskvo in Ljubljano. Zaradi nje sem lahko kar nekaj produktivnega dopoldanskega časa preživel v arhivu in Zgodovinski knjižnici v Moskvi. Po vrnitvi v Ljubljano sem nato nakopičeno gradivo obdelal. Ni bilo lahko, potrebne je bilo precej samodiscipline in razumevanja vodstva, ampak je šlo.

Danes ste odgovorni urednik Prvega programa Radia Slovenija, ki slovi po izjemnih napovedovalcih, ki obvladajo zborni izreko.

Kako ste se vi učili zborne izreke? Vas je narečje pri tem kaj omejevalo? Kako danes gledajo na to šolo vaši mlajši kolegi in kolegice?

Na Radiu Slovenija obstaja Center za kulturo govora, kjer kandidate izobražujejo fonetiki in mojstri zborne izreke, naše napovedovalke in napovedovalci, ves čas so na voljo lektorji. Čeprav s starši in štajerskimi prijatelji zmeraj govorim v narečju, me narečje nikoli ni motilo. Presenetljivo zlahka preklapljam med narečjem, mestnim govorom in zborni izreko. Opažam pa, da govorni standardi padajo, kar me kot človeka radia in seveda odgovornega urednika žalosti. Tako kot do marsikaterega drugega področja se tudi odnos do jezika spreminja. V zborni izreko vdira vse več mašil in izrazov nižjih jezikovni ravni. Prizadevamo si, da bi bilo tega čim manj, uspeh pa je – rekel bi, da nekako – srednji. Zanimivo je, da je javnost zelo pozorna na napake. Paradoksalno pa se zelo pogosto izkaže, da si ljudje slovnična in pravopisna pravila razlagajo napačno oz. jih sploh ne poznajo. V pritožbah poslušalcev tako mrgoli slovničnih napak. Odnos do jezika se mi zdi simptomatičen za razmere v družbi, v kateri živimo.

Kakšna znanja in lastnosti človeka prepričajo vas, odgovornega urednika radia, da zaposli nekoga kot radijskega voditelja? Koliko je pri radijskem delu pomemben talent in koliko trdo delo na najrazličnejših nivojih?

Glas je »osnovni kanal« vsakega, ki se odloča za delo na radiu. Kolegom, za katere presodim, da bi s tem utegnili

imeti težave, svetujem razmislek o izbiri drugačne kariere. Ampak na radiu dela relativno malo voditeljev. Veliko več je novinarjev, urednikov, tudi napovedovalcev. Pri izbiri področij pa prevladujejo znanje in interes posameznikov, odnos do dela, komunikacijske sposobnosti ...

Biti urednik radia je v tem zahtevnem času posebna naloga. Zanima me, čemu se kot urednik največ posvečate. Poleg tega me zanima, ali se lahko ob 90. obletnici radia izognete vprašanju: »Kaj čaka radio v prihodnosti?«.

Ne moremo se izogniti vprašanju, kaj nas čaka v prihodnosti. Vsaka institucija mora biti razvojno naravnana, sicer nima prihodnosti. Poslušalske navade se spreminjajo, vse manj je tako imenovanega linearnega načina poslušanja radia. Zato moramo poslušalcem nuditi možnost dostopa do naših vsebin na različnih platformah. To področje se živahno razvija. Prepričan sem, da ima radio prihodnost, kar se zdaj morda kaže jasneje, kot se je to pred časom, ko so radiu prerokovali konec. Očitno je, da ima medij, ob poslušanju katerega lahko počnete še kaj drugega, svoje prednosti. V času kulture večopravnosti in preživljanja ur za volanom radio ne more biti zanemarljiv medij.

Res pa je, da so interesi in želje poslušalstva pogosto nekoliko drugačni od poslanstva javnega medija. Sploh Prvi program Radia Slovenija je pri tem v posebnem precepu zaradi izjemno širokega vsebinskega razpona. Poslušalca gre pretežno zrelo občinstvo s specifičnimi zahtevami, obenem pa pri nas pripravljamo oddaje tudi za najmlajše in mladostnike. Zadovoljevati okus najstarejših in vzgajati mlade, ki odraščajo s tehničnimi novotarijami in ki jim je tuje čakati na uro, da bodo na vrsti poročila ali posamezna oddaja, v poslušalce radia ima tako pogosto kar shizofreni predznak. Zato je vsak dan pravzaprav svojevrstven izziv. Ko sem se odločil za uredniško kariero, sem bil prepričan, da se bom soočil z vsebinskimi izzivi Prvega programa. Žal je to res le deloma. Na položaju odgovornega urednika se namreč bolj kot z vsebino ukvarjam s kadrovsko-finančnimi vprašanji.

Andrej Stopar v studiu (Foto: Barbara Reya)

Zapis časa

Lionella Costantini

VPRAŠANJE:

Zanima me, kako se po slovensko pravilno zapiše čas, ko moramo navesti tudi sekunde: 1.20:20,0 ali 1:20:20,0? Obstaja še kakšna druga možnost? V vseh virih, ki sem jih pregledala, je zapis časa razložen samo za ure in minute, nikjer pa nisem zasledila, kako se zapisuje do sekunde ali desetinke sekunde natančen čas (predvsem za navajanje v tabelah).

ODGOVOR:

O tej temi ni veliko napisanega, ker je verjetno relevantna le za ožje kroge in ne za širšo množico. Veliko več informacij najdemo o tem, kako se pišejo ure in minute, saj se to uporablja pogosteje.

V Pravilih Slovenskega pravopisa 2001 (v nadaljevanju SP 2001) o zapisu sekund ne piše ničesar, omenjeno je le to, kako se pišejo ure in minute, in sicer v členih 253, 255 in 256. Najbolj relevanten je člen 255, v katerem piše, da se ure in minute ločijo s piko (npr. 8.15), v členu 370 pa je omenjeno tudi dvopičje – piše, da se za ločevanje ur in minut na digitalnih številčnicah dvopičje piše stično (npr. 8:15). V členu 15 piše, da sekunde lahko zapišemo z znamenjem ' (npr. 4:32'). SP 2001 torej omenja več možnosti zapisa. Tu gre sicer za ločevanje ur in minut, a je ločevanje sekund najbrž zelo podobo.

V Jezikovni svetovalnici ZRC SAZU najdemo odgovor, ki omenja zapis sekund (<https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/1273/raba-podpičja-pri-označevanju-starosti-otrok-6-6>). Spraševalca zanima, kako se rabi podpičje pri označevanju starosti otrok, nazadnje pa je govora tudi o ločevanju ur, minut in sekund. Peter Weiss odgovarja:

Na podoben način se v nizih pišejo tudi vrednosti za ure, minute in sekunde, v katerih bi decimalna vejica zelo zavajala, ločili pa sta v tem primeru dvopičje in pika (v dejansko šestdesetiškem sistemu, ker se vejica uporablja v desetiškem, decimalnem), npr. »8:30 min« ali »8.30 min«, kar pomeni '8 minut in 30 sekund' ali »2:01:14,71«

'dve uri, ena minuta, štirinajst celih, enainsem-
demdeset sekunde'; to bi bilo v desetiškem sis-
temu »8,5 minute«, vendar pa se táko zapisova-
nje skorajda ne uporablja.

Weiss torej svetuje rabo pike in dvopičja, na koncu
odgovora pa omenja tudi to: »Zapis nizov vrednosti
za ure, minute in sekunde v športnih rezultatih pa je
tako pogost, da je dvopičje v tem smislu v pravopi-
sna pravila, ki jih pripravljamo, že zajeto.«

Na spletni strani [https://support.office.com/sl-si/ar-
ticle/funkcija-time-9a5aff99-8f7d-4611-845e-747d-
0b8d5457](https://support.office.com/sl-si/article/funkcija-time-9a5aff99-8f7d-4611-845e-747d-0b8d5457) sem našla zapis ur, minut in sekund,
ločenih z dvopičjem: 0:00:00, 23:59:59 ... Tudi na
spletni strani <http://www.tocnaura.si/>, kjer je zapisan
točen čas v Sloveniji, se ure, minute in sekunde lo-
čijo z dvopičjem. Na spletnih straneh, kjer je govora
o športu, recimo o smučanju, sekunde zapišejo na
tak način: 1:59,01–2:08,97. Minute in sekunde loči-
jo z dvopičjem, sekunde in stotinke pa z vejico (oz.
stotinke zapisujejo kot decimalke sekund in jih temu
primerno ločujejo z decimalno vejico). Pregledala
sem tudi, kako je zapisan čas na štoparici na tele-
fonu. Primer: 00:15.55. V tem primeru so sekunde
ločene s piko in ne z dvopičjem. To pa ni edini način
zapisa, saj je čas v drugih programih lahko zapisan
tudi kot 00:00₀₀ ali 00:00:00. Ena od možnosti je tudi
ta, da vse zapisujemo z besedami, recimo: *ena ura,*
devet minut in sedem sekund.

Na Wikipediji je omenjen standard ISO za merje-
nje časa. To je mednarodni standard za zapis da-
tuma in časa. Standarden zapis dnevnega časa je
hh:mm:ss, kjer je:

- hh – število polnih ur (od 00 do 24), ki so minile
od polnoči,
- mm – število polnih minut (od 00 do 59), ki so mi-
nile od začetka ure,
- ss – število polnih sekund (od 00 do 59 in v izje-
mih primerih dodane prestopne sekunde tudi 60),
ki so minile od začetka minute,
- če je ura 24, morajo biti minute in sekunde 00.

Standard ISO 8601 je bil v Evropski uniji prevzet kot
evropski standard (*European Standard*) EN 28601 in
velja v vsej Evropski uniji. Nacionalne standarde je
treba prilagoditi. ISO je bil prevzet tudi v JUS (jugo-
slovanske) standarde. V Sloveniji ga povzema stan-
dard SIST EN 28601:2004.¹ Kljub standardu ISO ne
moremo reči, da je to torej standardni zapis dnevnega
časa, in sicer zato, ker obstajajo tudi drugi stan-
dardi (na planinskih tablah, recimo, je lahko zapis ur
in minut *4h 23min*), poleg tega pa se standardi med
sabo razlikujejo – standard za zapis datuma je reci-

mo 2018-05-18, v Sloveniji pa je v rabi 18. 5. 2018.
Skratka, čeprav je standard ISO glavni standard, se
ga ne držimo popolnoma – namenjen je konkretnim
rabam, druge pa so zapisi lahko tudi drugačni.

Vseeno, glede na to, da standard ISO velja tudi v
Sloveniji, bi lahko sekunde od minut ločevali z dvo-
pičjem, recimo 00:00:00. Standardi so pomembni in
jim marsikdaj sledimo, v nekaterih primerih pa upo-
rabljamo tudi druge standarde. Tudi Pravila SP 2001
omenjajo več možnih različic za zapis časa, torej se
lahko sami odločate, katero boste uporabljali.

LITERATURA

Toporišič, Jože s sod. 2001. *Slovenski pravopis*.
Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Mirku ali Mirkotu?

Zala Zbičajnik

VPRAŠANJE:

S sodelavko sva se sporekli glede sklanjanja ime-
na *Mirko*. Sama pravim, da se lahko sklanja tudi kot
Mirkota, *Mirkotu* in tako naprej – poleg krajše oblike
Mirka, *Mirku* ... Pomagajte mi.

ODGOVOR:

V slovenskem govoru se dilema o pregibanju dolo-
čenih lastnih imen pogosto pojavi, največkrat imajo
govorci težave z imeni, katerih osnova se podaljšuje
z *-n-* (npr. *nageljna*), z *-j-* (npr. *Francija*) in s *-t-* (npr.
Tineta). Na podobna vprašanja se je na spletnih je-
zikovnih svetovalnicah že odgovarjalo:

- ŠUSS ([http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arniv/
suss-arniv-000099.html](http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arniv/suss-arniv-000099.html)),
- Jezikovna svetovalnica ([https://svetovalnica.zrc-
sazu.si/topic/620/sklanjanje-imena-oto](https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/620/sklanjanje-imena-oto)).

V *Slovenskem pravopisu* 2001 (v nadaljevanju SP
2001) si lahko od člena 746 do člena 873 prebere-
mo o pregibanju. V poglavje je zajeto oblikoslovje
samostalniških besed.² V 1. možko sklanjatev po

1 Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/ISO_8601 (dostop 24. sep-
tember 2018).

2 Oblikoslovje je nauk o besednih vrstah, oblikah, funkcijah.

SP 2001 spadajo samostalniki, ki imajo v rodilniku končnice -a, -ú, -é, zato ime *Mirko* spada v 1. moško sklanjatev (v rodilniku ima končnico -a, torej *Mirka*). Osebno ime *Mirko* torej sklanjamo: *Mirko*, *Mirka*, *Mirku*, *Mirka*, (o) *Mirku*, (z) *Mirkom*. Svojilni pridevnik je *Mirkov*. Tako se pregibajo imena, kot so *Marko*, *Božo*, *Miro*, *Niko*, *Rado*, *Rajko*, *Samo*, *Sašo*, *Silvo*, *Slavko*, *Srečko*, *Stanko*, *Vinko*, *Vito*, *Vlado*, *Zmago*, *Zorko*, *Zvonko* in *Željko*.

Osnova se v določenih okoljih daljša z -j-, -t- ali -n-. V Pravilih SP 2001 v členu 785 piše, da se s -t- daljšajo samostalniki, katerih osnova se končuje na -e, če ta izraža majhnost, ljubkovalnost (npr. *zaspane* – *zaspaneta*) ali domače lastno ime (npr. *Tine* – *Tineta*). Neknjižno pa se s -t- podaljšujejo tudi osnove s končnico -o (npr. *Željko* – *Željkota*, *Mirko* – *Mirkota*) in osnove s končnico -a (npr. *Miha* – *Mihata*). Govorci imena in priimke pogovorno večkrat podaljšujejo s -t-, saj se na ta način ugotovi, za katero ime ali samostalnik gre. Namreč, dve različni imeni se pogosto pregibata na enak način, poslušalec pa na podlagi oblik, ki niso v imenovalniku, ne more vedeti, o katerem imenu govorimo (npr. *Mark* – *Marka* proti *Marko* – *Marka*; čeprav gre za dve različni imeni, *Mark* in *Marko*, je rodilniška oblika pri obeh enaka, zato lahko govorec reče *Markota* namesto *Marka*, da poudari, da je imenovalniška različica *Marko* in ne *Mark*). Poleg tega ima lastnik imena pravico do izbire, kako naj se njegovo ime pregiba. Pri osebnih imenih pomembno vlogo igra tudi raba, saj je ta v pogovoru večkrat neformalna kot formalna.

V besedilnem korpusu Gigafida obliko *Mirkota* (rodilniška različica imena *Mirko*) najdemo le 40-krat, oblika *Mirka* (prav tako rodilniška različica imena *Mirko*) pa kar 6.760-krat. Vidimo, da se imena neknjižno podaljšuje s -t- takrat, ko govorniki niso obremenjeni s težnjami po govorjenju v knjižni slovenščini. Seveda je uporaba podaljševanja s -t- aktualna tudi za živost jezika, saj se jezik venomer spreminja, podaljševanje pa je dostikrat rabljeno v vsakdanjem pogovoru. Možno je, da se bo v prihodnosti s procesom spreminjanja jezika podaljševanje s -t- uveljavilo tudi v knjižnem jeziku, čeprav glede na korpusne rezultate trenutno ne kaže tako. A proces spreminjanja jezika potrebuje svoj čas. Trenutno pravilo podaljševanja s -t- je v formalni rabi jasno določeno, v neformalni pa ga govorniki dostikrat ne upoštevajo.

LITERATURA

Toporišič, Jože s sod. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Zapis znaka &

Anej Žagar

VPRAŠANJE:

Večkrat naletim na dilemo, kako zapisati znak &, ko se ga zapiše med priimkoma dveh avtorjev – stično ali nestično? Kako pa se napiše imeni podjetij C&A in H&M?

ODGOVOR:

V *Slovenskem pravopisu* iz leta 2001 (v nadaljevanju SP 2001) so v poglavju Nauk o pisnih znamenjih obravnavani znaki za odstotke, promile in denarne enote ter znak &, ki pomeni 'in' ali 'et'. Po SP 2001 znake takšnega tipa pišemo nestično, vendar gre pri vašem vprašanju tudi za to, kako znak & uporabljajo sama podjetja, saj lahko del imena podjetja (t. i. fantazijski del imena podjetja) izbirajo ne glede na to, kaj pravi SP 2001; predpisan je le zapis vrste podjetja (npr. d. d., d. o. o., s. p.), ne pa imena. Ko posameznik zapisuje ime določenega podjetja, navadno sledi zapisu, ki ga uporablja podjetje samo.

Pri pregledu spletnih strani <http://www.hm.com/si/> in <http://www.c-and-a.com/si/sl/corporate/podjetje/> ugotavljam, da podjetji, o katerih sprašujete, znak & dosledno uporabljata stično, torej *C&A* in *H&M*, a lahko temo vašega vprašanja obravnavamo z več zornih kotov.

Novo sporočilo

miki@

Sem kupla!

Ej, danes sem kupla majico v H&M!

Oba izraza, *C&A* in *H&M*, lahko dojemamo kot eno besedo, ne pa kot zvezi dveh besed, ki ju tudi posebej sklanjamo (v *našem mestu ni C-ja in A-ja* ter v *našem mestu ni H-ja in M-ja*). To pomeni, da ju sklanjamo kot *C&A-ja* (v *našem mestu ni C&A-ja*; izgovarjava: [ceendaja/cəinaja]) oz. *H&M-a* (v *našem mestu ni H&M-a*; izgovarjava [haendema/həinməja]). Če pa *H&M* beremo kot *Hennes & Mauritz* (to sta ustanovitelja te znamke oblačil), potem

lahko sklanjamo obe besedi (*Hennesa in Mauritz* ni tukaj). V tem primeru ima znak & enako vlogo kot v primeru *H-ja in M-ja*, torej lahko niz znakov *H&M* pišemo tudi nestično. Enak primer je tudi *C&A – C in A* sta začetnici imen ustanoviteljev podjetja, in sicer Clemensa in Augusta. Iz tega lahko sledi, da ko gre za zapis dveh avtorjev ali dveh znakov, ki ju beremo kot besedi (*C-ja in A-ja* ter *H-ja in M-ja*), zasledimo nestično rabo znaka &, ko pa gre za branje niza kot ene besede (*C&A-ja* ter *H&M-ja*), je raba znaka & stična.

Pregledal sem tudi korpuse (korpus je obsežna zbirka besedil v naravnem jeziku, zajetih v določenem obdobju iz različnih medijev, kot so internet, časopisi, revije ipd.), da bi ugotovil dejansko rabo omenjenih imen podjetij. Pregledal sem stično in nestično rabo znaka & v primerih *H&M* in *C&A* ter ugotovil, da se znak & v rabi ne pojavlja samo v eni obliki – ali stični ali nestični. Eden od primerov nestične oblike je: »Od prvih treh znamk na lestvici je v Sloveniji le H & M, sicer pa so pri nas poleg njega na voljo še Marks & Spencer, Zara, Lidl, C & A in Mango« (Finance 2008). Eden od primerov stične oblike pa je: »H&M bi lahko pomagal vzgajati generacijo šik babic (no, ne nujno H&M, ta mi je le prvi padel na pamet)« (siol.net). Zasledimo torej tako stično kot tudi nestično rabo znaka &.

Če pa pogledamo rabo znaka &, ko ta stoji med priimkoma dveh avtorjev oz. dvema lastnima imenoma (npr. *Hennes & Mauritz*), v korpusu zasledimo nestičen zapis. Sledi nekaj primerov:

- »Miksanje živih in neživih je že star štos: kdaj že sta Tom & Jerry srečala Genea Kellyja? Kaj je počel Woody Allen v Zeligu, veste« (Mladina 2003).

- »Modno podjetje Hennes & Mauritz, ki ga bolje poznamo po kratiki H & M, je s poslovnimi rezultati zadnjega četrletja razočaralo analitike« (rtvslo.si 2010).

- »Na družabnem srečanju po slovesnosti bosta za dobro razpoloženje skrbeli skupini Kosobrin in Korado & Brendi« (Delo 2002).

Primere, ki obravnavajo znak & med priimkoma dveh avtorjev, lahko najdemo tudi v znanstvenih člankih. Navajam tri pare jezikoslovcev, ki znak & med svojimi priimki uporabljajo nestično: Aroff & Fuderman, Haspelmath & Sims in Marušič & Žaucer.

Pregledano gradivo kaže, da pisci ne sledijo samo eni od oblik, torej stični ali nestični obliki, in je tako uporaba odvisna od konteksta oz. posameznikovega dožemanja znaka &: ali niz znakov (npr. *H&M*) bere kot eno besedo ali kot skupek dveh imen z veznikom *in*, ki ga nadomešča znak &.

LITERATURA

Toporišič, Jože s sod. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Bombon ali bonbon?

Adrijana Berlot

VPRAŠANJE:

Kako je pravilno: *bombon* ali *bonbon*?

ODGOVOR:

Dilema pri zapisu besede *bonbon* oziroma *bombon* marsikomu povzroča težave. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (v nadaljevanju SSKJ) najdemo samo geslo *bonbon* in njegovo izpeljanko *bonboniera* s še dopustno knjižno dvojnico *bonbonjera* – obe vsebujeta besedo *bonbon*, pisano s črko *n*. V *Slovenskem pravopisu* 2001 (SP 2001) pa najdemo obe gesli, torej *bonbon* in *bombon*, a je v tem jezikovnem priročniku različica *bombon* označena kot ustrežnejša. V slovarskem delu SP 2001 najdemo tudi geslo *bonboniera*, ki pa nas preusmeri na geslo *bombonjera*. Zaključimo torej lahko, da se SSKJ nagiba k različici *bonbon* (in *bonboniera* oziroma *bonbonjera*), zapisani s črko *n*, SP 2001 pa k različici *bombon* (in *bombonjera*), zapisani s črko *m*.

Zaradi nasprotujočih si podatkov obeh jezikovnih priročnikov si pogledjmo še rabo, ki jo lahko preverimo v korpusih, kot je Gigafida (www.gigafida.net). Če v iskalnik vnesemo *bonbon*, dobimo 4.988 zadetkov, za *bombon* pa le 1.789. Zapis *bonbon* je torej v rabi občutno pogostejši kot zapis *bombon*. Če v iskalnik vpišemo *bonboniera* oziroma *bonbonjera*, dobimo skupno 907 zadetkov, za besedi *bomboniera* in *bombonjera* pa skupno 196 zadetkov, kar pomeni, da v rabi prevladuje izpeljanka iz besede *bonbon*, za katerega smo tudi dobili več zadetkov. Ti podatki so zanimivi, glede na to, da SP 2001 daje prednost besedi *bombon*, raba pa je bolj naklonjena obliki *bonbon* – tudi v lektoriranih besedilih (lektorji naj bi sicer upoštevali norme, ki jih postavlja SP 2001).

Slovarski del SP 2001 verjetno omenja tako *bon-*

bon kot tudi *bombon* zaradi izgovarjave, ki je v vsakem primeru [bombon]. V členu 665 je zapisano, da »[z]vočnik n pred pripono, ki se začneja z b, zamenjujemo z m: braniti – obramba, obramben; pomeniti – pomembnost; pri prevzetih besedah prim. še simfonija in bombon.« Beseda *bonbon* je prevzeta beseda, pri kateri počasi prihaja do fonetične premene $n > m$ (*bonbon* > *bombon*). Ta primer ni osamljen, saj lahko ta pojav srečamo pri različnih prevzetih besedah: *rostbif* > *rozbif*, *avtostopar* > *avtoštopar*, *sprintati* > *šprintati* ... Gre torej za prilagajanje tujih prevzetih besed slovenskemu zapisu in izgovoru. Te spremembe niso hipne in potrebujejo kar nekaj časa, da se ustalijo, kar pojasnjuje tudi različni stališči dveh jezikovnih priročnikov glede besede *bonbon* oziroma *bombon*.

Izvorna oblika besede, ki vas zanima, je torej *bonbon*, vendar v rabo prihaja tudi oblika *bombon*, in sicer zaradi prilagajanja izgovarjavi. Glede na situacijo in položaj govora govorniki sami izbirajo med obema možnostma.

LITERATURA

Pogačnik, Aleš (ur.). 2008. *Slovar slovenskega knjižnega jezika: priročni ponatis v petnajstih knjigah*. Ljubljana: DZS.

Toporišič, Jože s sod. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Karseda ali kar se da?

Ana Cukjati

VPRAŠANJE:

Ali se *karseda* piše skupaj ali narazen, torej *kar se da*? Sta mogoče v rabi obe različici?

ODGOVOR:

Beseda *karseda* oziroma *kar se da* je sklop, ki pomeni 'čim bolj' (*to napiši karseda/kar se da* čim bolj lepo). Sklapljanje glede na *Slovensko slovnico* pomeni, da »[e]note večdelne podstave enostavno sklopimo v novo besedo« (Toporišič 1967, str. 122). V večdelni podstavi nimamo le enega korena, kot recimo v primeru *pisati* (koren je *pis-*), pač pa dva ali več korenov, kot recimo v primeru *očenaš* (korena sta *oče-* in *naš-*). Tako torej *kar se da* sklopimo v *karseda*, *kdor koli* v *kdorkoli*, *bog ve* v *bogve*, *mi dva* v *midva* ...

V Pravilih *Slovenskega pravopisa* 2001 (v nadaljevanju SP 2001) je v členu 534 zapisano, da v pisavi kot sklope obravnavamo tudi izraze, ki so v resnici besedne zveze in se lahko pišejo tako sk-

upaj kot tudi narazen. V členu 535 so kot takšni primeri navedeni sklopi s *koli*: *kdor koli* ali *kdorkoli*, *kakor koli* ali *kakorkoli*, *kamor koli* ali *kamorkoli* ... Nasprotno je v členu 536 predlagano, da frazeološke zaimke, kot so recimo *bog ve*, *kdo ve kam*, *kar se da* in *kdor si bodi*, pišemo narazen, čeprav lahko nekatere pišemo tudi skupaj. Kot primeri so v členu 537 navedeni *karseda*, *bogve* in *seve(da)*. Iz danih treh primerov je mogoče sklepati, da najbrž lahko skupaj pišemo tiste frazeološke zaimke, ki so že precej uveljavljeni in pogosto rabljeni. Za *karseda* oziroma *kar se da* je tudi iz slovarskega dela SP 2001 razvidno, da se omenjeni sklop sicer piše narazen, je pa *karseda* (skupaj) še dopustna knjižna dvojnica.

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (v nadaljevanju SSKJ) najdemo geslo *karseda*, ki izraža najvišjo mogočo mero (*premika se karseda previdno*), ob njem pa je tudi zapis *kar se da*, ki ga SSKJ obravnava kot enakovrednega. To je v nasprotju s SP 2001, ki prednost daje obliki *kar se da*. Ni pa nič nenavadnega, da sta SP 2001 in SSKJ neskladna, saj je SSKJ prvič izšel že med leti 1970 in 1991, SP pa leta 2001, zato je logično, da se je jezik od izida prvega priročnika do izida drugega spremenil.

Pri ugotavljanju dejanske rabe besed in besednih zvez si lahko pomagamo s korpusom, kot je Gigafida (www.gigafida.net). Če v njegov iskalnik vpišemo *karseda*, dobimo 4.301 zadetek, za *kar se da* pa kar 12.004. Tu pa ne moremo iti mimo dejstva, da *kar se da* (narazen) lahko pomeni tudi nekaj drugega, ne le 'čim bolj'. Drugi pomen omenjene besedne zveze lahko vidimo v stavku *Edino, kar se da narediti, je, da zbežimo*. Enak pomen ima stavek *Edino, kar lahko naredimo, je, da zbežimo*. *Kar se da* v tem primeru torej ne pomeni 'čim bolj', pač pa gre za besedno zvezo, sestavljeno iz veznika *kar* in glagola *dati se*, ki glede na SSKJ izraža pripravljenost koga za kako dejanje. Da iz rezultatov v Gigafidi izločimo tiste, kjer *kar se da* ne pomeni 'čim bolj', uporabimo iskanje v okolici – sklop *karseda* oziroma *kar se da* s pomenom 'čim bolj' namreč dopolnjuje pridevnike (*zdaj moraš biti karseda/kar se da močan*) in prislove (*to povej karseda/kar se da iskreno*). S pomočjo iskanja v okolici ugotovimo, da se sklop *kar se da* s pomenom 'čim bolj' v besedilih pojavi 9.114-krat, a še vedno večkrat kot sklop *karseda* (4.301-krat). Izraz *kar se da* je torej večkrat uporabljen kot izraz *karseda*, je pa večina besedil v Gigafidi lektoriranih, lektorji pa dosledno sledijo slovenskim pravopisnim pravilom, ki, kot že rečeno, zapovedujejo, da je *kar se da* ustrežnejša dvojnica.

Sklop *karseda* oziroma *kar se da* s pomenom 'čim bolj' se lahko torej piše skupaj ali narazen. Knjižno ustrežnejša različica je *kar se da*, ker tako zapoveduje SP 2001. Dokler se Pravila SP 2001 ne

bodo spremenila, je priporočljivo, da se jih v okoljih, ki zahtevajo rabo knjižne slovenščine (denimo uradna besedila), upošteva in se torej sklop *kar se da* piše narazen.

LITERATURA

Pogačnik, Aleš (ur.). 2008. *Slovar slovenskega knjižnega jezika: priročni ponatis v petnajstih knjigah*. Ljubljana: DZS.

Toporišič, Jože. 1976. *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Toporišič, Jože s sod. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Pismo za Menojkeja

Prevod: Barbara Zlobec

Marti Ivašič,
dragi profesorici, kolegici, mentorici, prijateljici.

Epikur pozdravlja Menojkeja

[122] Nihče naj se ne pomišlja ukvarjati se s filozofijo¹, ko je mlad, in tudi ko prestopi prag starosti, naj se ne utruji baviti se z njo: nihče ni namreč niti premlad niti prestar za pridobivanje duševnega zdravja. Tisti, ki pravi, da še ni napočila ura za filozofijo ali pa da je prešla, je podoben človeku, ki trdi, da še ni čas za srečo ali da je čas za srečo mimo. S filozofijo se mora torej ukvarjati tako mladenič kot starec: ta, da se med staranjem pomladi med dobrinami po zaslugi tega, kar je doživel v preteklosti, oni pa, da je obenem mlad in star, ker se ne boji prihodnosti. Gotovo si je potrebno prizadevati za to, kar nam prinaša zadovoljstvo: če je prisotno zadovoljstvo, imamo vse; če pa ga ni, delamo vse, da bi ga dosegli.

[123] Kar sem ti venomer naročal, to delaj in se trudi ter bodi prepričan, da so to temeljna načela srečnega življenja. Najprej priznavaj, da je bog² večno in blaženo bitje, kot je vtisnjeno v skupno zavest o božanstvu³; nikoli mu ne pripisuj ničesar, kar nasprotuje večnosti, in ničesar, kar ni lastno blaženosti, pač pa misli, da ga obdaja vse, kar more ohraniti blaženost, združeno z neminljivostjo. Bogovi

namreč obstajajo: naše zavedanje o njih je očitno. Niso pa takšni, kakršne si predstavlja ljudstvo, saj številni ne ohranjajo pojmovanja o bogovih⁴. Brezbožen ni tisti, ki zavrača bogove večine, [124] ampak tisti, ki bogovom pripisuje predstave večine. Ljudska mnenja o bogovih namreč niso lažne predstave, ampak lažne domneve. Zato imajo bogove za vzrok tako najhujših nesreč, ki jih utrpijo zlobni, kot koristi. Ker se počutijo doma samo med lastnimi vrlinami, priznavajo samo to, kar jim je podobno, in zavračajo kot tuje vse, kar jim ni lastno⁵.

Utrdi se v prepričanju, da za nas smrt ni nič, ker je vse dobro in vse zlo v zaznavanju, smrt pa pomeni izgubo zaznavanja. Zato pravilno spoznanje, da za nas smrt ni nič, naredi človeško umrljivost prijetno; ne zato, ker podaljšuje življenje v neskončnost, ampak ker zatira željo po večnosti⁶. [125] Nič groznega ne more v življenju doleteti tistega, ki je zares dojel, da v smrti ni nič groznega. Zato je nespameten, kdor trdi, da se boji smrti – a ne zato, ker bo trpel, ko ga bo zadela, ampak ker trpi v pričakovanju nanjo. To, kar nas ne bega, ko je prisotno, nas brez vzroka vznemirja, ko čakamo nanj. In res smrt, najgroznejše zlo, za nas ni nič, ker dokler smo živi, smrt ni prisotna, ko pa nastopi smrt, nas ni več. Ne zadeva niti živih niti mrtvih, saj je pri prvih ni, pri drugih pa je ni več. Vendar številni zdaj bežijo pred smrtjo kot pred najhujšim zlom, zdaj jo iščejo kot izhod iz življenjskega gorja. <Modrijan pa se ne niti odteguje življenju> [126] niti se ne boji smrti: niti se mu življenje ne upira niti ne misli, da je smrt zlo. Kakor naspluh ne izbira najobilnejšega obroka, pač pa najslastnejšega, tako ne cilja na najdaljši čas, ampak na najslajšega. Kdor naroča, naj mladenič živi srečno, starec pa naj srečno dokonča življenje, je nespameten, in sicer ne samo zato, ker je življenje samo po sebi prijetno, ampak tudi zato, ker se skrb za lepo življenje krije s skrbjo za lepo smrt⁷.

1 »Filozofirati« (*philosophéin*) dobesedno pomeni 'biti prijatelj modrosti'.

2 Bogove po Epikurovem mnenju sestavljajo izjemno tanki in lahni atomi, ki s stalnim obnavljanjem božanstvu zagotavljajo večnost, vendar je njihova identiteta zgolj formalna in nematerialna. Človeški čuti bogov ne morejo zaznati, vendar jih ljudje uzavestijo prek toka podobnih slik, ki jih sproščajo te prosojne vizije in ki dosejajo človeški um, tako v budnosti kot v spanju.

3 *Koiné nóesis* («skupna zavest») naj bi bila produkt »vnaprejšnjih spoznanj« (*prólepsis*), ki jih ustvarja spominjanje ponavljajočih se preteklih zaznav. »Čutna zaznava« (*áisthesis*), »občutja« (*páthe*, točneje »občutje užitka in neugodja«) in »vnaprejšnji pojmi« (*prólepsis*) so za Epikura temeljni kriteriji, na katerih človek lahko verodostojno gradi svoje poznavanje sveta in narave, zanašajoč se prvenstveno na sporočila čutov in na neposredno čutno zaznavo. Nekateri komentatorji se v zvezi s kolektivno zavestjo navezujejo na Jungove teorije.

4 Nekateri ta nejasen del povedi prevajajo drugače: »Njihovo pojmovanje izpodbija sam obstoj bogov«.

5 Ta del pisma je nejasen; Epikur verjetno meni, da se večina ljudi ne opira na zanesljive predstave, ki jih posredujejo čuti, ampak na lažne domneve, in da je prepričana, da bogovi pravične ščitijo in zlobne kaznujejo. Pravičnost pa ljudje pojmujejo v skladu z lastnim sistemom vrednot in menijo, da so tisti, ki imajo njim podobne ideale, dobri in vredni božje dobrotljivosti, tisti pa, ki imajo drugačne etične vzorce, zlobni in vredni božje kazni.

6 Daljše življenje lahko nudi več ugodja več časa, toda ne more, če smo dosegli najbolj ugodno človeku dostopno življenje, prinesiti še neke večje stopnje ugodja; podobno mnenje je izrazil Lukrecij (III 1080-1). V človeški kratkotrajnosti pa vsak trenutek se sebi samozadostno zaobjema svoj delež sreče.

7 Epikur zavrača mnenje, da so srečni mladi, ki imajo bodočnost pred seboj, starci pa bi se morali sprijazniti z bližajočo se smrtjo. Kdor je prost strahu, iluzij za prihodnost in objokovanja preteklosti, je lahko srečen v vseh življenjskih obdobjih in torej doživlja

Še veliko slabši pa je tisti, ki trdi, da je dobro ne roditi se, če pa se rodimo, kar najhitreje dospeti v Hadove domove⁸.

[127] Če namreč to trdi prepričano, kako da ne zapusti življenja? To je namreč v njegovi moči, če je odločitev trdna. Če se pa šali, govori neumno o temah, ki tega ne dopuščajo.

Spomniti se je potrebno, da bodočnost ni niti povsem v naših rokah niti povsem neodvisna od naše volje, da je ne bi pričakovali kot popolnoma izpolnljivo in da ne bi popolnoma obupali nad njeno izpolnitvijo⁹.

Upoštevati je potrebno, da so nekatere želje naravne, druge pa ničeve; od naravnih so nekatere nujne, druge pa samo v skladu z naravo; od nujnih so nekatere potrebne za doseganje sreče, druge za dobro telesno počutje, spet druge za življenje samo¹⁰. [128] Zanesljivo poznavanje teh užitkov zna namreč usmerjati vsako izbiro in zavrnitev k telesnemu zdravju in duševnemu miru, kajti ta je smoter srečnega življenja. K temu je usmerjeno vse naše delovanje, da ne čutimo bolečine in da ne trpimo zaradi strahu. Ko to dosežemo, se duševni vihar utiša, saj živo bitje nima potrebe zasledovati ničesar več, kar potrebuje, in iskati drugo, kar bi izpolnilo duševno in telesno ugodje. Potrebo po užitku namreč občutimo takrat, kadar trpimo zaradi njegove odsotnosti; <ko pa ne trpimo več,> užitka nič več ne pogrešamo.

Zaradi tega trdimo, da je ugodje izvor in smoter srečnega življenja. [129] Vemo namreč, da je ugodje prva in prirojena dobrina ter izhodišče za vsako izbiro ali zavrnitev; nanj se opiramo, ko presojava vsako dobrino na podlagi občutja, ki ga imamo za merilo¹¹. In ker je prva in prirojena

večno mladost. Kdor uživa vsak trenutek, zna srečno živeti in obenem srečno umreti, kajti dobro je enovito in nespremenljivo.

8 Teognid, 425–426: ta izrek naj bi po mitu Silen namenil legendarnemu frigijskemu kralju Midasu.

9 Z razliko filozofov kirenaiške hedonistične šole, ki so ugodje pojmovali samo kot trenutek konkretnega udejanjanja užitka (kinetično ugodje) in so bili torej mnenja, da trajnega zadovoljstva ni mogoče doseči, je bil Epikur prepričan, da duša s spominom uživa preteklo ugodje in je s pričakovanjem deležna tudi prihodnjega (kastastematično ugodje). Pozitivni občutek se nanaša na psihološko razsežnost; ker je nadrejenost kakovostna in ne količinska, so užitki duše zaradi razumskosti in zavestnosti višji.

10 Naravne in nujne želje so tiste, ki preženejo trpljenje, na primer hrana lakoto in pijača žejo. Naravne in nepotrebne so tiste, ki sicer prinašajo užitek, a ne zato, da preženejo trpljenje, na primer uživanje izbranih jedi. Primer želje, ki ni niti naravna niti potrebna, je na primer proslavljanje s kipi ali vencii.

11 Občutje užitka ali neugodja je glavno in verodostojno aksiološko vodilo, ki človeka usmerja pri njegovih izbirah. Merilo (*ka-*

dobrina, se ne predajamo vsakemu užitku, pač pa se dogaja, da se številnim užitkom odpovemo, če imajo za posledico večje neprijetnosti; veliko muk imamo za koristnejše od užitkov, če bo sledilo dolgotrajnemu trpljenju tem večje uživanje. Vsak užitek je v resnici dobrina, ker nam je po naravi prirojen, toda ne smemo se prepuščati vsakemu: prav tako kot je vsaka bolečina zlo, vendar ne gre vsaki ubežati. [130] Primerno je torej presojeti vse to s preračunavanjem koristi in z upoštevanjem škode. V nekaterih okoliščinah se namreč dobro izkaže za zlo in obratno, zlo za dobro.

Tudi samozadostnost imamo za pomembno dobrino, in sicer ne zato, da bi vselej omejevali svoje potrebe, ampak da se zadovoljimo z malim, če nimamo veliko, saj smo globoko prepričani, da najbolj uživajo razkošje tisti, ki ga najmanj potrebujejo; da je preprosto doseči vse, kar zahteva narava, zelo težko pa, kar je ničevno; da preprosta hrana prinaša isti užitek kot razkošen obed, kakor hitro odpravimo vse trpljenje, ki ga povzroča pomanjkanje; [131] da kruh in voda dajeta najpopolnejši užitek, ko ju prejme nekdo, ki ju je potreben. Navaditi se na preprosto in skromno hrano bodisi koristi zdravju bodisi človeka naredi prizadevnega za nujne človeške potrebe bodisi nas bolje pripravi, da se približamo občasnemu razkošju, bodisi nas napravi neustrašne pred udarci usode.

Kadar torej trdimo, da je ugodje smoter, nimamo v mislih užitkov pokvarjencev ali tistih, ki temeljijo na zunanjem ugodju, kot mislijo nekateri, ki ne poznajo našega nauka ali se z njim ne strinjajo ali ga narobe razumejo, pač pa odsotnost telesnih bolečin in duševnih stisk. [132] Življenje namreč ne naredijo prijetnega niti popivanje niti neprenehne pojedine niti užitki z mladeniči in ženskami niti uživanje rib in ostalih dobrot, ki jih prinaša bogato založena miza, temveč trezen razmislek¹², ki preudarja vzroke vsake izbire ali zavrnitve ter izžene lažne domneve, ki so najpogostejši vzrok dušnega nemira.

Preudarnost¹³ je izvir in največje dobro vsega naštetega. Zaradi tega gre preudarnost bolj ceniti

nón) je logika, ki je za Epikura predvsem kritika spoznanja, razvita kot uvod v fiziko in etiko.

12 Beseda *logismós*, ki jo prevajamo kot »razmislek«, vsebuje etimološko podlago, ki se navezuje na računanje – gre torej za izračun aktive in pasive življenjskih izbir.

13 Termin *phrónesis*, ki ga prevajamo kot »preudarnost«, zadobi pri različnih filozofovih (Platon, Aristotel, Zenon) različne pomenske nianse in se včasih krije s krepostjo *sophía* (»modrost«). Pri Epikuru pa gre za lastnost, ki nima znanstvenega predznaka in ki izhaja iz očitne gotovosti čutnih zaznav in konkretnih življenjskih izkušenj, zato bi ji lahko rekli tudi »zdrava pamet«; od nje odvisita presoja, ki odpravlja napake pri izračunu koristi, in pravo vrednotenje užitkov.

STROKOVNO

celo od filozofije; iz nje izhajajo vse ostale kreposti, saj uči, da ni mogoče živeti srečno, če se ne živi modro, plemenito in pravično, <prav tako pa ni mogoče živeti modro, plemenito in pravično,> ne da bi bili srečni. Kreposti so namreč zaraščene skupaj s srečnim življenjem in srečno življenje je od teh neločljivo.

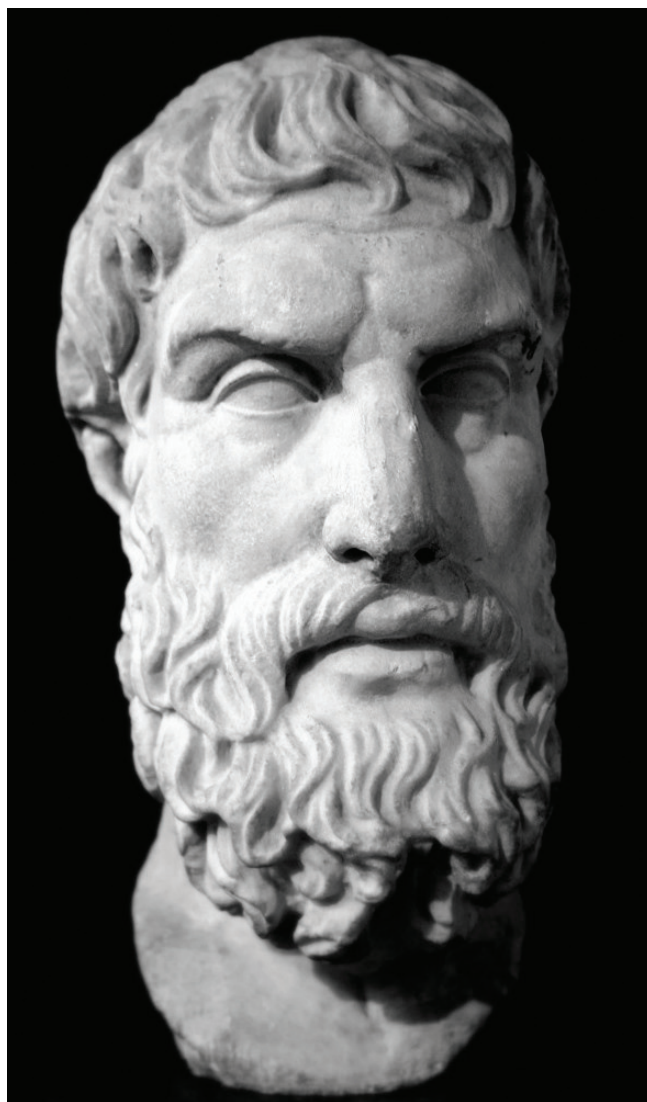
[133] Kdo pa misliš, da je boljši od tistega, ki goji pobožne misli o bogovih, je do smrti popolnoma ravnodušen, se zaveda smotra človeške narave, je prepričan, da je skrajno mejo dobrin mogoče z lahkoto doseči in izpolniti, skrajna meja zla pa je ali kratkotrajna ali prinaša trpljenje, ki ne more biti intenzivno? Ta izjavlja, da je usodna nujnost, ki jo nekateri proslavljajo kot gospodarico vseh stvari, †...† <od katerih se sicer nekatere udejanjijo iz nujnosti,> druge zaradi usode, spet druge pa odvisijo od nas, saj je nujnost neodgovorna, usoda nestalna, naša odločitev pa svobodna, zato ji lahko sledi bodisi graja bodisi njeno nasprotje, pohvala¹⁴. [134] Res bi bilo bolje zaupati mitom o bogovih kot biti suženj usode, kot jo pojmujejo fiziki: mit namreč vzbuja upanje, da se od bogov lahko doseže odpuščanje s čaščenjem, usoda pa temelji na nujnosti, ki je neizprosna. Modrijan pa usode ne pojmuje kot božanstvo (kot številni menijo, saj bog ne izvrši ničesar, kar nasprotuje višjemu redu) in niti kot nestanovitni vzrok; ne misli namreč, da ljudem dobro in zlo za srečno življenje prinaša naključje, ampak da je to le izvor velikih dobrin ali zla. [135] Mnenja je, da je bolje biti razumen in nesrečen kot nespameten in nesrečen, saj je bolje, da pri naših opravih modra odločitev <nima srečnega izida, kot da ima nespametna odločitev> srečen izid.

Te in njim podobne resnice torej razglabljal podnevi in ponoči, sam pri sebi in s tistim, ki ti je podoben, in nikoli, niti v budnosti niti v spanju, ne boš zbežan ter boš živel kot bog med ljudmi. V ničemer namreč ni smrtnemu bitju podoben človek, ki živi v nesmrtnih dobrinah¹⁵.

14 Daljši vrzeli, označeni s križema (*cruces*), sledi napad na filozofa Levkipa in Demokrita, ki sta bila mnenja, da je vse, kar obstaja, podrejeno višji sili, ki sovpada z »nujnostjo« (*anánke*). Po Epikurovem mnenju realnost sooblikujejo nujnost, usoda in človekova svobodna izbira – svet se razvija iz prepletanja vseh treh. Razvidno je, da je v tem prepletanju obvladljivo in svobodno samo človeško odločanje – človek pa se mora odločati tako, da se izogiba telesni bolečini in duševnim pretresom.

15 Če je za bogove značilno, da živijo v trajni blaženosti, ker ne poznajo trpljenja in uživajo večno dobro, živi tudi modrijan med ljudmi kot božanstvo. Res je sicer, da je ugodje, ki so ga deležni bogovi, večno, a modrijan ve, da večno življenje ne more dati večjega užitka kot zaključeno; modrost je torej večna dobrina, vrline pa imajo smisel in vrednost, v kolikor so orodje sreče.

Epikur (342–271 pr. Kr.), ustanovitelj »šole z vrtom« (*képos*), je eden izmed predstavnikov številnih filozofskih krožkov v obdobju helenizma. Njegovo vlogo med prijatelji, ki so sestavljali njegovo skupnost, bi lahko zaradi njegove priljubljenosti primerjali s Sokratovo. Zajemala je tako moške kot ženske in sužnje, ki so živeli odmaknjeno in v skoraj »samostanski dimenziji« zelo tesnih prijateljskih vezi. Od njegovega zelo obsežnega znanstvenega dela *O naravi* (*Peri phýseos*) v 37 knjigah se je ohranilo zelo malo: če odmislimo odmev v Lukrecijevi pesnitvi *O naravi sveta* (*De rerum natura*), se je rešilo le nekaj odlomkov v zoglenelih papirusovih zvitkih iz vile pri Herkulaneu. Več sreče so imeli nekateri divulgativni spisi (gl. naslednja stran), med katerimi izstopa *Pismo Menojkeju*, ki ga predstavljamo v prevodu – znano je tudi z naslovom *Pismo o sreči* ali *Pismo o srečnem življenju*.

Epikur

Posebno pozornost si zasluži oblika, v kateri je bilo to najznamenitejše Epikurovo besedilo napisano. Gre namreč za pismo, ne za učeno razpravo ali znanstveno razlago ali dialog, kakršen je značilen za Platona. Od 3. stoletja pr. Kr. dalje je pismo kot literarna zvrst še najbolj podobno današnjemu odprtemu pismu, objavljenemu v medijih, ali časnikarskemu članku, ki ima za cilj širjenje političnih ali znanstvenih idej, ki naj bi dosegle obširno publiko in pripomogle k uveljavitvi kritičnega mnenja o tekoči problematiki ter h konkretnim družbenim spremembam in premikom. Sam je te spise označil za »pogovore« (*dialogismoí*), pa tudi za »skupno iskanje« (*syzétesis*).

V delu Življenja in misli znamenitih filozofov Diogenea Laertskega, grškega pisca iz 3. stoletja po Kr., so se poleg Epikurovih maksim oziroma »vodilnih misli« (*kýriai dóksai*) ohranila tudi tri pisma ali poslanice: že omenjeno *Pismo Menojkeju* z etično vsebino, *Pismo Herodotu* o fiziki in *Pismo Pitoklu* o meteorologiji in astronomiji. Tako v *Pismu Heordotu* kot v *Pismu Pitoklu* Epikur poudarja, da so ti spisi namenjeni tistim, ki nimajo časa ali priložnosti, da bi se poglobili v znanstveno preučevanje narave; zanje je torej pripravil neke vrste povzetek »glavnih resnic« (*stoihéia* – temeljne osnove znanosti oziroma začetni nauki ali vodila), ki si jih bo bralec z lahkoto vtisnil v spomin. Na ta način je odprl pot didaktičnemu pristopu, ki se je v evropski zgodovini najvidneje udejanjil v katekizmih.

Pismo Menojkeju je sinteza Epikurovega etičnega nauka, ki zajema »štiri zdravila« (*tetraphármakon*), ki naj bi človeka rešila strahu in predsodkov, ki ga zavirajo na poti k ugodju: 1. človek se ne sme bati bogov, saj bi njihovo poseganje v človeško usodo nasprotovalo njihovi popolni blaženosti; 2. človek se ne sme bati smrti, saj ko je človek živ, smrti ni, ko pa je prisotna smrt, človeka ni več; 3. dobro oziroma užitek, ki je v skladu z naravo, je z lahkoto dosegljiv; 4. trpljenje je znosno, saj je ali intenzivno, a kratko, ali daljše, a ne intenzivno. Pismo se torej osredotoča, po začetnem spodbujanju k ukvarjanju s filozofijo, na človeške strahove in želje. Strah pred bogovi, smrtjo, življenjskimi nesrečami in negotovo bodočnostjo je osrednja tema paragrafov 123–127, sledi obravnava človeških želja (127–128), ki je povezana s krepostmi, med katerimi izstopata zmernost in zdrava pamet (128–132); pravičnosti Epikur ne obravnava posamično, vendar v zaključku izjavlja, da brez nje srečno življenje ni možno. Človeška šibkost pred silami zla in nestalne usode je predmet paragrafov 133–134. Spis se naposled sklone z napotkom, naj bralec intenzivno razmišlja o obravnavanih filozofskih resnicah.

V vseh zgodovinskih obdobjih so na Epikurovo filozofijo letele kritike, češ da naj bi bila nemoralna, ateistična, heretična, uživaška. In vendar je Epikur

med antičnimi filozofi tisti, ki je življenju zapel najvišjo hvalnico: življenje je v dobrem in slabem, v mladosti in starosti dobrina – uživanje lepega in dobrega, poštenosti, ljubezni in prijateljstva pa je njegov smisel.

VIRI IN LITERATURA

Juhant, Janez. 2001. *Zgodovina filozofije. Stari in srednji vek. Priročnik teološke fakultete 18*. Ljubljana: Družina d.o.o. 100–101.

Reale, Giovanni. 2002. *Zgodovina antične filozofije 3. Sistemi helenistične dobe*. Ljubljana: Studia Humanitatis. 147–218.

Sharples, Robert William. 2000. *Stoiki, epikurejci in skeptiki. Dialogi: humanistična in družboslovna zbirka*, letn. 3, knjiga 1. Šentilj: Aristej. 101–150.

Titus, Lucretius Carus. 1959. *De rerum natura – O naravi sveta*. Ljubljana: Slovenska matica. XXV–XXX, 501–526.

Trstenjak, Anton. 1996. *Zgodovina filozofije. Izbrana dela Antona Trstenjaka 2*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno. 86–87.

Vorländer, Karl. 1977. *Zgodovina filozofije 1. Filozofska knjižnica, 7. zvezek*. Ljubljana: Slovenska matica. 148–152.

Sokolstvo pri nas

Vojko Ferletič

Sokolsko društvo in sokoli so izjemno pomembni za našo zgodovino. Organizacija je iz športnega društva prerasla v gibanje, ki je imelo tudi svojo ideologijo. Kako se je razvijalo sokolstvo na Slovenskem? Tudi v naši bližini, v Mirnu, je delovalo sokolsko društvo, podrobneje bomo pogledali tudi njegov razvoj. Podatke o mirenskem sokolskem društvu sem črpal iz časopisa *Soča*, ki je izhajal v Gorici. Izbral sem ga zato, ker je najbolj blizu miselnosti sokolov in so v njem večkrat objavljali novice o njih, v skoraj vsaki številki pa je bila tudi posebna rubrika o sokolstvu. Razvoj in delo mirenskega sokolstva sem opisal v časovnem zaporedju, kot so bili objavljeni članki v *Soči*; vmes sem vključil tudi ustanovitev Primorske in kasneje Goriške župe.

SOKOLSTVO

Sokolstvo je nacionalistično telovadno gibanje slovanskih narodov. V slovanskih deželah habsburške monarhije je bilo ustanavljanje sokolskih društev odgovor na nemške nacionalistične telovadne organizacije Turnverein. Prvo sokolsko društvo je leta 1862 ustanovil Miroslav Tyrš v Pragi, sprva pod imenom Praška telovadna enota, kmalu pa mu je bilo dodano ime Sokol. Na Slovenskem so leta 1863 v Ljubljani ustanovili društvo Južni sokol, ki sprva ni imelo možnosti za zahtevnejše telovadno delo – pripravljalo je prireditve in izlete v podporo narodnemu gibanju. Zaradi spopada z ljubljanskimi Nemci je bilo leta 1867 prepovedano, leta 1868 pa ga je nasledil Ljubljanski sokol. Leta 1864 so ustanovili sokolsko društvo v Kranju, med leti 1867 in 1870 pa so nastala društva v Postojni, Planini in Vipavi, ki so v nekaj letih zamrla.

Sokolstvo se je trajneje začelo širiti v 80. letih; leta 1882 so ustanovili Tržaški sokol in Savinjski sokol v Mozirju, leta 1887 Dolenjski sokol v Novem mestu in Goriški sokol v Gorici, leta 1889 sokolsko društvo v Prvačini, leta 1890 v Celju, leta 1894 v Postojni, leta 1896 v Kranju, leta 1897 v Idriji, leta 1900 v Solkanu in leta 1902 v Šiški. Dolgo so bile v ospredju narodnopolitične naloge sokolstva. Bolj sistematično telovadno delo je na koncu 90. let 19. stoletja v Ljubljanski sokol vnesel Viktor Murnik. Uveljavil je vaditeljski zbor in zmanjšal vpliv društvenega odbora, v katerem so bili večinoma starejši politiki; tako je omogočil prednost telovadnega delovanja (Dermastia 1987–2002, str. 144).

Leta 1905 je deželna vlada končno dovolila ustanovitev Slovenske sokolske zveze (v nadaljevanju SSZ) in s tem omogočila, da se slovensko sokolstvo organizacijsko in idejno strne v vidno in trdno gibanje. Slovensko sokolstvo se že nekaj let ni več omejevalo samo na ljubljansko društvo, ki je ohranilo vidno vlogo matičnega društva in pripravilo vse potrebno za ustanovitev SSZ. Leta 1907 je zveza na Murnikov predlog sprejela sklep, da se člani sokolskih društev nazivajo »bratje« in se pri skupnih nastopih obvezno tikajo. Po ustanovitvi SSZ se je začelo slovensko sokolstvo razvijati izredno naglo. Društva so nastajala iz dneva v dan, tako da je središče v Ljubljani le s težavo vzdrževalo stike z njimi. Težave so bile zlasti pri usmerjanju telovadbe po enotnem sistemu. Tako je vzniknila misel, da bi med zvezo in društvi po češkem zgledu ustanovili župe kot posredovalce. Župe naj bi skrbele tudi za prirejanje večjih telovadnih nastopov in župnih zletov, pomoč z vaditelji in orodjem ... Po načrtu SSZ naj bi sedeži žup bili Ljubljana, Celje, Kranj, Idrija, Novo mesto, župa na Primorskem pa naj bi sedež imela v Trstu; vendar je primorska župa delovala le kratek čas, ker so jo razdelili na župi s sedežema v Trstu in Gorici. Župe naj bi po potrebi delili na okrožja (Stepišnik 1974, str. 84, 88–89).

Med leti 1863 in 1905, ko je bila ustanovljena SSZ, je bilo ves čas ustanovljenih 29 osnovnih enot, med njimi 21 društev in osem odsekov ali podružnic, do leta 1905 se jih je pri življenju obdržalo 19. Zadnja statistika, ki je na voljo, je iz oktobra 1913 – takrat je obstajalo 115 osnovnih enot, in sicer 92 društev (eno žensko telovadno društvo) in 15 odsekov (sedem ženskih odsekov). Vse enote so štejele 6.613 članov, med njimi je bilo 1.761 telovadcev; v povprečju je torej vadilo 26,5 odstotkov vsega članstva. A število telovadcev je sorazmerno s številom vsega članstva v različnih župah drugačno. Največ telovadcev, 31,5 odstotkov vsega članstva, je bilo v celjski župi, v idrijski in tržaški je telovadilo 30 odstotkov članov, v goriški in gorenjski župi 26 odstotkov, v novomeški 23,8 odstotkov, na repu pa sta obe ljubljanski župi: v župi Ljubljana je bilo 23 odstotkov, v župi Ljubljana I pa samo 19 odstotkov tekmovalcev. Po velikosti je bila največja celjska župa, ki je štela 25 društev in odsekov. Sledila ji je goriška župa z 22 enotami, tržaška jih je imela 15, Ljubljana I in idrijska župa 12, Ljubljana in novomeška župa deset, gorenjska pa devet enot (Stepišnik 1974, str. 91–92).

TELOVADNO DRUŠTVO SOKOL V MIRNU

V nedeljo, 30. avgusta 1908, je bralno in pevsko društvo Ipava pred Faganelovo gostilno pripravilo veselico, katere čisti dobiček je šel za ustanovitev sokolskega društva v Mirnu. Veselice se je ude-

ležilo tudi 64 sokolov iz Gorice, ki so v Miren ob spremljavi godbe vkorakali z razvito sokolsko zastavo. V programu je bil pevski nastop domačega društva Ipava, društev Naš prapor iz Pevme, Kras iz Opatjega sela in Nada iz Sovodenj ter društva Novi žar iz Rupe-Peči. Vrhunec je bila sokolska telovadba – proste vaje je izvajalo 89 sokolov, od tega jih je bilo 32 iz Gorice, 11 iz Solkana in Prvačine, 12 iz Ajdovščine in 23 iz Mirna. Po končanem programu se je začela prosta zabava in mladina se je zavrtela na plesišču.¹⁶

Svoj prvi občni zbor, na katerem se je vršila volitev odbora, je mirensko sokolsko društvo imelo 27. septembra 1908. Občni zbor je ob štirih popoldne otvoril brat Julij Jakil, predsednik pripravljalnega odbora. Prvi redni občni zbor sokolskega društva v Mirnu je imel naslednji dnevni red: 1. branje pravil, 2. volitev odbora, 3. razno. Besedo je prevzel predstavnik goriškega društva, ki je navzočim označil cilj, h kateremu stremi ta narodna straža, njen namen in pomen sokolstva za Slovane. V nadaljevanju govora je očrtal zgodovino društva in njegov razvoj med Slovani in Slovenci ter podal nekaj statističnih podatkov o stanju slovanskih sokolskih društev, ki jih je bilo približno 1.500, v njih pa je bilo okrog 130.000 članov. Nato je prešel k branju pravil, ki so bila enoglasno sprejeta. Za tem je bil izvoljen odbor, ki so ga sestavljali sledeči bratje: Fran Sandrin, starosta; Julij Jakil, podstarosta; Anton Faganeli, načelnik. Odbor so sestavljali še Faganeli Pavel, Leštan Ivan, Silič Jožef, Pavlin Janez, Kogoj Leopold, Ferletič Filip, Pahor Anton in Ferletič Vinko. Na koncu se je razvila živahna debata, v kateri se je rešilo več zadev manjše in večje važnosti; nato se je v novoustanovljeno društvo vpisalo več kot 30 novih članov.¹⁷

V nedeljo, 5. septembra 1909, je bila organizirana kolesarska dirka Gorica–Miren. Dirko so združeno organizirali Bralno in pevsko društvo Ipava, Kolesarsko društvo Miren in mirenski sokoli. Po končani dirki so sokoli z godbo na čelu odkorakali na veselični prostor. Po pozdravnih nagovorih se je pod vodstvom izvajala telovadba J. Berganta. Nastopilo je 12 sokolov iz Štandreža in deset iz Mirna – oboji so izvajali vaje na bradlji in drogu. Za njimi je nastopilo 22 naraščajnikov mirenskega sokolskega društva, ki so izvedli dve vaji na bradlji in eno skupinsko vajo. Naraščaj je požel vsestransko pohvalo in zaslužen priznanje.¹⁸

21. novembra 1909 je bila ustanovljena sokolska župa na Primorskem, in sicer z združitvijo goriških

in tržaških društev. Na Goriškem je bilo devet društev s petimi odseki, na Tržaškem pa dve društvi s tremi odseki. Le dve leti pred tem so bila na Goriškem tri društva, na Tržaškem pa samo društvo v Trstu. Pripravljalno delo je prevzelo sokolstvo društvo iz Gorice, na ustanovni zbor pa je prišlo 41 delegatov, od tega jih je bilo 12 s Tržaškega. Zbora se niso udeležili samo predstavniki sokolskega društva iz Solkana. Sprejeta so bila župna pravila in bile so volitve predsedstva in izobraževalnega odseka. Iz vsakega društva je bil vsaj en član izvoljen v predsedstvo oz. izobraževalni odbor. Za starosto je bil izvoljen dr. Josip Levpušček iz Gorice. Julij Jakil, predstavnik mirenskega sokolskega društva, je bil izvoljen za pregledovalca računov.¹⁹

5. decembra 1909 so imeli sokoli v Mirnu redni občni zbor, ki se mu je pridružilo tudi nekaj članov Telovadnega društva Miren. Načelnik Anton Faganeli je poročal o sokolovanju v tekočem letu, nato pa se je vnela živahna debata glede združenja Telovadnega društva Miren s sokolskim društvom. Ker pa niso bili prisotni vsi člani društva, se je občni zbor na občo zahtevo prekinil. Nadaljeval naj bi se 8. decembra. Ta dan se je zbralo nad 40 članov obeh društev, tudi goriški sokoli in primorska sokolska župa sta poslala vsak svojega predstavnika. Ko so vsi člani Telovadnega društva Miren izjavili, da pristopijo k sokolom, se je volilo nov odbor in stavbeni osek, katerega naloga je bila priskrbeti prepotrebno telovadnico. Društvo je imelo dva droga in dve bradlji, ni pa imelo pripravnega prostora, kjer bi člani telovadili. En oddelek je telovadil na enem koncu Mirna, drugi pa na drugem.²⁰

Časopis *Soča* je 10. februarja 1910 objavil vabilo sokolskega društva v Mirnu na predavanje v Faganelovi gostilni, ki je bilo 12. februarja. Predaval je učitelj Anton Ferlat, naslov predavanja pa je bil *O razvoju naše zemlje*. Ob tem je imel tudi krajše predavanje o Halejevem kometu.²¹

Na binkoštni ponedeljek leta 1910 je društvo pripravilo veliko sokolsko slavje. Izvajali so različne oblike vaj – proste vaje in vaje na orodjih. Vaje so izvajali mirenski in biljenski sokoli pod vodstvom brata Klančiča. Nastopila sta tudi naraščaj s prostimi vajami s praporci in oddelek vojaške godbe. Vstopnina je bila 40 vinarjev, sedeži na galeriji pa so bili po dve kroni.²²

16 Vir: *Soča*, 01. 09. 1908, št. 102.

17 Vir: *Soča*, 06. 10. 1908, št. 116.

18 Vir: *Soča*, 07. 09. 1909, št. 102.

19 Vir: *Soča*, 23. 11. 1909, št. 137.

20 Vir: *Soča*, 11. 12. 1909, št. 145.

21 Vir: *Soča*, 10. 02. 1910, št. 16.

22 Vir: *Soča*, 24. 05. 1910, št. 58.

Na rednem občnem zboru primorske sokolske župe, ki je potekal 12. februarja 1911, ni bilo odposlancev tržaških društev, ker so ustanovili svojo tržaško župo. Iz goriškega dela je nastala goriška sokolska župa. Sprejet je bil tudi sklep, da župa začne izdajati svoje glasilo. Izvoljeno je bilo novo vodstvo, starosta je ostal dr. Josip Levpušček. Izvolili so 28 poslancev občnega zbora slovenske sokolske župe.²³ Goriška sokolska župa je bila razdeljena na okrožja, mirensko društvo je skupaj z društvi iz Prvačine, Šempasa, Bilj, Gradišča, Škrbine, Dornberka in Dornberka-Zalošč spadalo v III. okrožje.²⁴

17. junija 1911 se je v Mirnu vršil izredni občni zbor sokolskega društva. Glavna točka je bila nakup zemljišča za sokolski dom. Starosta Praprotnik je v imenu stavbnega odseka pojasnil, da v sedanjih razmerah sokolski dom ne more na drugo zemljišče, pač pa le na tisto, ki ga Rudolf Drufovka iz Gorice zaradi posebne naklonjenosti do sokolstva proda po nižji ceni. Predlagani prostor se nahaja pri cesti blizu mosta čez Vipavo. Občni zbor je z veliko večino glasov in brez vsakega ugovora sklenil kupiti omenjeni prostor.²⁵

V letu 1911 je v sokolskem društvu v Mirnu prišlo do razkola med članstvom, nekaj članov je iz nje ga tudi izstopilo. 4. januarja 1912 je bilo v *Soči* objavljeno vabilo na redni občni zbor društva, kamor so bili povabljeni tudi člani, ki so iz društva izstopili. Do izstopa je prišlo zaradi nesoglasij glede nakupa zemljišča, kjer naj bi sezidali sokolski dom. V članku je bil tudi poziv k slogi, s katero bi sokolsko društvo v Mirnu zopet postavili na trdne noge.²⁶

9. junij 1912 je bil verjetno eden izmed pomembnejših dni za mirenske sokole. Ta dan je v Mirnu namreč potekal izlet goriške sokolske župe. Vas je bila okrašena z mlaji, z oken pa so plapolale trobojnice in pozdravljale tekmovalce. Tekmovalo je 41 telovadcev iz raznih društev v višjem, nižjem in prostovoljnem oddelku. Tekme so trajale od šestih do desetih. Popoldanskega sprevoda se je udeležilo 320 sokolov v krojih z dvema godbama, prvaško in kojščansko. Spredaj so korakali gostje iz tržaške sokolske župe, za njimi staroste društev, nato posamezna okrožja, razdeljena v zборе. Na telovadišču je sokole pozdravil mirenski župan Vinko Ferletič v imenu starešinstva, za njim sta govorila starosta mirenskega sokolskega društva,

brat Praprotnik, in starosta goriške sokolske župe, brat dr. Irgolič. Nato se je začela javna telovadba. Proste vaje je izvajalo 140 telovadcev. Pri orodni telovadbi je nastopalo 15 vrst na krogih, na konju na šir in brez ročajev, na drogovih in bradljah, skakali so v višino in daljino ter čez kožo. Po končani telovadbi se je razvila živahna zabava. Na dveh plesiščih so se vrteli pari, okoli paviljonov se je trlo občinstva, ki naj bi ga bilo okoli 2.000.²⁷

Mirenski sokoli so zadnjič omenjeni nekaj dni pred sarajevskim atentatom. 23. junija 1914 je bilo v *Soči* objavljeno, da sokolsko telovadno društvo in podružnica Ciril-Methodove družbe 2. avgusta prirejata veliko ljudsko slavje. Veselica se bo v senčnatih prostorih gostilne Marušič v Mirnu (pri mostu) ob Vipavi vršila v slogu iger, petja in telovadbe.²⁸

LITERATURA

Dermastia, Alenka s sod. 1987–2002. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Stepišnik, Drago. 1974. *Telovadba na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

23 Vir: *Soča*, 16. 02. 1911, št. 19.

24 Vir: *Soča*, 11. 10. 1913, št. 94.

25 Vir: *Soča*, 24. 06. 1911, št. 72.

26 Vir: *Soča*, 04. 01. 1912, št. 2.

27 Vir: *Soča*, 11. 06. 1912, št. 66.

28 Vir: *Soča*, 23. 06. 1914, št. 44.

Uskoki

Martin Batagelj

Predstavljam Uskoke ali Vlahe, kot so Slovenci poimenovali pribežnike srbskega, hrvaškega in vlaškega porekla, ki so se med 15. in 17. stoletjem umaknili iz svojih domov zaradi turških napadov. Del Uskokov se je naselil na Krasu, drugi del pa v okolici Metlike in Adlešičev na področju današnje Bele krajine. Že Janez Vajkard Valvasor je pribežnike pojmoval kot enotno skupnost s skupnim jezikom, vero, kulturo in medsebojno povezanostjo. Danes nekateri med njimi zatrjujejo, da imajo srbske korenine, drugi hrvaške, tretji pa slovenske.

NASELITEV USKOKOV

Migracija ljudi vedno povzroča težave – lahko gre za prostor, ki ga migranti zapustijo, za kraje, skozi katere migrirajo, največkrat pa za kraje, v katerih se naselijo. Večina ljudi po svoji naravi ne odobrava sprememb svojega ožjega domačega okolja, pač pa odklanja novosti, reforme in vse, kar je tuje. Podobno razpoloženje je najbrž prevladovalo v prvi polovici 16. stoletja ob slovensko-hrvaški meji, ko so se pojavili prvi Uskoki (Simoniti 1990, str. 140–142).

Beseda žandar je francoskega izvora in prvotno pomeni 'osebnega gardista francoskih kraljev'. V 17. stoletju je beseda dobila današnji pomen, in sicer 'policist oz. obo-roženi mož'. Tegobe časa so pravoslavne begunce z Balkana prisilile, da so po begu in naselitvi v obmejnem pasu postali oboje v enem: zaščitniki meje in roparji na osmanski in habsburški strani. V 30. letih 16. stoletja sta se v listinah prvič pojavila pojma *pribeg* in *vyskhok* z enakim pomenom: 'pravoslavni begunci iz osmanskih predelov Balkana'. Termin *uskok*, ki etimološko pomeni 'v nekaj skočiti', se je med leti 1540 in 1560 uporabljal najpogosteje. Konec 60. let je gusarjenje senjskih Uskokov diskreditiralo prvotni pomen; sodobniki, posebno Benečani, so Uskoke enačili s pirati in roparji.

Po bitki pri Mohaču leta 1526 se je meja osmanskega cesarstva precej premaknila, bila je samo nekaj kilometrov oddaljena od habsburških dežel. Pravoslavnim Vlahom Balkana, ki so pod Osmani kot del vojaškega sistema uživali posebne pravice, je po letu 1526 pretilo poslabšanje položaja in izguba privilegijev. Zaradi tega so bežali posamezno ali v večjih skupinah na »ostanke ostankov« hrvaško-ogrskega teritorija, na beneško in na habsburško stran. Po prestopu meje so se pogajali s tamkajšnjimi vojaškimi poveljniki, ki so od približno leta 1522 – ko je deželni knez Ferdinand formalno ustanovil predhodnico Vojne krajine – varovali mejo. Begunci so v samozavestnih pogajanjih skušali prepričati (med drugimi) Ivana Kacijanarja o posebnem statusu, ki so ga uživali pri Osmanih, o svojih kvalifikacijah in sposobnostih na vojaškem področju. Kacijanar, sprva

precej skeptičen, je v svojih poročilih in pismih nadvojvodi Ferdinandu predlagal, da se begunce s strateških vidikov naseli v okolici Kostela in Poljan – z naselitvijo bi precej zapuščena kraja bila bolje varovana pred nenadnimi vpadi sovražnih Osmanov. Naval organiziranih beguncev ni prenehal, saj naj bi se po Bosni govorilo, da se jim na oni strani meje za opravljanje vojaške službe obetata nova domovina in ohranitev privilegijev. Ker so Habsburžani nujno rabili okrepitev mejne obrambe (po možnosti brezplačno), so bili pripravljene naseliti begunce s posebnimi pravicami (Simoniti 1990, str. 158–170).

Leta 1535 je Ferdinand I. žumberškemu Uskokom izstavil privilegij – v zameno za brezplačno vojaško službo jih je nastanil na gospostvu vdove Kobašic, jih odvezal plačevanja davkov, opravljanja desetine, služnosti in tlake za 20 let. Ta privilegij je bil učinkovit signal za prihod nadaljnjih beguncev, katerim so bila leta 1538 dodeljena zemljišča v Varaždinu. Tudi tokrat jim je Ferdinand I. izstavil podoben privilegij, poleg tega pa dovolil, da se organizirajo v skupinah po 200 vojakov pod lastnim vojvodo. Medtem ko je vojvoda za svojo nalogo dobil 50 dukatov letne plače, za katero je oddal tretjino plena, so si vojaški kolonisti svojo službo financirali samo s plenom.

Upodobitev Uskokov v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske*

VEROIZPOVED

Ferdinand I. se v privilegijih med leti 1535 in 1538 ni dotikal veroizpovedi Uskokov. Habsburžana, ki je v Španiji užival katoliško vzgojo, pravoslavje na videz ni preveč ogrožalo. Kot se zdi, je bil glede vere zelo radoveden. Tako si je na primer leta 1526 iz Prage dovolil prnesti vrsto husitskih knjig, ki jih je tudi prebral. Ker knjig ni vrnil, jih do danes hrani narodna knjižnica na Dunaju. Istega leta se je slavni diplomat Žiga Herberstein drugi odpravil v Rusijo. Ferdinand je za njim poslal Fabrijev izvod knjige *Ad Serenissimum Principem Ferdinandum Archiducem Austriae, Moscovitarum iuxta mare glaciale religio* in prosil Herbersteina, da se seznanj s pravoslavniimi shizmatiki in da se dobro informira o

pravoslavni veri. In zares, leta 1549 je diplomat več kot polovico latinske knjige *Moscovia (Rerum Moscoviticarum Comentarum)* posvetil verskim in teološkim vprašanjem. Med potovanjem in izidom knjige je minilo več kot 20 let. V tem času se je v notranjosti habsburških dežel začelo uveljavljati novo versko mnenje. To je bil čas, v katerem so »neverni«¹ Osmani pritiskali na »katoliško«² državo, in čas, v katerem se je odvijal najhujši naval beguncev iz osmanskega cesarstva. Ferdinandu in oblasti ni preostalo drugega, kot da pravoslavje Uskokov tolerirajo. Čeprav so verski običaji poleg drugih posebnosti motili staroselce, še bolj pa cerkvene oblasti, je Ferdinand tovrstne pritožbe preslišal. Ofenzivni poskusi spreobrnitve bi po nepotrebem ogrožali jugovzhodno mejo – Uskoki, ki niso kazali nobene pripravljenosti prilagoditi se in so se izognili vsaki oviri, bi bili zmožni destabilizirati mejo oz. jo predati Osmanom, še posebej s Hansom Ungnadom, ki je kot zavesten in ognjevit protestant poveljeval ob meji (Misja Zgaga 2008, str. 34–37).

TIHOTAPSTVO IN RAZBOJNIŠTVO

Nelegalne uskoške prakse so bile številne in pogoste predvsem na obmejnih območjih Beneške republike, katere območje je v veliki večini tesno povezano z morjem, ki na svoj način združuje in ločuje, omogoča in ovira. Nezakonite dejavnosti so nekaterim skupinam omogočale velik zaslužek, drugim zgolj preživetje. Tovrstne prakse ni nujno opredeljevati kot zgolj nelegalna opravila, ki so jih izvajali deviantni posamezniki ali skupine kriminalcev, temveč je treba pogledati še z zornega kota nujnosti, ki je ljudi ali skupnosti silila v izbor za oblast neprimerne in nesprejemljivega načina življenja, kar je v večini primerov lahko škodilo ekonomskim in demografskim faktorjem širše skupnosti, pokrajine ali celo države. Nekatera ljudstva ali plemena v nelegalnih praksah niso videla nič napačnega, pa tudi oblasti so včasih spregledale njihovo nelegalno ravnanje, ker je to večkrat pomenilo manj težav za obe strani. Večji problem je konkretnjša opredelitev nelegalnih praks na raziskovanem območju in njihovih izvajalcev. Med nelegalne prakse na istrskem območju bi lahko vključili tihotapstvo, razbojništvo in morda tudi hujše oblike kriminalnih dejanj, kot so umori in izgnanstva. Obmejno območje Beneške republike je ponazarjal Istrski polotok in širše območje, imenovano Oltremar, kamor lahko štejemo še območje današnjega Kvarnerskega zaliva in večji del priobalnih delov Dalmacije. Skupna točka nelegalnih praks je v zavračanju formalnih družbenih norm, torej življenje na robu zakona, četudi si popolnoma integriran prebivalec območja, na katerem se izvajajo nelegalne zadeve. Severovzhodni Jadran je bil stičišče različnih strukturnih elementov, ki so omogočali in vzdrževali nelegalne prakse. Pokrajina je bila omejena z naravnimi viri in prebivalstvo se je zaradi tega čez čas naučilo različnih neagrarnih in pogosto nelegalnih dejavnosti. Prestopanje meje je prej pomenilo vir preživetja kot omejitev. Odpor lahko torej razumemo tudi kot prilagajanje (Bertoša 2011, str. 153–165).

PRILAGODITEV V NOVEM PROSTORU

Vojaški kolonisti niso bili popolnoma svobodni, uživali pa so posebne pravice v odnosu do domačega – podložnega prebivalstva. Privilegije je treba razumevati tudi kot poskus vključitve potepajočih in nestalnih ljudi, ki bi posebno v času osmanskih vpadov po nepotrebem ogrožali notranji mir. Oblasti so skušale z dodelitvijo zemlje in z odvezo od plačevanja dajatev v zameno za brezplačno vojaško službo preprečiti nemir; s to lojalnostjo so se znebile problema, kako in s kakšnim denarjem braniti mejo proti osmanskemu imperiju. Poseg Habsburžanov v obmejni pas in naselitev novega prebivalstva sta korak za korakom pospešila razvoj novega družbenega, gospodarskega in vojaškega sistema ob meji. Ob slovensko-hrvaški meji sta se spremenila sestava prebivalstva in življenje nasploh. Že naselitev Uskokov, čeprav na deloma zapuščenih in opustošenih zemljiščih, je vznemirila okolico. Do pravih izgrediv je prišlo, ko so plemiči in njihovi podložniki spoznali, da tujci, povrhu še privilegirani, ne bodo ostali le začasno, pač pa bo treba z njimi živeti (Misja Zgaga 2008, str. 43–48). Še preden je v obmejnem pasu prišlo do zamenjave posesti z namenom, da bi se Uskokom odredilo strnjeno ozemlje v Žumberku, v Gorjancih, v okolici Metlike in v belokranjskih vaseh ob Kolpi (Bojanci, Marindol, Miliči, Paunoviči), so se plemiči skušali Uskokov znebiti; ne samo, da jih ni bilo moč podjarmiti, še več, vsepovsod so pasli živino. Privilegiran položaj, samozavesten nastop Uskokov, njihove navade in način oblačenja v kožuhe in cape – vse to je delovalo odklonilno. Čeprav so Uskoki prišli z družinami in bi zaradi otrok bilo možno premostiti predsodke, se zdi, da so bili domačini prepričani, da jabolko ne pade daleč od drevesa. Po naselitvi na strnjenih zemljiščih se stanje ni znatno izboljšalo. Kot živinorejski vojaški kolonisti se niso bili pripravljeno prilagoditi. Da ohranijo svoj socialni status in se izognejo podložništvu, so iz nezmožnosti ali iz ponosa zanemarjali zemljo. Ker hrana in druge potrebščine za družino niso rasle na drevesih, so si te stvari nemalekkrat priskrbeli na kriminalni način (Misja Zgaga 2008, str. 49–51).

Te prakse so bile seveda kontraproduktivne, saj so zastupile ozračje in uničile tudi najmanjši poskus zблиževanja med Uskoki in domačini. Medtem ko so se Uskoki pritoževali oblasti zaradi svojega bornega življenja, so jim domačini očitali, da zlorablajo vojaško službo ob meji za dogovore z Osmani, da to stran meje

vohunijo za sovražnika in ga spodbujajo k vpadam ter prodajajo ljudi v osmansko suženjstvo. Zaradi ovadb so se Uskoki hudo maščevali. Pomanjkanje plena na oni strani meje in lakota sta pogojevali, da so Uskoki še bolj nadlegovali domačine in kradli njihove stvari, ki so jih nato skušali prodati (Misja Zgaga 2008, str. 57–58).

Uskoki za domačine niso bili privlačni, a če je kdo hotel izboljšati svoj osebni položaj, se otresti podložništva in uživati privilegije ali je imel kaj za prikriti, potem se je skušal uvrstiti med Uskoke. Z Uskoki so se družile tudi osebe, ki so si obetale pustolovščin. Ker domačini vsakdana priseljencev, njihovih šeg in navad niso poznali, so si jih razlagali na svoj način, ki ni ustrezal resnici. Pohodi vojaških kolonistov na drugo stran meje, od koder naj bi prinašali obilen plen, so prožili fantazije. Marsikateri domačin, ki mu je presedalo enolično in s stalno nevarnostjo prežeto življenje, je iskal stike z Uskoki (Misja Zgaga 2008, str. 59–60).

USKOKI V BRDIH IN V BELI KRAJINI

Po drugi gradiščanski vojni je to območje dokončno pripadalo Avstriji. Ta je v Brda naselila Uskoke, ki so Šmartno povečali in dodatno utrdili, prav tako obzidje. A Uskoki, ki so v 17. stoletju sem prihajali kot plačanci iz zaledja Dalmacije, zemlje niso obdelovali, a so imeli posestvo v sosednji vasi Imenje. Uskoki so svoje hiše v Šmartnem dvignili za celo etažo in nekatere so obnovljene tako, da je še danes videti sledove preteklosti.²⁹

Zanimive so tudi selitve Vlahov v Belo krajino in Žumberak, ki so bile v glavnem organizirane, spodbujali pa so jih avstrijski vojaški poveljniki, saj bi si z njihovo naselitvijo zavarovali hrbet pred Turki, čeprav jih niso preveč marali, ker so bili svobodni. Vlasi so se selili v Žumberak, ki je z vsem svojim premoženjem in živino bil deželno imetje, spremljalo pa jih je oboroženo spremstvo. Poveljniki so jih spravili v Žumberak, da bodo varovali mejo, ponudili pa jim niso prav ničesar. Imeli so veliko živine, dobili pa so le krpice zemlje. Bili so brez hrane in strehe nad glavo, morali pa so tudi zidati utrdbe in se boriti v vojnah. Prve selitve v Žumberak so potekale med leti 1526 in 1527, prva večja organizirana selitev iz Unca, Srba in Glamoča pa je potekala 10. septembra 1530 – prispeli so decembra istega leta. Vlasi so bili prepuščeni samim sebi, a ker so se zavedali, da mora nekdo poskrbeti zanje, je poveljstvo nad njimi leta 1546 prevzel Ivan Lenkovič. Založil je svoj denar, kupoval zemljišča in jih zamenjeval, da so se Vlasi lahko naseljevali v strnjenih naseljih. Leta 1550 je Lenkovič zaprosil za gradnjo gradu Pobrežje, ki je bil dograjen sedem let pozneje (Simoniti 1990, str. 82–94).

VIRI IN LITERATURA

Bertoša, Miroslav. 2011. *Doba nasilja, doba straha*. Zagreb: Durieux.

Misja Zgaga, Alenka. 2008. *1408: prišli so Turki, za njimi Uskoki*. Metlika: Belokranjski muzej.

Simoniti, Vasko. 1990. *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba.

Uskok v svoji »uniformi« (Foto: <http://www.neue-ordnung.at/index.php?id=309>, dostop 4. oktober 2018)

29 Vir: <http://www.smartnibrda.si/> (dostop 4. oktober 2018).

Bonton v gledališču

Barbara Batagelj

Gledališki prostor

Se še spomniš obiskov gledališča v okviru šole? Kopica razposajenih mladostnikov, ki so končno dobili možnost, da gredo na »izlet« v Ljubljano? Prerivanje do sedežev, selfie za Instagram? Potem pa vsi tisti grdi pogledi »zateženih starih ljudi v večernih oblekah«? Lahko bi rekli, da nam je manjkalo malce bontona. Bonton pomeni naučena pravila vedenja in oblačenja. Bonton obsega med drugim tudi gledališki kulturni bonton.

1. SMRK, APČIH

Če si prehlajen, smrkaš, kihaš in kašljaš, ostani raje doma. Tvoji neprijetni zvoki bodo motili vse ostale v dvorani. Če se že moraš odkašljati, stori to čim bolj tiho.

2. OBLEKA (NE) NAREDI ČLOVEKA

Športna majica, trenirka in superge so res najbolj udobne, vendar popolnoma neprimerne za obisk gledališča. Z obleko izkažemo spoštovanje do nastopajočih in ostalih obiskovalcev. Lepe hlače, srajca in čevlji bodo vsakega fantiča spremenili v urejenega. Za dekleta pa bo v redu krilo ali obleka, ki naj ne kaže vsega, kar imate. Izkoristi to priložnost, da se urediš bolj kot po navadi.

3. AKADEMSKIH 15

Na predstavo ne zamujaj! Z zamujanjem si nespoštljiv do drugih obiskovalcev in do igralcev.

4. KOBACANJE

Če sediš na sredini in so drugi obiskovalci v tvoji vrsti že na svojih sedežih, se do svojega premikaj z obrazom, obrnjenim k ljudem, ne kaži jim hrbta! Vmes se lahko po tihem opravičiš ali zahvališ.

5. HRSK, MLJASK

Gledališče ni kino. Med predstavo ni dovoljeno jesti, zato ne prinašaj prigrizkov! Tudi pitje vode je dovoljeno le med odmori. Če ješ pred predstavo, ob pripravljanju jedi pomisli na svoje sosede v dvorani in raje izpusti jedi s čebulo. Ne žveči žvečilnega gumija!

6. »KOMOT«

Vsak sedež ima dve naslonjali za roke: desno je po pravilih bontona tvoje, levo pa sosedovo. Če si utrujen, se naspí doma. Smrčanje med predstavo? Tvoja sramota in sosedova nočna mora.

7. RINGARAJA

Na daljše, vsebinsko zahtevne in pozne predstave ne vozi otrok! Dolgčas jim bo, ne bodo sedeli pri miru, zaspani bodo. Priskrbi jim varuško, uživaj v predstavi in naslednji dan pelji otroka na izlet.

8. »KAKŠNA BEDA!« IN »JOJ, KAKO DOBRO!«

Ne komentiraj na glas! Ostalih obiskovalcev tvoje mnenje ne zanima. Vedno in povsod velja prava mera. Bodi zmeren tako v navdušenju kot v nezadovoljstvu.

9. BIS, BIS

Za gledališke predstave velja, da se ploska na koncu, ko pade zastor. Z aplavzom se zahvališ igralcem in jih nagradiš za dobro predstavo. Ne spodobi se, da odideš, preden se igralci priklo-nijo. Pri zaključnem aplavzu ne kriči ali vzklikaj, lahko pa vstaneš, če te je predstava navdušila.

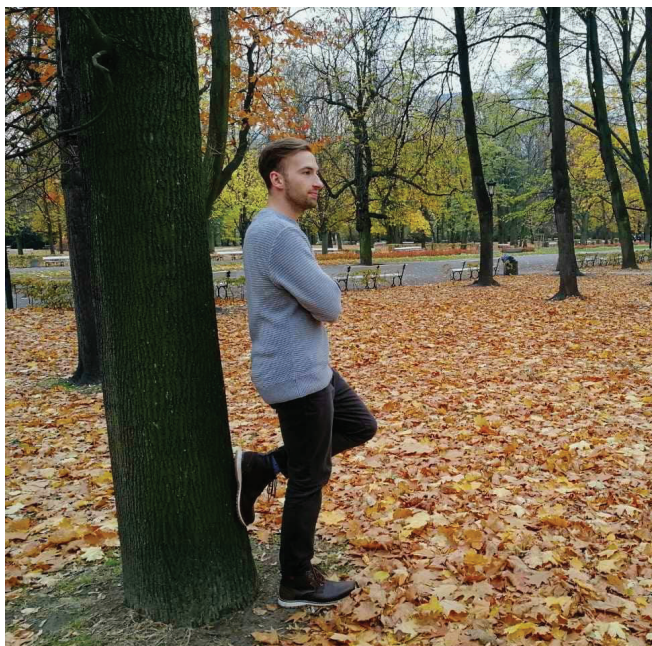
10. FACEBOOK, INSTAGRAM, SNAPCHAT, MESSENGER

Med predstavo ne uporablaj mobilnega telefona! Ne fotografiraj in ne snemaj! Socialna omrežja bodo počakala uro ali dve, tvoja simpatija pa ne bo umrla, če ji ne odgovoriš v roku petih minut.

Ko glasba vstopi v svet televizije

Ana Cukjati

Spomladi smo na televizijskem programu Planet TV lahko spremljali nov pevski šov Nova zvezda Slovenije, priredbo srbske oddaje Pinkove zvezde. Slovensko različico oddaje je vodil slovenski pevec in radijski voditelj Klemen Bunderla, strokovno žirijo pa so sestavljali Natalija Verboten, Nuška Drašček, Goran Lisica - Fox, Uroš Smolej in Tomaž Mihelič. Izmenjevali so se tako, da so petje tekmovalcev v vsaki od petih avdicijskih oddaj ocenjevali po trije žiranti.

Miha Hlede (Foto: Osebni arhiv Mihe Hledeta)

Tokrat smo se pogovorili z enim od tekmovalcev v pevskem šovu Nova zvezda Slovenije, sicer slovenistom **Miho Hledetom**, ki je v oddaji kljub večini pozitivnih komentarjev žirije dobil »dvakrat ne« in se tako ni uvrstil v naslednji krog, a je s svojim nastopom in izkušnjo samo zelo zadovoljen. Njegovo petje so komentirali pevka zabavne glasbe **Natalija Verboten**, gledališki in filmski igralec **Uroš Smolej** ter novinar in modni agent **Tomaž Mihelič**, poznan predvsem kot Marlenna iz glasbene skupine Sestre, ki je leta 2002 s skladbo Samo ljubezen na Evroviziji zastopala Slovenijo. Miha se je žiriji predstavil s pesmijo Hour of the Wolf, ki jo je leta 2015 na Evroviziji zapel Elnur Hüseynov, predstavnik Azerbajdžana.

Prijava na Novo zvezdo Slovenije

Miha Hlede ljubezen do glasbe goji že od otroštva, nastop v tovrstni oddaji je načrtoval že dolgo časa, pred tem pa še ni javno nastopal. Ko je slišal, da bodo v Sloveniji snemali priredbo srbske oddaje Pinkove zvezde, imenovano Nova zvezda Slovenije, se je v začetku januarja prijavil na predizbor. Tam je pred produkcijsko ekipo brez glasbene spremljave zapel pesem Don't You Worry Child skupine Swedish House Mafia, z glasbeno spremljavo pa Hour of The Wolf azerbajdžanskega glasbenega izvajalca Elnurja Hüseynovega. 9. februarja so Mihi sporočili, da je bil izbran, in tako se je 17. februarja udeležil snemanja prve avdicijske oddaje v Ljubljani.

Ali na pevskih šovih zadostuje samo talent?

Miha se je strokovni žiriji v avdicijski oddaji predstavil s skladbo Hour of The Wolf Elnurja Hüseynovega, torej z eno od skladb, ki ju je zapel že na predizboru. Od žirantov je prejel mešane odzive. Tomaž Mihelič je pohvalil njegov pevski potencial in višino njegovega glasu ter mu dal svoj »ja«. Uroš Smolej se je z njim strinjal, pa vendar je Mihovo pevsko pot v Novi zvezdi Slovenije zaključil. »Nič ni za oporekati, ampak sem dejansko malo razočaran nad tem, da nisem mogel narediti vzporednice z originalom, ker ga preprosto ne poznam,« je svojo odločitev utemeljil Smolej, kar postavlja pod vprašaj prepričanje, da na tovrstnih pevskih šovih šteje samo talent. Miho je uvrstitve v naslednji krog namreč stal izbor skladbe, čeprav je žiriji dokazal, da ima pevski potencial. Natalija Verboten se je strinjala s Smolejem, a je dodala, da tekmovalec intonančno ni bil najbolj siguren, zaradi česar mu je prav tako kot Smolej dala »ne«. Miha je za revijo povedal, da je bil po avdiciji razočaran, ker so ga zavrnilo bolj ali manj zato, ker za nastop ni izbral skladbe, ki bi jo želeli slišati žiranti, vseeno pa mu ni žal, da se je prijavil v šov in tako izkusil nekaj novega.

Sledi intervju z Miho Hledetom.

Mihova številka (Foto: Ana Cukjati)

Začniva na začetku. Kdaj si začutil ljubezen do petja? Si pred nastopom v oddaji Nova zvezda Slovenije svoj talent že kdaj predstavil javnosti?

Ljubezen do glasbe gojim že od malega. Doma smo veliko poslušali slovenske izvajalce in spomnim se, da sem povsod, kamor sem prišel, pel, nastopal in oponašal znane glasbenike. Tudi s sošolci smo oblikovali glasbene skupine po vzoru takrat zelo priljubljenih Bepop in Game Over. V višjih razredih osnovne šole sem se precej izogibal nastopom pred občinstvom, niti na proslavah nisem hotel sodelovati. Na to so najbolj vplivali vrstniki, ki so se posmehovali mojim idejam in hobijem, ker so se razlikovali od tistega, s čimer so se sicer ukvarjali. Željo po petju pa sem obudil v srednji šoli, doma sem pel ob instrumentalnih podlagah, med študijem pa sem obiskoval tudi pevske vaje, na katerih sem dobil pozitiven odziv učiteljice petja, kar mi je dalo veliko motivacije. Sicer pa izkušenj s petjem v javnosti nisem imel.

Zakaj si se prijavil na Novo zvezdo Slovenije? Za take šove moraš biti pogumen in ne samo talentiran, saj vsi vemo, da žirija včasih graja tudi tiste, ki zares dobro pojejo. Si bil tako samozavesten in prepričan o tem, da odlično poješ, ali ti je bilo enostavno vseeno, kako se bo odzvala žirija in ne nazadnje tudi vsa Slovenija?

Nastop v tovrstni oddaji je bil že dolgo časa moja želja, zato sem si rekel, da ko bo priložnost, jo bom gotovo izkoristil. Prej tega poguma nisem imel, zdaj pa sem tudi osebno precej dozorel in se spremenil, imam več izkušenj z javnimi nastopi (vodil sem predavanja, delal na radiu), poleg tega pa tudi nisem več tako mlad – starost ni tako nepomemben dejavnik pri vstopu v glasbeni oziroma medijski svet. Da odlično pojem, ne morem reči, sem pa verjel, da sem dovolj dober, da se lahko predstavim. Zelo me je zanimal odziv žirije, nisem pa imel prevelikih pričakovanj, saj na izid vplivajo številni dejavniki.

Zakaj si se odločil, da boš zapel, če uporabim besede Jasne Kuljaj v oddaji Zvezda magazin, »komad, ki ga nihče ne pozna«? Po nastopu si sicer povedal, da če bi zavrtil čas nazaj, verjetno ne bi izbral druge pesmi, ker je bila ta tvoj adut, poleg tega pa navadno vsi izberejo komercialne in bolj znane skladbe, ti pa si hotel nekaj drugega. Vseeno me zanima, zakaj nisi recimo zapel kakšnega Adelinega komada.

Stavil sem na skladbo, ki je v prvi vrsti pisana na moj vokal in pokaže moje vokalne zmožnosti. Poleg tega gre za skladbo z zanimivim besedilom, ki tudi brez glasbene podlage pevcu omogoča, da samo z glasom ustvarja melodijo. Predvsem pa sem hotel izstopati in nisem želel izbrati pesmi, ki jih na takih avdicijah slišimo zelo pogosto. Težko je bilo izbrati, tudi kakšna Adelina, kot je Skyfall, se je našla na seznamu (*smeh*).

Od žirantov Natalije Verboten in Uroša Smoleja si dobil »ne«, od Tomaža Miheliča - Marlenne pa »vzpodbudni ja«. Uroš je komentiral, da ni nič za oporekati, ampak ne pozna skladbe, ki si jo izbral, Natalija pa je povedala, da si na trenutke zapel nekoliko neintonančno, sicer pa sta oba potrdila, da imaš potencial. Kako sprejemaš besede žirantov? Se z njimi strinjaš? Si bil žalosten, jezen, razočaran, ker si dobil »dvakrat ne«?

O tem, da se ne bom uvrstil na veliki oder, sem slutil že ob prvi, Uroševi izjavi, da je »razočaran, ker ne pozna komada«. Če žirante navdušiš, je njihov odziv navadno zelo jasen in pozitiven, njihov odziv po mojem nastopu pa je bil zadržan. Nepoznana skladba je neke vrste tveganje, a če ne tvegaš, ne moreš vedeti. Pesem bi lahko izbral bolj preračunljivo, kot mi je rekel Uroš, gotovo tudi na kakšnih mestih ni bilo popolno zapeto. A sam sem bil z nastopom, tudi ko sem ga videl in slišal na televiziji, zadovoljen. Takoj po avdiciji sem bil seveda razočaran, predvsem zato, ker ni bilo konkretnega razloga, zakaj so me zavrnil. Verjetno nisem imel tiste iskric, s katero se dotakneš poslušalca. Včasih je to ključno.

Kako pa sprejemaš besede o sebi Jasne Kuljaj, Oriane Giroto in Katje Ayster - Kataye v pogovorni oddaji Zvezda magazin, v kateri komentirajo nastope tekmovalcev Nove zvezde Slovenije? Oriani in Katayi je bil tvoj nastop očitno všeč, Kuljajeva pa se je spraševala, kako je mogoče, da od žirantov poznaš samo Tomaža, in sicer z ostrimi besedami: »Kako je lahko Marlenc (Tomaž Mihelič, op. avt.) edini od komisije ... [Miha] Natalije očitno ne pozna. V kateri jami živi? Potočka zijalka?«

Besede, ki so izrečene v tej oddaji, je treba jemati z zadržkom. Gre za oddajo, v kateri so vsebine izrečene na načrtno provokativen način, pretirana pa je tudi njihova artikulacija. Vendar taki komentarji niso daleč od tega, kar beremo na forumih ali slišimo med ljud-

mi na ulici. Ljudje namreč radi poslušajo obrekovanje in kritiko na tuj račun, zato take oddaje tudi obstajajo in so očitno gledane. Tudi pevec, ki se spušča v glasbeni in medijski svet, se mora zavedati, da jih bo deležen ves čas. Kot sem sam zaznal, je bil Oriani in Katayi moj nastop všeč, komentarji pa so bili povsem prijazni. Odzvati se moram le na njihovo napačno ugotovitev, da nisem poznal preostalih dveh žirantov. Imena žirantov nam niso bila znana. Na dan avdicije je voditelj povedal, da je sedaj razkrito, kdo je prvi žirant – Tomaž Mihelič, za preostala dva pa nismo izvedeli. Sicer pa oba dobro poznam, Natalijo sem poslušal že kot otrok, Uroševe igralske vloge v gledališču in na televiziji pa prav tako pogosto spremljam.

Še zadnje vprašanje. Se boš še kdaj prijavil v kakšen pevski šov?

Če bo šov, kot je X Factor ali The Voice, ja. Koncepta teh dveh šovov sta mi zelo všeč, a nisem želel več dolgo čakati, saj je vprašanje, ali ju bomo (še) kdaj videli na naših zaslonih, zato sem se prijavil v oddajo Nova zvezda Slovenije. V druge šove pa se ne nameravam prijaviti.

Miha v avdicijski oddaji Nove zvezde Slovenije (Foto: Planet TV)

Cannes

Anej Žagar

V prejšnji številki revije sem pisal o Oskarjih, prireditvi, ki poteka onkraj luže, v sedanjí številki pa v članku govorim o evropskem filmskem festivalu v Cannesu in njegovi zgodovini, nagradi zlata palma in še o marsičem zanimivem, povezanim z omenjeno filmsko prireditvijo.

Filmski festival v Cannesu velja za enega najbolj znanih in najpomembnejših filmskih festivalov na svetu. Lahko bi rekli, da je filmski festival v Cannesu za Evropo to, kar so Oskarji za Združene države Amerike. Je najprestižnejši in medijsko najbolj oblegan kulturni dogodek, ki se vrti okrog filma. Na stari celini sta po pomembnosti poleg canskega festivala podobno rangirana še dva filmska festivala, ki spadata v veliko trojico filmskih festivalov, in sicer Beneški mednarodni filmski festival in berlinski Berlinale. Festival v Cannesu sicer ni najstarejši evropski filmski festival, vendar se je že od samega začetka uveljavil, postal in obstal najpomembnejši na planetu.

Nagrada zlata palma

Zametki canskega festivala segajo v leto 1932, ko je francoski minister Jean Zay na pobudo zgodovinarja Philippa Erlangerja ob podpori Britancev in Američanov hotel pripraviti mednarodni kinematografski festival. Lahko bi rekli, da gre zasluga za ustanovitev festivala v letoviškem mestu v jugovzhodnem delu Francije ob Azurni obali festivalu v Benetkah, ki je nastal leta 1932. Francozi so hoteli po italijanskem zgledu in morda tudi zaradi rivalstva ustanoviti filmski festival, a v bolj demokratični smeri kot italijanski sosedje, nad katerimi je bila Mussolinijeva roka v obliki fašistične filmske propagande.

Prvi festival je bil predviden leta 1939, in sicer med 1. in 20. septembrom v dvorani stavbe Casino Municipal de Cannes. Takratni predsednik je bil oče kinematografije Louis Lumière, mlajši od bratov Lumière. Francija je na dogodek povabila vse države, ki so ustvarjale filme, tudi

Nemčijo in Italijo, vendar sta slednji povabila zavrnili in duhu takratne predvojne politične krize. Prva izvedba festivala zaradi izbruha vojne ni ponudila ničesar drugega kot slavnostno otvoritev in prikaz enega filma: Notredamski zvonar (1939) Williama Dieterleja.

Zgodba prvega pravega v celoti izvedenega filmskega festivala v Cannesu datira v povojna leta, in sicer v leto 1946. Festival je potekal med 20. septembrom in 5. oktobrom istega leta. Na njem je svoje filme predstavilo 19 držav, med njimi filme režiserjev Jeana Renoirja, Davida Leana, Charlesa Vidorja, Billyja Wilderja, Alfreda Hitchcocka, Roberta Rossellinija in drugih. Kar devet filmov je prejelo glavno nagrado, ki pa še ni bila zlata palma. Zlata palma je bila prvič podeljena leta 1955, do takrat se je najpomembnejša nagrada imenovala velika nagrada mednarodnega filmskega festivala. Leta 1964 so zlato palmo poimenovali po starem, in sicer do zadnje spremembe leta 1975 – od takrat naprej se spet podeljuje nagrada z imenom zlata palma. Ime nagrade (v francoščini *Palme d'Or*) je povezano s palmami napolnjeno ulico Promenade de la Croisette ob canski obali, kjer se nahaja današnja festivalska palača Palais des Festivals et des Congrès. V tej palači se dogodek odvija od leta 1983. Prva zlata palma je romala v roke režiserja Delberta Manna za film *Marty* (1955), zadnja, letošnja pa v roke japonskega režiserja Hirokazuja Koreede za film *Tatiči* (*Shoplifters*) (2018). Leta 1948 in 1950 je bil festival odpovedan zaradi finančnih ovir. Ponovno je bil vzpostavljen leta 1951.

50. leta prejšnjega stoletja so festivalu prinesli sloves enega najprestižnejših in najpopularnejših festivalov v Evropi in po svetu predvsem obiski igralskih zvezdnikov, glamurozno vzdušje, elitizem, šovbiznis, kontroverznost, razvrati, konec koncev pa tudi umetniškost. Dandanes 70.000-glavo mesto v času festivala obišče več 100.000 dnevniških obiskovalcev in turistov, novinarjev ter filmskih ustvarjalcev.

60. leta so festivalu prinesla tudi dva paralelna programa, in sicer Mednarodni teden kritikov, ki poteka od leta 1962, in 14 dni režiserjev. Revolucionarno leto 1968 se je v takrat 21. izvedbi festivala začelo s predvajanjem Flemingove uspešnice *V vrtincu* (1939), vendar se je dogodek kasneje razvil v številna srečanja, pogovore in uporniška razglabljanja proti francoskim meščanskim kinematografom. Festival se je končal pet dni pred načrtovanim uradnim zaključkom.

V 70. letih je novi direktor festivala Robert Favre Le Bret ustanovil dve novi komisiji za izbor filmov. Leta 1978 je takrat novo imenovani generalni delegat Gilles Jacob uvedel nagrado zlata kamera (*Caméra d'Or*), ki je nagrada za najboljši prvi film oziroma prvenec, in dodal sekcijo Poseben pogled (*Un Certain Regard*) za filme z drugačnimi vizijami, narativo, skratka, za filme, ki niso tradicionalni. Od leta 1998 dalje zmaga v tej sekciji prinese avtorju finančno nagrado v višini 30.000 evrov.

Leta 1983 se je festival preselil v novo palačo Palais des Festivals et des Congrès, ki ji pravijo tudi Bunker. Prvi film, predvajan v novi palači, je bil Scorsesejev Kralj komedije (1982), zadnji predvajani film v prejšnji palači Palais Croisette pa je bil Spielbergov E.T. – Vesoljček (1982). Palača Palais des Festivals et des Congrès meri 35.000 kvadratnih metrov, vsebuje pet dvoran in nekaj manjših prostorov. Največja dvorana je Théâtre Louis Lumière, ki sprejme 2.300 gledalcev. Do vhoda vodi slavna rdeča preproga in 24 stopnic, do druge največje dvorane Théâtre Claude Debussy pa vodi modra preproga. Ob 40. obletnici festivala so se poklonili režiserju Federicu Felliniju, dve leti kasneje pa so se režiserji zbrali na praznovanju ob padcu berlinskega zidu in debatirali o svobodi umetniškega izražanja.

V 90. letih so filmske nagrade na festivalu začeli osvajati tudi režiserji z drugih kontinentov sveta in držav bivšega vzhodnega bloka. Največji uspeh desetletja je pripadal azijskim ustvarjalcem (Chen Kaige, Hou Hsiao-hsien, Rithy Panh idr.). Velik uspeh so poželi tudi ameriški režiserji ameriškega neodvisnega filma (Joel in Ethan Coen s filmom Barton Fink, Quentin Tarantino s filmom Šund (*Pulp Fiction*) idr.). 50. obletnica festivala leta 1997 je legendarnemu švedskemu režiserju Ingmarju Bergmanu prinesla nagrado za najboljšega režiserja vseh časov – palmo vseh palm. Ob koncu tisočletja so se vodilni pri festivalu odločili za dodatek nove selekcije Cinéfondation, ki predstavlja kratke in srednje dolge filme s celega sveta.

Sofia Coppola

Novo tisočletje je prineslo precej kadrovskih sprememb in novosti. Festival je sledil tehnološkimi in digitalnim napredkom. Leta 2004 so uvedli Canske klasike (*Cannes Classics*), ki so ponudile restavrirane verzije filmov prejšnjih desetletij. Leta 2015 je Thierry Frémaux, eden izmed vodilnih mož festivala, prepovedal selfije na rdeči preprogi. Zadnja leta je canski festival pretreslo tudi nekaj spolnih škandalov in novoustanovljenih ženskih gibanj. Maja 2017 je festival praznoval svojo 70. obletnico in istega leta spremenil nekaj pravil o distribuciji filmov, kar je poželo precej očitkov s strani javnosti. Zaradi tega na letošnji, 71. prireditvi Netflixovi filmi niso bili dobrodošli. Zadnja letošnja izvedba festivala se je odvijala od 8. do 19. maja 2018.

Za konec si pogledjmo še vse tekmovalne programe in nagrade, ki jih je možno prejeti na canskem filmskem festivalu. Na festivalu podeljujejo osem nagrad za filme. Kot že omenjeno, je najpomembnejša in najprestižnejša nagrada zlata palma (*Palme d'Or*). Sedem režiserjev je nagrado prejelo dvakrat, in sicer Francis Ford Coppola, Billie August, Emir Kusturica, Shohei Imamura, Luc in Jean-Pierre Dardenne, Michael Haneke in Ken Loach. Že v prejšnji številki *Artepakta* sem se v članku o oskarjih dotaknil ženskih zmagovalk in tudi v Cannesu situacija ni nič drugačna – zlato palmo je osvojila le ena ženska, in sicer Jane Campion za film Klavir (1993).

Ostale nagrade so naslednje: velika nagrada žirije (*Grand Prix*), nagrada žirije (*Prix du Jury*), nagrada za najboljšo igralko (*Prix d'interprétation féminine*), nagrada za najboljšega igralca (*Prix d'interprétation masculine*), nagrada za najboljši kratki film (*Palme d'Or du court métrage*), nagrada za najboljši scenarij (*Prix du scénario*) in nagrada za najboljšega režiserja (*Prix de la mise en scène*). Režiserski dvojec bratov Coen je edini prejel tri nagrade za najboljšega režiserja, in sicer za filme Barton Fink, Fargo in Mož, ki ga ni bilo (*The Man Who Wasn't There*). Režiserki, ki sta osvojili to nagrado, sta dve. Leta 1961 jo je osvojila Rusinja Yuliya Solntseva za film Povest plamennykh let iz istega leta, lani pa je v tej kategoriji slavila Sofia Coppola, ki je prejela nagrado za film Preslepljene (*The Beguiled*) (2017), ki je pravzaprav novejša izvedba istoimenskega filma izpred 46 let s Clintom Eastwoodom v glavni vlogi. V tekmovalnem programu obstaja še tekmovalno študentskih filmov Cinéfondation, tekmovalno Poseben pogled (*Un Certain Regard*) in že omenjena nagrada zlata kamera (*Caméra d'Or*). Poleg tekmovalnega programa in nagrad festival ponuja tudi netekmovalne sekcije, ki se odvijajo vzporedno s tekmovalnim programom. Tudi v teh sekcijah se podeljujejo različne nagrade.

Festival v Cannesu je gotovo eden največjih evropskih filmskih festivalov, kar gotovo potrjujejo kvalitetni filmski izdelki.

Vsakdanji vtisi

Dijoneta Demaku

Računam normativ.
Svetovno prvenstvo v točnosti pristajanja.
V živo z delovnega mesta.

Temperature vedno nižje,
bliža se čas bund
in faksa ...

Zvezki na postelji,
obleke na mizi.
Kakšna bom jutri?

Njegova roka v moji,
leživa na plaži,
življenje je popolno.

Vedno bolj te potrebujem,
kot rože vodo.
Vsak dan.

Letala neprestano vzletajo.
Kam bo letelo moje?
Letalo življenja.

Sprašujem se,
kaj se mi dogaja.
Otroštvo je ostalo v slikah.

Vse je tako lepo.
Strah me je. Bojim se.
Ali bo lepega kdaj konec?

Sprehajam se in vidim –
otrok prosjači.
Nekateri imamo vse, drugi nič.

S svinčnikom pišem,
z radirko brišem,
s srcem razmišljam.

Pomlad je najlepša.
Spomladi je verjetno nastal svet.
Vse je novo, sveže.

Michael Biggins, Američan, ki prevaja slovensko litera- turo in predava slovenščino

Anika Velišček

Spomladi je kot gostujoči predavatelj na Fakulteti za humanistiko predaval Američan, ki nima slovenskih korenin, obvlada pa slovenščino, jo raziskuje, prevaja in jo v ZDA tudi poučuje.

Michael Biggins ob Soči (Foto: Osebni arhiv Michaela Bigginsa)

Michael E. Biggins, rojen leta 1954, je diplomiral iz nemščine ter iz slovanskih jezikov in literature, magistriral pa iz bibliotekarstva in informacijskih znanosti ter iz germanskih jezikov in književnosti na Univerzi v Kansasu. Zaposlen je kot knjižničar na Univerzi Washington v Seattlu. Je tudi izredni profesor na tamkajšnjem oddelku za slovenistiko, kjer poučuje slovenski jezik. Najbolj je poznan po prevodu *Alamuta* Vladimirja Bartola v angleščino. V angleščino je prevedel tudi več del Tomaža Šalamuna, Draga Jančarja, Lojzeta Kovačiča in še koga. Leta 2013 mu je Društvo slovenskih književnih prevajalcev podelilo Lavrinovo diplomu za prevajalsko delo. Oktobra letos je postal novi častni konzul Konzulata Republike Slovenije v zvezni državi Washington (Seattle).

Kako in kdaj ste se začeli ukvarjati s tujimi jeziki?

Tuji jeziki so me zanimali od vekomaj, od otroštva naprej. Pred srednjo šolo mi je starejši brat priporočal, naj si v šoli izberem kakšen tuj jezik, na izbiro smo imeli španščino in francoščino. Sledil sem bratu in sem se vpisal k španščini. Dobil sem veliko veselje za učenje jezikov, kar je nenavadno za fanta teh let. Odraščali smo na zahodu ZDA. V 50., 60. letih prejšnjega stoletja ni bilo prisotnih predstavnikov

tujih jezikov, kjer smo živeli. Tudi to je prispevalo k zanimanju, bilo je eksotično. Skozi srednjo šolo sem postopoma začel z drugimi jeziki, to me je zanimalo in mi uspevalo, odkril sem talent in resnično veselje do učenja tujih jezikov. Tudi na univerzi sem se vpisal na tečaje ruščine, nemščine in drugih jezikov.

Ob kakšni priložnosti ste se srečali s slovenščino?

Še dolgo po tem se nisem seznanil s slovenščino in Slovenijo, to je bila zame samo Jugoslavija. Sicer sem imel kolege na univerzi, ki so študirali srbohrvaščino. Končno je leta 1980 prišel k nam na univerzo prvi lektor slovenščine z Univerze v Ljubljani. Kako je prišlo do tega, ne vem. Kasneje smo vsako leto dobivali lektorja za slovenski jezik iz Ljubljane v ZDA, kar je precej nenavadno. Ravno pri Sloveniji sta se križala svetova, ki sta me zanimala: germanski in slovanski svet, nemščina in ruščina.

Kako ste se učili slovenščine?

Na začetku sem se učil nekaj let, potem pa ne več. V stik z jezikom sem prišel prek Tomaža Šalamuna in njegovih del. Na začetku je bilo precej težko, potem pa je šlo. Leta so bila ovira, vendar sem jo premagal. Znanje jezika ne pride čez noč, potreben je čas. Tudi ameriški študenti, ki se na univerzi prijavijo na tečaj tujega jezika, prej pa se tujih jezikov sploh še niso učili, se učijo s težavo, kar jih od tega lahko odvrne.

Koliko je študentov na vaši univerzi, ki se odločijo za študij slovenščine?

Nikoli več kot ena peščica. Največ sem imel hkrati pet študentov slovenščine, vendar so vsi zelo zainteresirani, imajo določene cilje, ki jih želijo doseči. Slovenščine se učijo zato, ker imajo določene praktične potrebe in hkrati dovolj potrpljenja, da se zmorejo dve leti učiti in da lahko dočakajo čas, ko bodo znali govoriti slovensko. Zadovoljen sem, vsako leto se pojavljajo študentje, ki imajo interes za slovenski jezik.

Čemu posvečate največ pozornosti: jeziku ali književnosti?

Poglaviten pri pouku je jezik, z jezikom se jim lahko odpre cel svet. Večina naših študentov slovenščine že zna kakšen drugi jezik, kar meni precej olajša zadevo, saj hitreje obdelujemo gradivo in napredujemo. Cel sistem samostalnih sklonov je za začetnika, ki nima izkušenj, velika zadeva, veliko časa se mora boriti, da te stvari končno razume. Naši študenti vedo, kaj so skloni, prepoznajo končnice iz npr. ruskega, poljskega jezika, potem pa tudi lažje usvojijo slovensko specifiko.

Poleg tega, da ste predavatelj slovenščine, ste tudi prevajalec slovenske literature v angleščino. Zanima me, zakaj ravno prevajalec.

Prevod predstavlja najbolj pozorno branje nekega besedila, kakršno lahko obstaja. Če ste dobro prevedli neko besedilo (vrhunsko, umetniško, literarno besedilo), to pomeni predpogoj, da ste obvladali njegovo vsebino. Posledično ste najbolj pripravljeni, da to besedilo komentirate s kritičnega vidika. Sam nisem pisatelj, sem kreativen bralec in bralec, ki ima željo po vrhunskih besedilih, v katerih bo videl nekaj novega, presenetljivega, vrhunskega. Vsako vrhunsko besedilo, s katerim se ukvarjam, je takšno. Proizvedem nekakšen nadomestek za kreativno branje, imam precejšnji besedni zaklad v angleščini, smisel za vsebine. To je pot do tega, kako nam to lahko koristi – poustvarjanje literarnega besedila in užitek, ki ta besedila dela dostopna za ostale.

Michael Biggins v Škofji Loki
(Foto: Osebni arhiv Michaela Bigginsa)

Kako se lotite prevajanja?

Besedilo preberem vsaj enkrat. Imam določen seznam besedil, ki bi jih takoj prevedel, če bi jih kak založnik hotel objaviti. Če dobim ponudbo za prevod knjige, ki je ne poznam, jo moram najprej prebrati in šele potem povedati, ali pristanem na delo. Včasih traja le nekaj strani, da vidiš, da je besedilo vrhunsko. Drugič pa ne moreš.

Najbolj je znan prevod *Alamuta* Vladimirja Bartola.

Ja, roman je bil na mojem seznamu knjig, ki sem jih želel prevesti. Leta 2002 je k meni v knjižnico prišel lastnik majhne neodvisne založbe, ki jih je v Ameriki veliko. V knjižnico je prišel, da izve, kdo so prevajalci, ki bi prevajali iz slovenščine v angleščino. Ni vedel, da sem jaz eden tistih prevajalcev.

Koliko časa je trajalo prevajanje?

Za prevajanje sem potreboval približno eno leto, prevajal sem zvečer, po službi in ob koncih tedna. Samo pisanje je s presledki najbrž trajalo šest mesecev, sledila je obdelava, urejanje, lektoriranje (v Ameriki imamo različne stopnje urejanja besedil, pri nas moraš podrobno odgovoriti na vse pripombe, ki jih dobiš). Sicer sem *Alamuta* srečal proti koncu 80. let.

Poleg *Alamuta* ste prevedli več del Draga Jančarja, ki je letos praznoval 70. let. Sodi med najbolj prevajane slovenske avtorje. Zakaj je tako priljubljen?

Jančar obvlada vse najvišje literarne postopke in pri ameriških bralcih je že bil uspešen. S prevodi njegovih romanov ter z deli *Alamut*, *Prišleki* (Lojze Kovačič) in *Nekropola* (Boris Pahor) ameriškim bralcem predstavljamo vrhunce slovenske literature, ki jih zelo nagovarjajo. Ti pisatelji ponujajo vpogled v neko resničnost, največkrat preteklo resničnost, ki fascinira, to pa podajajo na zelo prepričljiv način.

Prevajate tudi pesmi, ki veljajo za zvrst, ki se prevaja najtežje. Izpostaviva pesmi Tomaža Šalamuna. Kako vam uspeva ohranjati pomen?

Včasih bolj, včasih manj uspešno. Šalamunove pesmi sem prevajal tako, da sem z njim sodeloval. Običajno sem jih prevedel in potem sem se o prevodu pogovarjal s Tomažem. Če sem imel vprašanje, sem si to označil že med prevajanjem. Včasih pa je Tomaž sam rekel: »Ne vem, če si tukaj sliko posnel.« Tako se je izražal. On je bil pesnik – slikar. Bil je velik poznavalec likovne umetnosti, navdušenec nad slikarstvom in likovno umetnostjo nasploh. Kot prevajalec se moraš zavedati, da je prisotno umetniško dožemanje sveta z vidika likovne umetnosti. Ne vem, če bi si sedaj, brez njega, upal lotiti prevajanja njegovih pesmi. Na nikogar se ne morem več obrniti z vprašanji.

Kako kot Američan gledate na slovensko literaturo?

Slovenska literatura je zame velik izziv. Sproti odkrivam nove pisatelje, nova besedila, ki bi se jih splačalo prevesti. Meni ne bo uspelo prevesti vseh, moj seznam besedil se podaljšuje. Prevajanje vzame veliko časa, sam sem pa redno zaposlen, imam službo. Veliko časa vzame tudi dogovarjanje z založniki, ki jih je treba prepričati, da je neko delo vredno prevesti. Človek mora vztrajati. Slovenci ste zelo znani, bolj znani, kot si mislite. Meni slovenska literatura, kot že rečeno, predstavlja velik izziv in nepopisno veselje. Potrebujemo izzive in smisel življenja. Jaz niti za hip ne dvomim, če je to vredno.

Mislite, da se bo zanimanje za slovenščino v ZDA še povečalo?

Odvisno od posameznika. Tudi mi doživljamo humanistično krizo. Krize prihajajo v ciklih, ta je najgloblja. Upam, da se bo povečalo zanimanje na splošno. Na naše področje ne smemo gledati preozko, saj je najbogatejše področje za človeško dušo. Znanstveniki z drugih področij na to in na vse, kar ni merljivo, gledajo skeptično. Navsezadnje skušamo meriti literaturo. Zakaj? Bralci tako ne bodo prišli do njenega bistva.

Maske

Laure Keyrouz
Maruša Mugerli Lavrenčič
(prevod pesmi iz angleščine)

Laure Keyrouz je oktobra 2017 v okviru Evropske noči raziskovalcev predstavila svoj projekt Razlike mask. V prostorih univerze in na Bevkovem trgu je pripravila instalacijo »pisanja s knjigami«, ki povzema prikaz koncepta različnih jezikov, uporabljenih v akademskih raziskovalnih dejavnostih, pri čemer še posebej izpostavlja odsotnost arabščine v tem oziru. Ob instalaciji je potekalo branje avtoričine poezije v različnih jezikih. Ob tej priložnosti je nastal tudi slovenski prevod pesmi *Maske*.

Pesnica in umetnica Laure Keyrouz se je rodila leta 1970 v Libanonu. Od leta 2014 poučuje arabski jezik in prevajanje na Univerzi v Trstu. Je študentka 3. letnika doktorskega študija na Univerzi v Novi Gorici (smer literarne vede), v okviru katerega se ukvarja s hibridnimi mediji v sodobni libanonski umetnosti in literaturi.

Maske

v trenutku potovanja med gorami modrosti

se je starec pognal iz pepelnika

za lepoto se je odrekel svojemu obrazu

in njegova maska se je zlomila

barvo življenja je iztisnil iz vonja lilij

nasmeh jezne reke

dala sem ti svojo dušo da si snel še zadnjo masko

posadil si jo v zemljo in se okoristil z mojim odhodom

padaš v rešeto drugega obraza

zadnji udarec

skrivaš se za tisoči mask

zelena trava mi prekriva nos

moja usta so polna nedolžnih molitev

iz nohtov mi udari strela in med mojimi rameni
zacvetijo veje vlažne jeseni

snamem maske in si nadenem druge

Plešemo z Miho Peratom

Adrijana Berlot

Miha Perat je Primorec, ki je na številih plesnih tekmovanjih po svetu prejel ugledne nagrade. Je plesni učitelj in zvezda televizijske oddaje Zvezde plešejo, še več, zmagovalna zvezda. Miha, ki je po izobrazbi diplomirani grafični oblikovalec, navdušuje tudi s svojo preprostostjo, dostopnostjo in nasmehom do ušes.

Miha Perat (Foto: Osebni arhiv Mihe Perata)

Najprej čestitke ob zmagi v drugi sezoni šova Zvezde plešejo, ki je v iztekajočem se letu prikoval ljudi pred male zaslone. Na Goriškem smo navijali zate, saj je bilo že po prvi sezoni z Majo Martino Merljak jasno, da kotiraš visoko. Si zmago pričakoval?

Zmage nisem pričakoval, sem pa po tihem verjel in upal. Sploh ko sem videl, kako Natalija Gros pleše, je bilo jasno, da lahko prideva daleč, vsaj do finala.

Je bil v drugi sezoni zaradi dobrega rezultata pritisk večji ali manjši, glede na to, da si že poznal potek tekmovanja?

Niti ne, ker ta delovni proces že poznam in je zame isti kot prejšnjo sezono, večji pritisk je bil zanjo. Profesionalni plesalci lahko svoje zvezdniške partnerje peljemo le tako daleč, kolikor je v njihovi zmožnosti. Čas, ki ga imamo na razpolago, je omejen, in več kot toliko se ne da.

Kako kamere, nastopi v živo in vpletenost gledalcev za televizijskimi zasloni vplivajo na samo tekmovanje? Zastavljeno je drugače kot plesna tekmovanja in ljudje, ki so glasovali od doma, niso vedno sodili plesnih nastopov. Je zaradi tega tekmovanje bolj napeto ali manj?

To je glavna razlika, saj te občinstvo ocenjuje kot človeka, ne kot plesalca. Ni dovolj, da samo dobro odplešeš, pomembno je, koliko si prijeten in simpatičen, kako izpadeš kot oseba in kakšno karizmo pokažeš. To sicer bolj velja za zvezdniške polovice naših parov, vendar smo bili tudi profesionalni plesalci pod drobnogledom. To, koliko smo se uspeli prikupiti gledalcem, je zagotovo veliko vplivalo na glasovanje. Format oddaje je pač tak in vsi vpleteni smo se tega zavedali že pred vstopom v šov. Tekmovanje zaradi tega ni bolj ali manj napeto, še vedno je bistven ples, ki je na koncu odločal o zmagovalcu.

V oddaji vidimo samo minuto in pol čudovitega plesa, kako potekajo priprave, pa je gledalcem skrito. Kako potekajo treningi in kdo sestavlja koreografije?

Priprave so zelo naporene in gledalci najbrž ne vedo, koliko dela in truda je vložena. V nedeljo izvemo, kateri ples pripravljamo za naslednji teden, sestavljen pa mora biti že v ponedeljek. Koreografije profesionalni plesalci pripravljamo sami, medtem ko so glasba, scena in kostum že dodeljeni. Vsak zvezdnik ima enega jokerja, kar pomeni, da lahko en kostum v sezoni spremeni, če mu ta res ne odgovarja. Na nas je, da vse skupaj povežemo v celoto, da občinstvu predstavimo zgodbo, ki povezuje glasbo, sceno in sam ples. Dneva, namenjena izključno treningu, sta samo dva, saj so že na začetku tedna prisotne kamere, ki snemajo trening za nedeljsko oddajo, v sredo je studijska vaja, v petek pa generalka. Vnaprej se ve, katere plese se bo plesalo skozi celo sezono, in vsi pridemo na vrsto za vsak ples, v nedeljo zvečer pa konkretno izvemo, kateri ples pripravljamo za naslednji teden.

Tvoja plesna partnerka Natalija Gros se je izkazala za izvrstno plesalko. Bi rekel, da si ti veliko pripomogel k temu, da se je tako dobro odrezala, ali je občutek za ples že imela v sebi in ga je s tvojo pomočjo spustila na plano?

Natalija je res izvrstna plesalka in njena plezalna kariera ji je pri tem ogromno pomagala. Obvlada namreč svoje telo in pri plesu je to izjemnega pomena. Koraki in koreografija ji niso predstavljali veliko težav, predvsem pa je bila pri njej močna želja po plesu in izražanju na tak način. Ne bi rekel, da sem jaz veliko pripomogel k temu, a sva se kot plesni par dobro ujela in sproščeno vzdušje na treningu veliko pomaga. Ples je začutila, kar je bilo očitno vidno v najinih nedeljskih nastopih.

Zaradi napornih, natrpanih treningov za nedeljske nastope bi rekla, da je bil ples v oddaji tretiran bolj kot šport, čeprav je bila pravilnost korakov enako pomembna kot umetniški vtis. Kje je ta meja med športom in umetnostjo? Bi rekel, da se je težje naučiti pravih figur ali v sebi odkriti občutek za ritem in glasbo?

Poznavanje in obvladanje koreografije sta bistvene pomena, da se lahko sprostiš in začutiš glasbo – da ples prikažeš kot zgodbo, celoto, ki jo občinstvo začuti s tabo. Šele ko si zapomniš korake, lahko v ples vnašaš čustva in težo, sicer samo razmišljaš, kaj sledi, ples pa posledično ni tak, kot bi sicer bil. Zgodba je tisto, kar v ples vnašaš po osvojeni koreografiji. Za nedeljske nastope je potrebno oboje – tako izpiljeni koraki kot umetniški vtis.

Videli smo, da se odlično znajdeš tako v standardnih kot latinskoameriških plesih. Bi lahko rekel, da ti je ena vrsta ljubša od druge? Zakaj?

Vsak ples je po svoje lep in v vsakem lahko uživam, so mi pa latinskoameriški zagotovo bolj blizu. Konkretno pasodoble je ples, v katerem se najboljše počutim. Je ples s karakterjem, kar mi je všeč.

Če pustimo oddajo Zvezde plešejo ob strani, se že dolgo ukvarjaš s plesom. Začel si s tekmovalnim plesom, dosegel veliko uspehov in svojo plesno kariero nadaljeval z učenjem plesa. Kako se je vse skupaj začelo?

Ja, s plesom se ukvarjam že dolgo, kar 31 let. Začel sem pri devetih letih in se 16 let tekmovalno ukvarjal s tem. Dosegel sem številne uspehe doma in v tujini in v svoji plesni karieri doživel res veliko. Bil sem del slovenske reprezentance in te izkušnje so mi prinesle marsikaj. Je pa profesionalna plesna kariera naporna in na neki točki sem se odločil, da je dovolj. Nikoli se nisem nehal ukvarjati s plesom, saj ga tudi poučujem, zato je ples še vedno del mojega vsakdana in v tem uživam.

Bolj uživaš v samem plesu ali ti je tekmovalni del kariere prinašal večje zadoščenje? Ti tudi poučevanje in širjenje plesne kulture prinaša enako mero zadovoljstva?

Važen je ples in širjenje plesne kulture. Uživam, ko svoje plesno znanje prenašam naprej in vidim, kako zadovoljni in veseli so ljudje, ko plešejo. Ko sem tekmoval, sem tekmoval zase, to kar počnem sedaj, pa je za druge. Plesna kultura pri nas ni ravno na vrhuncu in veseli me, da s svojim delom širim svoje znanje in dvigam ta nivo.

Miha v plesnem elementu (Foto: Osebni arhiv Mihe Perata)

Kaj ti pomeni ples? Je pomemben del tvojega življenja?

Ples je že od otroštva velik del mojega življenja in mislim, da tudi vedno bo. Ples je zame sprostitev in sredstvo za izražanje.

Imaš pred sabo še kakšen konkreten cilj ali si na plesnem parketu dosegel že vse, kar si si zadal?

Kar se tiče konkretnih tekmovanj, sem seveda zaključil, se bom pa tudi v prihodnje ukvarjal s poučevanjem. Ravno letos odpiram samostojno plesno šolo, saj sem do zdaj učil za druge plesne šole. To mi predstavlja nov izziv, ki se ga veselim. Čeprav prinaša večjo odgovornost in več dela, ima tudi samostojnost svoje prednosti. Delal bom lahko tako, kot se meni zdi prav, in imel take tečaje, kot želim. Kot pred vsakim novim izzivom čutim malce negotovosti, vendar sem prepričan, da se bo tudi ta korak izkazal za pozitivnega.

Tvoji plesni tečaji so sproščeni in polni energije, ljudje brez plesnih izkušenj in predznanja pri tebi spoznavajo osnove plesa in gotovo je poseben občutek, ko ljudem pokažeš nekaj novega. Bi rekel, da ima ples svojo moč in da lahko vsakogar prevzame plesna vročica?

Sproščenost in zabava na mojih tečajih sta bistveni. Seveda se učimo plesati in vsi, ki pridejo na moje tečaje, se v prvi vrsti želijo naučiti plesa, vendar to še zdaleč ni vse. Ples je namreč način druženja – tako za par kot tudi za celotno skupino, ki tečaj obiskuje. Vse skupaj je zelo pozitivna izkušnja, in sicer zame, ki učim, in za tiste, ki se plesa učijo. Veliko tečajnikov se poveže med sabo in se po tečaju ustavijo še na kozarčku, ob katerem se družijo. Redko si vzamemo čas zase, za svojega partnerja in družbo, zato so večeri, ko plešemo, za mnoge edini oddih od natrpanega in napornega življenja. Tu ima ples gotovo svojo moč, saj prinaša zadovoljstvo, veselje in sproščenost. Tudi ko še ne obvladaš korakov, lahko uživaš s svojim partnerjem, v glasbi in vzdušju, zato bi rekel, da lahko vsakdo najde veselje v tem.

Ena od skupin, ki jo poučuješ, je skupina ljudi s posebnimi potrebami. Sama menim, da je ravno pri njih najbolj razvidno, kako pozitivno ples vpliva na posameznika, saj je sreča na njihovih obrazih, ko pričnete s tečajem, več kot očitna. Bi se strinjal s tem?

Zagotovo. Na delo z njimi sem najbolj ponosen in vesel sem, da me je medobčinsko društvo Sožitje v Novi Gorici povabilo k sodelovanju z njimi. Poučevanje varovancev je veliko bolj zahtevno in zahteva veliko več truda in potrpljenja kot delo z ostalimi tečajniki, vendar je njihov odziv in energija, ki jo prinesejo, toliko večja nagrada. Super so me sprejeli in tečaj z njimi je ura čistega veselja in sreče. Pri njih sicer ni glavni poudarek na plesnih figurah, ampak na samem gibanju, zabavi in sprostitvi – tako kot jaz uživam z njimi, tako tudi oni uživajo z mano in vsak teden z velikim navdušenjem čakajo na nove vaje.

To je bistvo plesa, ki pri nikomer ni tako jasno in čisto, kot je pri njih.

Učenje plesa ni tvoja edina kariera, plesne tečaje usklajuješ s svojo primarno službo, zato je tvoj urnik zelo natrpan. Si kdaj želiš, da bi se lahko posvetil samo plesu? Je pri nas sploh dovolj zanimanja za ples, da bi lahko živel samo od tega?

Moj urnik je natrpan, vendar uživam v vsakem delu svojega življenja. Lahko bi se posvetil samo plesu, vendar ne bi rad, da bi se ga prenasitil. Trenutno se ukvarjam z vsem po malem, kar je dovolj, da mi predstavlja izziv in da v vsem uživam. Moja primarna služba je v varstveno delovnem centru. Tja hodim z veseljem, tako kot z veseljem v popoldanskem in večernem času poučujem ples. Tako imam zagotovljeno določeno varnost, hkrati pa lahko delam to, kar me veseli.

Bi rekel, da Slovenci radi plešemo? Zdi se mi, da je plesanje v parih pri mladih v zatonu, nadomešča ga skakanje in postopanje v diskotekah. Časi, ko so vsi znali plesati in je fant na veselici pristopil do dekleta in ga povabil na ples, se zdijo mimo. Je res tako ali se ti zdi, da se z oddajami, kot so Zvezde plešejo, zanimanje za ples ponovno veča?

Zanimanje za ples se po mojem mnenju veča, čeprav še zdaleč nismo več v časih, ko je vsak znal plesati. Veselice in lokali s plesno glasbo se počasi spet vračajo in s tem se vrača tudi priložnost in potreba za ples. Če ljudje nimajo kje plesati, pač ne morejo plesati, diskoteke pa niso pravi kraj za to. Vseeno se mi zdi, da se plesna kultura počasi širi in veča, posledično je tudi več ljudi, ki si želijo plesati, in krajev, kjer lahko to počnejo.

Se za obisk tečajev odloči veliko mladih?

Po mojih izkušnjah z leti narašča število mladih, ki se odločijo za tečaje, kar je zelo pozitivno.

Pravijo, da se v vsakem od nas skriva talent za ples. Meniš, da to drži? Je res potreben talent ali je dovolj, da se človek sprosti in uživa?

Sam sem mnenja, da če se lahko naučiš hoditi, plavati ter voziti kolo in avto, se lahko naučiš tudi plesati. Veliko ljudi misli, da ples ni zanje, da ne bi zmogli ali znali, pa je skoraj vsak na koncu presenečen nad

UMETNOST Ples

sabo. To je razvidno na tečajih, ki jih imam za pare pred poroko, ko odločitev za ples ne izhaja iz same želje po plesu, ampak zaradi tradicije prvega plesa mladoporočencev. Taki so po navadi najbolj skeptični in se vnaprej opravičujejo, da oni pa res niso za ples, pa se ti dvomi pri zelo veliki večini izkažejo za brezpredmetne, ko enkrat osvojijo korake in se sprostijo v svoji koži. Pleše lahko vsak, samo če pozabi na zadržke in je pripravljen na nekaj novega.

Kakšne pozitivne lastnosti ima ples za telo in duha?

Fizično je ples dober za kondicijo in gibčnost ter omogoča, da telo deluje kot celota in krepi ravnotežje in koordinacijo. Prav tako povečuje koncentracijo, prostorsko orientacijo in spomin. Psihično ples zbuja pozitivne občutke, pomaga pri samozavesti in tudi samopodobi. Ples prinaša dobro voljo in sprostitev, pomaga nam odmisлити skrbi in uživati v danem trenutku.

Kaj bi priporočal nekomu, ki bi rad začel z obiskovanjem plesnih tečajev? Je potrebno obnoviti osnovnošolske korake ali je dovolj, da se tečaja udeležiš in prepustiš toku?

Dovolj je, da prideš in se prepustiš. Nobeno predhodno znanje ni potrebno, ravno to je namen začetniških tečajev, ki se začnejo s samimi plesnimi osnovami, čeprav se verjetno vsi vsaj okvirno spomnijo osnovnih korakov valčka, ki smo ga plesali na vavletu ali maturantskem plesu. Če si želiš plesati, je to popolnoma dovolj, da se vpišeš na tečaj in začneš svojo plesno pot.

Miha s skupino tečajnikov v Društvu Sožitje (Foto: Osebni arhiv Mihe Perata)

48. Primorski slovenistični dnevi, 5.–7. 4. 2018, Sežana

Lara Brankovič

V petek, 6. 4. 2018, sem se skupaj s kolegico Vaneso Vodovnik, profesorico Barbaro Zlobec in in pridr. prof. dr. Barbaro Pregelj udeležila Primorskih slovenističnih dni, ki so potekali v Kosovelovi knjižnici Sežana.

Ekipa Fakultete za humanistiko
(Foto: mag. Magdalena Svetina Terčon)

V okviru izbirnega predmeta Izbrana poglavja iz mladinske književnosti na Fakulteti za humanistiko smo se študentje poglobljeno seznanili s strategijami motiviranja za branje, ki jih prof. dr. Barbara Pregelj že nekaj let učinkovito izvaja z otroki po Sloveniji. Strategije motiviranja za branje je razvila Montserrat Sarto, ki jih je zbrala in predstavila v istoimenski knjigi – *Strategije motiviranja za branje* (2015). Gre za strategije, ki temeljijo na kognitivno-konstruktivističnih spoznanjih, zelo pomembne pa so pri obravnavi literarnih besedil, saj otroci in tudi odrasli prek njih lažje dojemajo besedilo – z igro. Strategije so dober način za vzgojo bralcev in motivacijo za branje.

Na 48. Primorskih slovenističnih dnevih smo predstavili strategijo Poslušam in naredim, ki smo jo uporabili za Levstikovo literarno delo *Martin Krpan z Vrha*. Čeprav so bili v občinstvu odrasli, so se ti brez težav vživeli v literarne osebe, ki so si jih poljubno izbrali, se premikali po določenih literarnih prostorih in neizmerno uživali. Strategijo smo uspešno izpeljali, občinstvo pa je bilo nad njo navdušeno. Po predstavitvi našega dela smo se s kolegicami slovenistkami odpravile v bližnjo gostilno, kjer smo se okrepčale ter si izmenjale mnenja in spoznanja. Po tem so sledile še ostale predstavitve, ki so bile izjemno zanimive. Bil je prav lep in poučen zaključek tedna.

Predstavitve bralne strategije dela *Martin Krpan z Vrha* (mag. Magdalena Svetina Terčon)

RTV Slovenija na Fakulteti za humanistiko

Anika Velišček

V četrtek, 31. maja 2018, je na Fakulteti za humanistiko potekal pogovor o Radioteleviziji Slovenija. K nam sta prišla novinarka, urednica, sedaj pa varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija, Ilinka Todorovski, ter radijski voditelj, ustvarjalec podcastov in spletni urednik Vala 202 Anže Tomič.

V pogovoru sta nam razkrila številne skrivnosti, ki so gledalcem in poslušalcem skrite. Izvedeli smo, katere enote sestavljajo RTV Slovenija ter kakšne pristojnosti ima varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev. Anže Tomič nam je razkril, kako je biti ustvarjalec radijskih vsebin in kako uspešen je program Val 202. Nismo se pozabili dotakniti aktualnih problematik, in sicer volilne kampanje, primernosti filmov za otroke in mlade, brisanja komentarjev na portalu MMC in vpliva družbenih medijev na t. i. tradicionalne.

Pogovor je bil sproščen in nadvse zanimiv, kot so zanimivi tudi nacionalni radio, televizija in MMC.

Vse najboljše za 90. in 60. rojstni dan, draga Radiotelevizija Slovenija!

Zanimiva gosta, Ilinka Todorovski in Anže Tomič
(Foto: Mateja Eniko)

Zakaj je humanistika kul? navdušuje mlade

Anika Velišček

Kreativni projekt Zakaj je humanistika kul?, ki je namenjen dijakinjam in dijakom srednjih šol in mlade navdušuje za humanistične teme, se je izkazal za odličnega in zanimivega za snovalce vsebine, pa tudi za sodelujoče in gledalce.

Zanimivim modrostim naših profesorjev je prisluhnilo veliko dijakov (Foto: Megi Rožič)

Prvi projekt smo izvedli v oktobru 2017, o čemer smo pisali v prejšnji številki revije, naslednje tri pa v začetku leta 2018, in sicer:

- 23. februarja za dijake Slovenskega licejskega pola Gregorčič – Trubar, Humanistični licej Simona Gregorčiča,

- dve prireditvi 5. marca za dijake petih šol Šolskega centra Nova Gorica.

Dijakom humanističnega liceja v Gorici so gostje prof. dr. Katja Mihurko Poniž, doc. dr. Zoran Božič in prof. dr. Aleš Vaupotič ter voditeljici Ana Cukjati in Anika Velišček predstavili svoje poglede na zanimive in aktualne humanistične teme. Kul humanistično vzdušje je bilo primerno tudi za sodelovanje dijakov, ki so z mnenji, vprašanji, znanjem in idejami prispevali k temu, da so karseda največ odnesli od prireditve – za šolo in življenje. Pogovarjali smo se o ženskih likih v književnosti, receptu za odličen uspeh v šoli, glasovali o najljubšem načinu branja knjig, novih medijih in še marsičem.

Malo kasneje smo v Novi Gorici izvedli dve zabavni, nasmejani, iskrivi in zanimivi prireditvi. Prisluhnilo nam je čez 110 dijakov Šolskega centra Nova Gorica. Prireditve je potekla tudi v spomin na jezikoslovca Stanislava Škrabca, čigar obletnico smrti praznujemo letos. Poleg tega smo razkrili tudi resnico o prvi slovenski posvetni pesniški zbirki, ekskluzivno za dijake predstavili novosti prihajajočega pravopisa, reševali pravopisne dileme, spoznali mladinsko književnost in še in še. Voditeljici

Anika Velišček in Lionella Costantini sta imeli zgovorne goste: doc. dr. Heleno Dobrovoljc, pridr. prof. Barbaro Pregelj in dr. Borisa Kerna.

Ostanimo kul.

Boris Kern, Helena Dobrovoljc, Barbara Pregelj ter povezovalki Lionella Costantini in Anika Velišček (Foto: Megi Rožič)

Malta Program Mediterranean Imaginaries: Literature, Arts, Culture in vtisi

Manca Mušič

Od 25. marca do 9. aprila 2018 je v Valletti na Malti (Valletta Campus, Univerza na Malti) potekala pomladna šola, intenzivni 14-dnevni program Mediterranean Imaginaries: Literature, Arts, Culture, ki je del širšega projekta ERASMUS+ Strategic Partnerships for Higher Education. V projektu kot partnerica sodeluje tudi Univerza v Novi Gorici. Program, ki je sestavljen iz predavanj in seminarjev, magistrskim in doktorskim študentom ponuja tudi možnost pridobitve kreditnih točk. Letos smo z Univerze v Novi Gorici na Malto odpotovale tri študentke: magistrska študentka Manca Mušič ter doktorski študentki Elisabetta Gustini in Nataša Henig Mišičič. V programu je sodelovalo skupno sedem univerz: iz Slovenije, Italije, Velike Britanije, Malte, Portugalske in Tunizije. Več informacij o programu je na voljo prek spletne povezave: <http://www.um.edu.mt/projects/mediterraneanimaginaries/>.

Skupinska fotografija udeležencev (Foto: Spletna stran FH)

Malta nas je dva tedna res prijetno vodila skozi tematiko mediteranske literature, kulture in umetnosti. Sklop treh otokov leži v sredini Mediterana in je bil zato odlična lokacija in metafora za sobivanje vseh kultur mediteranskega območja. Pomladna šola se je z dvema različnima sklopoma seminarjev dotaknila tako zahodnjaškega pogleda na Mediteran kot pogleda ljudi, ki temu območju pravijo dom.

V spominu so mi najbolj ostali pogovori, ki so jih govorci spodbudili med udeleženci po predavanjih. Ko smo sicer bili že vsi malce utrujeni od intenzivnega tempa, smo teme vseeno nadaljevali ob sprehodu po Valletti ali ob večerji. Predavanja so bila po mojem mnenju odlično izbrana in vesela sem bila, da so bili predstavljeni avtorji in umetniki, ki jih drugače ne bi spoznala. Navdušili sta me predavanja o portugalski umetnici Pauli Rego, ki s svojimi slikami pri opazovalcu ustvari res močna čustva, in o avtorju Joeju Saccu, literarnemu žurnalistu, ki zgodbe ljudi na vojnih območjih predstavlja s pomočjo grafičnega romana. Imeli smo tudi odlično priložnost, da smo poslušali malteško poezijo – tako v angleščini kot v malteščini.

Manca Mušič, Elisabetta Gustini in Nataša Henig Mišičič ter pridr. prof. dr. Leonora Flis (Foto: Spletna stran FH)

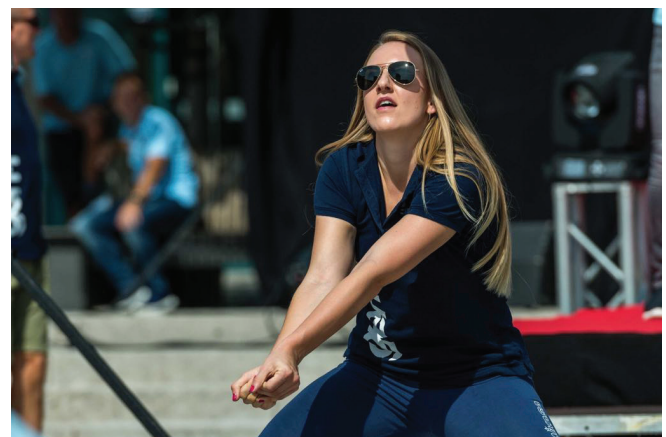
Program je potekal izjemno intenzivno, a smo vseeno našli čas za potevanje po glavnem otoku. Med našim obiskom so potekale velikonočne svečanosti, od katerih smo si na veliki petek ogledali najstarejši pasijon v državi, in sicer v vasici Rabat, predmestju bivšega glavnega mesta Mdina. S trajektom smo se odpeljali tudi na Gozo, drugi največji otok, ki naj bi bil otok Oigigija iz Homerjeve *Odiseje*, kjer je nimfa Kalipso zadrževala Odiseja.

Malta me je s svojo edinstveno identiteto in mešano zgodovino res navdušila, pomladna šola pa prinesla veliko novih znanj ter novih prijateljstev; mediteranska imaginarnost je na koncu vendarle postala resničnost.

Športnica Zala: »Šport je moj način življenja, ki me vzgaja in motivira, da sem boljši človek«

Zala Zbičajnik in Anika Velišček

Zala Zbičajnik. Uspešna študentka slovenistike in uspešna športnica, odbojkarica. Trenutno je podajalka pri uspešnem novogoriškem klubu GEN-I Volley in zaključuje študij, med katerim je uživala: »Od vedno sem se navduševala nad jezikom nasploh, nad branjem knjig in revij. Slovenščina mi nikoli ni predstavljala težav, vedno pa mi je bila v izziv – vse od popravljanja miniaturnih pravopisnih napak do reševanja kompleksnih zagat jezikovnih vprašanj, prebiranje leposlovja in užitek, ki ti ga lahko povzroči le ena sama beseda ali stavek. To mi je v veselje in ko to počnem, uživam.« Od 2. razreda osnovne šole pa je vsakodneвно trenirala odbojko, ki ji je tako zelo prirasla k srcu, da ostaja njena ljubezen tudi sedaj, ko študira slovenistiko na naši fakulteti: »Ti dve komponenti sta rasli z mano in se skozi leta tudi usklajevali in povezovali. Če nimata direktne povezave, imata posredno, pri športu je večkrat potrebno biti humanist, pri humanistiki pa je dobro imeti timski duh in zagon, ki ti ga da le šport,« razlaga Zala, ki sicer prihaja iz okolice Celja, kjer je tudi začela s treningi odbojke. »Sedaj že četrto leto igram v Novi Gorici, pred tem pa sem igrala v svojem matičnem klubu ŽOK Braslovče,« pove.

Zala v elementu (Foto: Osebni arhiv Zale Zbičajnik)

Če ima marsikdo že samo s šolo preveč dela, Zala dokazuje, da lahko združuje predavanja, izpite in trenira, vse uspešno: »Šport mi po pravici povedano vzame skoraj ves moj čas. Vse, kar počnem, prilagajam športu. Zjutraj se zbudim, pojem zajtrk in se odpravim na jutranji trening, nato odidem

ŠKRABCI

na kosilo. Po kosilu imam zase in svoj počitek približno štiri ure časa in nato imam še en trening, s katerim se dan tudi zaključí. Ključ do uspeha je najbrž konstantno teženje k uspehu, vsakodnevna energija in motivacija, ki izvira iz samega sebe, ter želja po izboljšavi in produktivnosti. Šele ko sem fizično utrujena, sem mentalno spočita.« Naša fakulteta uspešnim športnikom ponuja številne ugodnosti, ki jih včasih izkoristi tudi Zala: »Včasih manjkam na predavanjih oziroma se izpitnega roka zaradi odsotnosti ne morem udeležiti. Vsi profesorji so izredno prilagodljivi in se mi posvetijo, ko mi kaj ne gre in potrebujem pomoč in podporo. Za to sem jim izredno hvaležna.«

Zala in njene soigralke nizajo številne zavirljive uspehe v odbojki: »Najlepši trenutek na moji športni poti je najbrž osvojeno drugo mesto na evropskem prvenstvu. Ko smo izgubile tekmo proti Srbiji s 3 : 2, smo najprej jokale od žalosti, takoj naslednji trenutek pa le še od sreče. Občutki, ki jih doživiš kot športnik, ko osvojiš zmago ali naslov, so zame nenadomestljivi. Šport je moj način življenja, ki me vzgaja in motivira, da sem boljši človek. To je vse, kar je pomembno.«

Ob koncu študija na prvi stopnji svetlolasa odbojkarica pravi, da bi se rada bolj usmerila v jezikoslovje, ker se ji zdi dobro raziskovati jezik z eksperimentalnimi metodami. Zanima jo govor nasploh, še posebej bi se rada ukvarjala z govornimi napakami in te nekoč kot logopedinja uspešno odpravljala in izboljševala. O ciljih v odbojki je Zala iskrena: »Letošnje leto se je naša ekipa močno okrepila, pridružile so se mi tudi ene izmed najboljših prijateljic in postale moje soigralke. Zelo se veselim tekmovalne sezone, ker menim, da bo napeta in zanimiva. Naš cilj je postati državni prvak.«

Eva Mori, kulturna zgodovinarica – nadaljuje se zmagovita odbojcarska pot

Eva Mori

Bila sem francoska prvakinja z ekipo Bezerisa. Z reprezentanco smo igrali kvalifikacije za evropsko prvenstvo, ki bo naslednje leto. To sezono sem se preselila v Cannes in igram za klub Volero Le Cannet.

Prosti čas v Franciji (Foto: Osebni arhiv Eve Mori)

Profesorica Barbara Zlobec, Osimova štipendistka

Anika Velišček

Barbara Zlobec je srednješolska profesorica na Državnem znanstvenem liceju Franceta Prešerna s slovenskim učnim jezikom. Je doktorica znanosti, klasična filologinja. Poučuje slovenščino, latinščino, staro grščino, geografijo, zgodovino in državljansko vzgojo: »Moj študijski program je zavzemal izpite z vseh teh področij, zato jih lahko poučujem. Pri nas je univerza zastavljena širše.«

Barbara Zlobec (Foto: Osebni arhiv Barbare Zlobec)

Barbara je preteklo šolsko leto preživela na drugi strani katedra, in sicer v naših predavalnicah na Fakulteti za humanistiko. Pridobila je namreč Osimovo štipendijo, ki omogoča osmim učiteljem vseh stopenj (vrtec, osnovna in srednja šola) iz Gorice, Trsta in Videmske pokrajine, da za eno leto na eni izmed slovenskih univerz poglobijo svoje znanje, ki ga bodo uporabili pri svojem delu. Štipendija predvideva, da si kandidat poišče mentorja na univerzi in z njim sodeluje. Ob koncu izobraževanja oziroma štipendije morajo kandidati predstaviti, kako bo novo znanje koristilo slovenski šoli v Italiji, ali predstaviti kakšno samostojno delo. »Jaz sem se za prijavo odločila prostovoljno, pa tudi po nasvetu kolegic, ki so to izkušnjo že imele in so bile nad njo navdušene. Navdušenja nad to štipendijo je vse več. Izbor je sedaj zato strožji, prednost ima tisti, ki še ni koristil te možnosti, ali tisti, ki predstavi boljši projekt. Jaz sem se prijavljala prvič. V šoli

sem bila zadolžena tudi za šolsko knjižnico in za Cankarjevo tekmovanje v znanju slovenščine, ki se ga udeležujejo tudi naši dijaki. Hotela sem jih spodbuditi za tekmovanje in za branje zlasti v slovenščini napisanih del, zato sem želela poglobiti motivacijski pristop k dijakom. Začela sem iskati nekoga, ki bi imel primeren profil, da bi postal moj mentor. Kolega mi je svetoval prof. dr. Barbaro Pregelj, ki se ukvarja z motivacijskimi metodami za branje in s katero sva se ujeli že na uvodnem sestanku. Mojo prijavo so sprejeli. Za Novo Gorico sem se odločila tudi zato, ker mi je bila v primerjavi z Univerzo v Ljubljani neznanka, poleg tega pa menim, da je sicer butična, ampak zelo živahna in izjemno dinamična študijska ustanova,« je povedala Barbara.

V doktorski disertaciji se ukvarja s tržaškim humanistom Andreasom Rapiousem, doktorirala pa je na Univerzi v Ljubljani. Na srednji šoli v Trstu poučuje že od leta 1994. Vrnitev v študijske klopi je od Barbare zahtevala tudi izbor predmetov, ki jih je obiskovala: »Po spletu sem pregledala seznam predmetov, potem pa sem skupaj z mentorico naredila seznam predmetov, ki bi mi pri nadaljnjem delu prišli najbolj prav. Obiskovala sem predavanja na dodiplomskem in podiplomskem študiju Slovenistike. Tako sem srečala študente, ki so bili stari skoraj toliko kot moji dijaki, in študente, ki so že starejši, odrasli. Obiskovala sem predmete Literatura na stičišču, Didaktika književnosti, Literarne ustvarjalke, Spolni stereotipi v mladinski književnosti, Didaktika jezika, Sodobne literarne vede, Slovenska književnost I, Osnove računalništva in Jezikovnosvetovalni seminar. Vse sem uskladila sama. Pri mojem nadaljnjem delu mi bo zagotovo najbolj koristila metodologija motivacije za branje. Spoznala sem tudi druge nove delovne pristope, kot je denimo pisanje prispevkov za Wikipedijo. Nadalje sem sodelovala pri projektu EDUKA2, pri katerem smo pripravljali berila zamejskih avtorjev za dijake.« Seveda mimo vprašanja o tem, kakšna je kot učiteljica, ne moremo: »Ne vem, kako me doživljajo moji dijaki, čeprav moram reči, da imam z njimi zelo dobre in celo prisrčne odnose. Recimo, da sem železna roka v mehki rokavici. Do svojih dijakov, ki me poznajo tudi po piškotih, izletih in še marsičem, skušam biti zelo prijazna, vendar sem mnenja, da najstniki potrebujejo meje in jasna navodila. Ne delamo jim usluge, če smo jim prijatelji. Domnevam, da sem kar zahtevna, vendar jim skušam nuditi vse, kar jim lahko dam.«

Barbari se zahvaljujemo za prijetno in prijazno družbo v preteklem študijskem letu ter za vse nasvete in anekdote, ki jih je med predavanji in odmori delila z nami. Želimo ji vse lepo na nadaljnji poti.

Projekt Digitalizacija kulturne dediščine aleksandrink

Vesna Bajc

V interdisciplinarnem projektu smo študenti in študentke ustvarili_e podatkovno bazo o aleksandrinkah, vanjo vpisali_e podatke o aleksandrinkah, ki jih bodo pridobili s

študijem literature o aleksandrinkah in dokumentih, ki jih je pridobilo Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink iz Prvačine. Fotografirali smo predmete, ki so pripadali aleksandrinkam, in pripravili virtualno razstavo.

Rokavice ene od aleksandrink (Foto: Blaž Štolar)

Namen projekta, ki ga financira Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije, je povezovanje visokošolskih zavodov z negospodarskim in neprofitnim sektorjem v lokalnem oz. regionalnem okolju ter izvajanje inovativnih prožnih oblik učenja za razvoj kompetenc in praktičnih izkušenj študentov.

Vodja projekta je bila prof. dr. Katja Mihurko Poniž, **partnerja** Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink in Goriški muzej, **pedagoški mentorji** izr. prof. dr. Narvika Bovcon (*Fakulteta za računalništvo in informatiko, Univerza v Ljubljani*), Tina Smrekar (*Akademija umetnosti, Univerza v Novi Gorici*) in prof. dr. Katja Mihurko Poniž (*Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici*), **delovna mentorja** pa mag. Darinka Kozinc (*Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink*) in Rok Bavčar (*Goriški muzej*).

Torbica (Foto: Blaž Štolar)

Pri projektu so sodelovali_e študenti in študentke Kaja Uršič, Vesna Bajc, Mija Horvat, Nika Kravos (*Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici*), Saša Buti (*Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem*), Manca Koren (*Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani*),

Blaž Štolar, Tiziano Biagi (*Akademija umetnosti, Univerza v Novi Gorici*), Gregor Kerševan in Matej Kočevar (*Fakulteta za računalništvo in informatiko, Univerza v Ljubljani*).

Projekt je bil poučen in zelo zanimiv, na trenutke pa kar naporen in zahteven. Vesela sem, da sem sodelovala pri tem projektu, prek katerega sem spoznala tudi študente drugih smeri in se z njimi spoprijateljila. Naučila sem se veliko novega in spoznala, da so bile aleksandrinke še marsikaj drugega kot samo dojilje. Bile so pogumne ženske, ki so se zaradi želje po boljšem življenju odpravile v neznano. Marsikatera življenjska zgodba se me je globoko dotaknila. Z bazo podatkov, ki smo jo skupaj ustvarili, smo po mojem mnenju postavili dobre temelje za nadaljnje raziskave na tem področju. Vsi, ki smo sodelovali, smo se izpopolnili v timskem delu.

Izdaja zbornika *Goriški izobraženci skozi zgodovino*

Manca Mušič

V oktobru je izšel zbornik *Goriški izobraženci skozi zgodovino*, ki je nastal pri projektu Izdaja knjižnega prvenca v okviru programske sheme Projektno delo z gospodarstvom in negospodarstvom v lokalnem in regionalnem okolju – Po kreativni poti do znanja 2017–2020.

Projekt se je odvijal pod vodstvom pedagoških mentorjev doc. dr. Željka Oseta in izr. prof. Aleša Vaupotiča ter strokovne mentorice iz podjetja A-media marketing in oblikovanje d.o.o. Ane Štendler Vuga. Sodelovali smo študentje z različnih fakultet in smeri: Nik Obid, Manca Mušič (Fakulteta za humanistiko, Univerza v Novi Gorici), Jani Pavletič (Poslovno-tehniška fakulteta, Univerza v Novi Gorici), Katarina Blažič, Larisa Nagode (Akademija umetnosti, Univerza v Novi Gorici), Kristina Ferk, Ana Cvek in Marcela Petrevčič (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani). Projekt se je izvajal od aprila do avgusta 2018.

Spoznali smo celoten postopek za izdajo knjige v tiskanem in elektronskem formatu, kar je predstavljalo poseben izziv, saj je bilo treba teoretično znanje iz predavalnic prenesti v prakso. Sam proces od pridobivanja gradiva do oblikovanja končnega izgleda knjige je prinesel bogate izkušnje in nove kompetence na posameznih področjih dela.

Knjiga je v tiskani izdaji na voljo v knjižnici Univerze v Novi Gorici (Rožna Dolina, Vipavska cesta 13), kjer lahko prevzamete svoj brezplačen izvod; naklada je omejena na 150 izvodov.

Pripravo rokopisa za tisk je finančno podprl Javni študentski, razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije, tisk knjige pa omogočila Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

EDUKA2

Lionella Costantini

V akademskem letu 2017/2018 smo študentke različnih programov na fakulteti sodelovale pri projektu EDUKA2, ki je nadaljevanje projekta EDUKA1. Vodila sta ga prof. dr. Ana Toroš in prof. dr. Aleš Vaupotič. Glavni vodja projekta je Slovenski raziskovalni inštitut v Italiji (SLORI). SLORI je slovenska ustanova v Italiji, ki se ukvarja z raziskovanjem. Pri projektu so sodelovali tudi Univerza Ca Foscari v Benetkah, Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem, Furlansko filološko društvo in Inštitut za narodnostna vprašanja.

Študentke smo pri projektu sodelovale na razne načine. Nekateri so prevajale, druge fotografirale objekte ali pa pretipkale razna besedila v slovenščini in italijanščini. Na podlagi projekta bo nastal učbenik za osnovnošolce v treh jezikih – italijanščini, slovenščini in furlanščini. Obravnava več avtorjev. Ob vsakem je pripeta fotografija, odlomek znanega dela (poezija ali proza), kratka biografija, zanimivost in vaje (npr. učenci morajo kaj naštet, odgovoriti na vprašanja, primerjati eno delo z drugim, nekaj narisati, utemeljiti ...). Avtorji so slovenske in italijanske narodnosti (iz Trsta, Vidma, Istre), nekateri pa so tudi Furlani. Na tak način bodo učenci izvedeli zanimive informacije o italijanskih, slovenskih in furlanskih avtorjih. Nekaj del je tudi nemških. Odlomke iz nemščine je Maruša Mugerli Lavrenčič prevedla v slovenščino.

Sama sem pretipkala nekaj odlomkov v slovenščini in italijanščini ter sestavila seznam avtorjev in jih kronološko razvrstila (od najmlajšega do najstarejšega). Seznam sem sestavila za vsako skupino avtorjev posebej (iz Istre in Trsta, iz Vidma in Gorice). Nato sem fotografirala razne znamenitosti v Gorici in njeni okolici: Travniki, Goriški grad, reko Sočo, Caffé Teatro, ljudski park, Corso, tablo Michelstaedterja, ulico Celso Macor, učiteljski dom, kjer je se je šolala Marica Nadlišek Bartol ... Večkrat sem obiskala tudi Biblioteco Isontino, kjer sem si izposodila razne knjige in kjer mi je dr. Antonella Gallarotti pomagala pri iskanju raznih informacij. Poleg italijanske knjižnice sem se večkrat obrnila tudi na slovensko knjižnico Damirja Feigla, v kateri sem si izposodila knjige z zanimivimi informacijami, ki so služile projektu. Dela je bilo veliko, ampak sem se ga veselila, saj sem izvedela veliko novih informacij in zanimivosti. Vse to mi bo lahko služilo v prihodnosti. Po mojem mnenju bodo učenci z novim učbenikom zelo zadovoljni, ker bodo izvedeli veliko informacij o italijanskih, slovenskih in furlanskih avtorjih, s čimer bodo veliko pridobili. Dobro je, da otroke seznanjamo z različnimi kulturami, ki nas obkrožajo, saj živimo ob meji. Poleg tega projekt služi tudi temu, da se študentke med sabo povežemo in ustvarimo nekaj skupnega.

